

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

Bc. Michal Hambálek

**BRATRSKÁ JEDNOTA BAPTISTŮ V ČESKOSLOVENSKU
V PRVNÍCH LETECH KOMUNISTICKÉHO REŽIMU
(1948–1953)**

magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.

Olomouc, 2018

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci zpracoval samostatně a na základě citovaných pramenů a literatury.

V Pardubicích, 16. srpna 2018.

Děkuji svým rodičům za jejich výraznou podporu v průběhu svých studií.

Děkuji panu prof. Pavlu Markovi za vedení práce a za zasílání podnětných poznámek k textu.

Děkuji též panu Milanu Kernovi za jeho ochotu a poskytnutou pomoc.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Charakteristika Bratrské jednoty baptistů	13
2.1 Evangelikalismus.....	13
2.2 Svobodné církve	15
2.3 Baptisté.....	16
3. Stát a církve v letech 1945–1953	22
3.1 Poválečné období do převzetí moci komunisty (1945–1948)	22
3.2 Od převzetí moci komunisty do církevních zákonů (1948–1949)	24
3.3 Období stalinistické (1949–1953)	30
4. Bratrská jednota baptistů v letech 1945–1953	34
4.1 Poválečná situace (1945–1948).....	34
4.2 Nástup komunistického režimu (1948–1949)	40
4.2.1 Zavírání modliteben na Slovensku	44
4.2.2 Církevní zákony	49
4.3 Církev po vydání zákonů (1949–1952)	55
4.4 Procesy s baptisty, tlak proti církvi (1952–1953).....	71
4.4.1 Tlak proti menším církvím	71
4.4.2 Vyšetřování čelních představitelů církve a soudní procesy.....	77
4.4.3 Krize v církvi.....	98
4.4.3.1 Situace uvnitř církve.....	98
4.4.3.2 Plány státních orgánů	109
4.4.3.3 Konference 1953	114
4.4.3.4 Ústava.....	118
5. Srovnání s další zemí východního bloku: baptisté v Rumunsku.....	123
6. Závěr.....	128
7. Seznam pramenů a literatury	134
7.1 Prameny.....	134
7.1.2 Archivní.....	134
7.1.3 Časopisy	134
7.1.4 Internetové zdroje.....	134
7.1.5 Rozhovory	135
7.2 Literatura	135
8. Seznam použitých zkratk.....	143
9. Resumé	145
10. Přílohy	146

1. Úvod

Jedním z typických rysů protestantského proudu křesťanství je existence velkého množství rozmanitých denominací, které ač v naší zemi často nedosahují vysokého počtu věřících, přesto fungují jako samostatné církve s vlastní správou, teologickými důrazy, systémem vzdělávání, sociálními službami nebo misijními aktivitami. K velkým a početným protestantským církvím patří v českém prostředí zejména Českobratrská církev evangelická (ČCE), ve Slezsku může být ve větším povědomí Slezská církev evangelická augsburského vyznání, ovšem pokud se člověku dostane do rukou oficiální seznam uznaných náboženských subjektů v České republice, není divu, že by ho celkový soupis mohl uvést ve zmatek. Objeví totiž, že současný náboženský prostor se skutečně nedělí pouze na všeobecně známá křesťanská uskupení, na „katolíky“, „protestanty“ (popř. „evangelíky“) či „pravoslavné“, ale že výčet vyplňuje čtyři desítky subjektů a z velké části ho tvoří právě malé protestantské církve.¹ Jako příklad uveďme adventisty, baptisty, metodisty, unitáře, dále Církev bratrskou, Jednotu bratrskou, Církev Křesťanská společenství, Apoštolskou církev, Novoapoštolskou církev, Církev Slovo života a další. Faktem je, že tyto denominace se aktivně podílejí na veřejném životě, staví modlitebny, konají přednášky a akce pro veřejnost, angažují se v sociální oblasti, účastní se projektů na nejvyšší úrovni, například spolupráce křesťanských církví v rámci Ekumenické rady církví. Vysoký počet malých denominací může být považován za známku roztržitosti, spíše se však hodí přemýšlet nad ním jako nad důkazem možností křesťanské

¹ Ministerstvo kultury ČR eviduje (k 26. červenci 2018) celkem 40 registrovaných církví a náboženských společností různých vyznání, viz *Rejstřík registrovaných církví a náboženských společností* [online]. Ministerstvo kultury, © 2002–2016 [cit. 2018-07-26]. Dostupné z: <http://www3.mkcr.cz/cns_internet/>. Z tohoto množství počítají autoři publikace *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice* čtyři křesťanské církve jako „lidové“ (Církev římskokatolická, Českobratrská církev evangelická, Církev československá husitská, Slezská církev evangelická a. v.) a dalších 27 jako menší křesťanské církve. Tohoto čísla dosáhli na základě širšího definování „křesťanskosti“, počítali tedy jak církve vnímané za křesťanské beze sporu, tak i církve vycházející z křesťanské tradice, které však všeobecně za křesťanské nemusejí být považovány. NEŠPOR, Zdeněk R. – VOJTÍŠEK, Zdeněk: *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha 2015, s. 10.

víry přistupovat k otázkám zbožnosti různými způsoby. Nás zajímá jedna církev tohoto typu, která působí v současné české společnosti a která se v našem prostoru objevila v 19. století. Z její historie se budeme věnovat krátkému časovému výseku, období nástupu komunistického totalitního režimu v Československu.

Že se komunistický režim v Československu snažil vypořádat s velkým rivalem, s římskokatolickou církví (ŘKC), je známý fakt, kterému se věnuje i značná část historiografické produkce o situaci církví v Československu v době totality. Jak ovšem zacházel s malými denominacemi? Každé z těchto společenství bylo s novou mocenskou realitou konfrontováno a různými způsoby na ni reagovalo. Komunistická státní moc měla před sebou nepřehlednou množinu malých církví, které se od sebe odlišovaly, zároveň ale sdílely řadu základních společných znaků (poměrově k lidovým církvím nevelký počet členů, zbožnost ovlivněná evangelikálním protestantismem, status svobodné církve aj.). Protože jsou si tyto církve v některých aspektech podobné, i jejich situace v novém prostředí komunistického totalitního režimu se v mnohém podobaly. Dějiny Bratrské jednoty baptistů (BJB) nám tak mohou do jisté míry posloužit jako zdroj poučení o obecnějších poměrech těchto náboženských uskupení jako celku. Na druhou stranu je nutné zdůraznit, že při detailnějším pohledu se osudy jednotlivých denominací liší.

Záměrem práce je prostudovat, jaké strategie vůči sobě stát a Bratrská jednota baptistů v nových mocenských poměrech zaujali. Co se týče perspektivy totalitního režimu, vnímal společenství zhruba 5000 věřících jako hrozbu? V případě této církve musel řešit otázku jejího specifického charakteru, odlišného od povahy velkých církví – jednalo se o denominaci evangelikálního typu, se zvláštním druhem uspořádání, který zaručoval každému sboru určitou autonomii, bez výrazné hierarchie duchovních, s nevelkým počtem členů, s úzkými kontakty se Západem a se speciálním právním statusem vůči státu, statusem svobodné církve. Jakým způsobem tedy stát zapojil baptisty do své (proti)církevní politiky? Z všeobecně známých faktů

o komunistické totalitě kdekoli na světě víme, že komunisté označovali křesťanství za ideového nepřítele a pomocí prostředků, které jim byly k dispozici díky diktatornímu způsobu vlády, mohli velice razantně proti církvím zakročit, a to včetně použití násilných metod. Lze předpokládat, že i postup ve věci Bratrské jednoty baptistů v Československu měl různými cestami, ať už násilnou perzekucí nebo mírnější formou postupných zákazů, směřovat k její likvidaci. Ostatně tyto menší denominace šlo jednodušeji ostrakizovat označením za sekty.

Pokud jde o perspektivu církve, ta se musela vypořádat s jevy, které zasáhly celou československou náboženskou sféru – postupné utlumování náboženských aktivit, narůstající množství zákazů činností, administrativní kontrola všech úkonů. To vše doprovázela značná nejistota – u denominace s malým počtem členů totiž existovala reálná hrozba jejího zániku, mohlo dojít k úplnému zakazu či k rozpuštění ve větší církvi. Jakou strategii tedy zaujala vůči novému režimu BJB?

K tomu, abychom posoudili strategie obou subjektů, baptistické církve a komunistické státní moci, se zaměříme spíše na vyšší církevní a státní struktury. Za baptisty to je vrcholný organizační orgán, církevní Ústředí, za komunistický režim úřad, který se církevní politikou zabýval a se kterým byli baptisté v častém styku, Státní úřad pro věci církevní (SÚC). Ačkoliv se budeme místy zmiňovat i o problémech konkrétních baptistických sborů, podrobný vhled do situace na lokální úrovni není předmětem této práce.

Text si za své jádro bere léta 1948–1953, která znamenala pro Československo období nového uspořádání vztahů mezi občany a státem. Jednalo se o jeden z klíčových úseků dějin baptistické církve, která rovněž musela definovat své postavení v totalitním režimu. Právě v této době se vytvářely obecné principy, které platily několik následujících desetiletí. Rok 1953 představuje jak všeobecný dějinný milník (krize režimu – úmrtí vůdců Stalina a Gottwalda, dělnické protesty v Plzni a Východoněmecké povstání, sovětská politika nového kurzu), tak přelom týkající se církve (závěr politických procesů s baptisty, církevní konference,

nová ústava). Práce zohledňuje i časový přesah do tří let bezprostředně po válce, pro církve obzvláště důležitých pro její celkovou obnovu a pro příliv nových věřících, baptistických reemigrantů z ciziny nově usazených v pohraničí. Tato léta svobodného rozvoje jsou vhodná ke srovnání s tím, k jakým změnám v prvních letech komunistické totality došlo.

Co se týče struktury práce, nejprve popíšeme již naznačovaná specifika baptistické církve. Bude potřeba vysvětlit dva termíny. Pojem „evangelikalismus“ umožňuje z nadhledu charakterizovat věroučné základy řady menších protestantských církví, evangelikální vliv se odráží i v baptistických důrazech. Druhý termín, „svobodná církev“, označuje výchozí, ze strany BJB chtěné, postavení vůči státu, které se s nástupem komunistické totality zcela změnilo. Církev pak charakterizují i odkazy na některé další religionistické aspekty a stručný dějinný přehled do roku 1945. Následující, hlavní, část práce se zabývá baptistickou Jednotou v letech (1945) 1948–1953 a místy přihlíží i k situaci dalších podobných denominací. Poslední kapitola je určitým dodatkem – stručné vylíčení situace baptistů v komunistickém Rumunsku slouží ke komparaci s československými poměry.

Výzkum v rámci této práce závisel především na studiu archivních pramenů. Církevní otázky zaměstnávaly v 50. letech pracovníky specializované instituce – Státního úřadu pro věci církevní. Materiály z fondu tohoto úřadu uložené v Národním archivu (NA) v Praze tvoří jeden z pramenných základů. Další zdroj představuje Archiv bezpečnostních složek uchovávající dokumenty Státní bezpečnosti (StB). Ta na BJB vytvářela tlak a hrála klíčovou roli při politických soudních procesech, které se ani této církvi nevyhnuly. Pracovníci archivu provádějí rešerši na základě osobních údajů, dotaz tedy směřoval na členy Ústředí, perzekvované osoby a jiné významné osobnosti církve. Druhý pilíř mezi využitými prameny tvoří písemnosti z prostředí samotné BJB. Jako velmi užitečné se ukázalo studium v církevním archivu (dále označovaném jako Archiv Výkonného výboru Bratrské jednoty baptistů – Archiv

VV BJB),² kde se zachovaly hlavně materiály, jejichž původcem bylo tehdejší církevní Ústředí. Jedná se například o korespondenci s úřady, o korespondenci vnitrocírkevní, církevní oběžníky, spisy z konferencí, rozpočty, zápisy z porad apod. K výčtu pramenů z církevního prostředí patří rovněž dva dobové časopisy: *Rozsieváč* a *Slova pro život*.

Sekundární literatury o životě křesťanů během komunistického režimu se objevuje celkem velké množství. Nejvíce monografií se věnuje ŘKC, v těchto publikacích lze nalézt i obecnější poučení o státní církevní politice a místy se stručně zmiňují také o jiných denominacích. Publikace *Katolická církev v Československu 1945–1989*³ od Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše vykresluje v úplnosti celé období totality a díky tomu zachycuje všechny zásadní změny v politice státu a strategii ŘKC, ke kterým v dlouhém období čtyř dekad docházelo. Dějiny katolické církve podrobně zpracoval i Václav Vaško, a to v triologii *Dům na skále*,⁴ tyto tři díly pokrývají období let 1945–1960. Další literaturou pro studium církvi v počátečním období diktatury je monografie Karla Kaplana: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*,⁵ věnovaná taktéž převážně katolické církvi. Zejména o té píše i Zdeněk Demel v knize *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu*,⁶ titul je cenný zvláště díky podrobnému popisu práce krajských a okresních církevních tajemníků a důrazu na regionální rozměr potýkání se režimu a věřících.

² Tento archiv se nachází při kanceláři Výkonného výboru BJB, Na Topolce 14, Praha 4. Autor této práce prohlédl materiály z těchto oddílů: karton 3 Konference 36–59; karton 11 Korespondence Ústředí 46–50; karton 12 Korespondence Ústředí 51–54; karton 13 Korespondence Ústředí 55–70; složka Oběžníky 1949–62.

³BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945–1989* (dále jen *Katolická církev v Československu*). Brno 2007.

⁴ VAŠKO, Václav: *Dům na skále 1, Církev zkoušená: 1945 - začátek 1950* (dále jen *Dům na skále 1*). Kostelní Vydří 2004; VAŠKO, Václav: *Dům na skále. 2, Církev bojující: 1950 – květen 1960* (dále jen *Dům na skále 2*). Kostelní Vydří 2007; VAŠKO, Václav: *Dům na skále 3, Církev vězněná: 1950–1960* (dále jen *Dům na skále 3*). Kostelní Vydří 2008.

⁵ KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953* (dále jen *Stát a církev v Československu*). Brno 1993.

⁶ DEMEL, Zdeněk: *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu* (dále jen *Pod dohledem církevních tajemníků*). Brno 2008.

Publikací o československých protestantech ve 2. polovině 20. století nalezneme už méně. Důležitou monografií, vydanou v roce 2015, sepsali badatelé Peter C. A. Morée a Jiří Piškula: *„Nejpokrokovější církevní pracovník“: protestantské církve a Josef Lukl Hromádka v letech 1945-1969.*⁷ Bilancují v ní působení kontroverzní osobnosti evangelického teologa J. L. Hromádky. Publikace není jen Hromádkovou biografií, autoři text o této osobě prolínají s podrobnými studiemi o stavu nekatolických církví a neignorují ani církve menší. Na popud Českobratrské církve evangelické se od roku 2006 vydává časopis *Cesta církve*,⁸ shromažďující odborné články a studie, ale i vzpomínky a jiné texty o zejména evangelické církvi v době totality.

Přímo k tématu menších protestantských denominací, či konkrétně BJB, není mnoho literatury. K základní odborné orientaci o malých církvích může posloužit souhrnná encyklopedie z roku 2015, *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*,⁹ kterou sestavovali religionista Zdeněk Vojtíšek, autor i jiných religionistických encyklopedií, a sociolog Zdeněk R. Nešpor. Publikace předkládá kromě dějinného, teologického a správního přehledu o každé církvi i úvodní studii zařazující fenomén menších denominací do širšího kontextu a začleňující je k celosvětovému evangelikálnímu proudu protestantismu. Kompletní monografií o historii jedné z menších církví jsou *Dějiny církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.¹⁰ Její autor Jiří Piškula do hloubky prozkoumal dostupné archivní materiály, zejména fond SÚC. Piškulův záběr v *Dějínách církve adventistů* je sice širší než prvních pět let komunistické diktatury, a zároveň užší ve smyslu výběru jen jedné církve, nicméně jeho popis historie adventistů dobře naznačuje, jakým způsobem komunisté uvažovali

⁷ MORÉE, Peter C. A. – PIŠKULA, Jiří: *„Nejpokrokovější církevní pracovník“: protestantské církve a Josef Lukl Hromádka v letech 1945–1969* (dále jen *„Nejpokrokovější církevní pracovník“*). Benešov 2015.

⁸ *Cesta církve I–VII*. Praha: Československá církev evangelická, 1999- .

⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. – VOJTÍŠEK, Zdeněk: *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice* (dále jen *Encyklopedie menších křesťanských církví*). Praha 2015.

¹⁰ PIŠKULA, Jiří: *Dějiny Církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (dále jen *Dějiny Církve adventistů*). Praha 2009.

o celém souboru menších církví. J. Piškula své znalosti z průzkumu státních materiálů zužitkoval i ve studii *Na pokraji propasti: Bratrská jednota Chelčického v letech 1952–1953*.¹¹ Tento článek slouží k orientaci v tématu soudních procesů s baptisty v letech 1952–1953. Příklad perzekuce elit baptistické církve zpracovala i Lydie Kucová v článku pro baptistický časopis „*Odsuzují se...*“.¹² Historik Ivan A. Petranský se ve své studii *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*¹³ zaměřil na slovenské baptisty v letech 1945–1949, tedy na jejich poválečný rozvoj a na restriktce ze strany komunistického režimu v prvních dvou rocích jejich vlády. K další literatuře o BJB lze přiřadit knihy z církevní produkce – publikace o historických a věroučných základech českých baptistů *Baptistické zásady, jejich kořeny a okolnosti vzniku*,¹⁴ kterou napsali Pavel Vychopeň, Lydie Kucová, Jáchym Gondáš, kniha jiného kolektivu autorů Jan Vychopeň, Jaroslav Smílek, Vlastimil Pospíšil: *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*,¹⁵ dále sborník *100 let života víry: jubilejní sborník Bratrské jednoty baptistů v ČSSR*¹⁶ a také publikaci o slovenských baptistech *Niesli svetlo evanjelia, sto rokov baptistickej práce na Slovensku*.¹⁷

Tato diplomová práce si klade za cíl, jak už bylo zmíněno výše, obsáhnout období prvních let komunistického režimu spíše z perspektivy vyšších státních a církevních orgánů, jejichž dokumenty umožňují pohled v širším měřítku. Existují rovněž jiné kvalifikační práce, které se naopak věnují hlavně lokální historii některých sborů, například Zdeněk Rusnák:

¹¹ PIŠKULA, Jiří: *Na pokraji propasti: Bratrská jednota Chelčického v letech 1952–1953* (dále jen *Na pokraji propasti*). Evangelický týdeník, roč. 93, 2008, č. 36-7, Příloha, nestr.

¹² KUCOVÁ, Lydie: „*Odsuzují se...*“. *Vykonstruované procesy s představiteli a kazateli BJB* (dále jen „*Odsuzují se...*“). In: Rozsévač, roč. 80, 2010, č. 9/10, s. 6–9.

¹³ PETRANSKÝ, Ivan A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii na Slovensku 1945–1949: Prípad baptisti* (dále jen *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*). In: Paměť národa, roč. 9, 2013, č. 3, s. 15–31. Dostupné také z: <https://www.upn.gov.sk/publikacie_web/pamat-naroda/pamat-naroda-03-2013.pdf> [cit. 2018-07-18].

¹⁴ VYCHOPEŇ, Pavel – KUCOVÁ, Lydie – GONDÁŠ, Jáchym: *Baptistické zásady, jejich kořeny a okolnosti vzniku* (dále jen *Baptistické zásady*). Praha 2010

¹⁵ VYCHOPEŇ, Jan – SMÍLEK, Jaroslav – POSPÍŠIL, Vlastimil: *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*. Brno 2005.

¹⁶ DVOŘÁK, Vladimír – POSPÍŠIL, Vlastimil (eds.): *100 let života víry: jubilejní sborník Bratrské jednoty baptistů v ČSSR* (dále jen *100 let života víry*). Praha 1989.

¹⁷ ŠALING, Ján – DVOŘÁK, Vladimír (eds.): *Niesli svetlo evanjelia: 100 rokov baptistickej práce na Slovensku* (dále jen *Niesli svetlo evanjelia*). Bratislava 1988.

Bratrská jednota baptistů v Šumperku,¹⁸ Karel Kučera: *Dějiny sboru Bratrské jednoty baptistů v Sokolově od jeho počátků do konce 20. století*,¹⁹ Daniela Masariková: *Historie baptistických sborů na Liptově*²⁰ a Luděk Šíp: *Baptistický sbor v Pardubicích v letech 1922–1989*.²¹ Posledně jmenovaná práce se dotýká i osobnosti pardubického kazatele Jana Řičaře, komunisty perzekvovaného předsedy církve.

Poznámka ke způsobu zápisů citací pod čarou: v citacích archivních pramenů není podoba zápisu kalendářních dat sjednocena, záměrně ponecháváme způsob zápisu ve formátu zdrojového dokumentu pro usnadnění jeho zpětného dohledání (týká se především baptistické korespondence).

¹⁸ RUSNÁK, Zdeněk: *Bratrská jednota baptistů v Šumperku* [online]. Brno 2007 (bakalářská diplomová práce) [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/gksp2>>.

¹⁹ KUČERA, Karel: *Dějiny sboru Bratrské jednoty baptistů v Sokolově od jeho počátků do konce 20. století* [online]. České Budějovice 2011 (bakalářská diplomová práce) [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/na97a8>>.

²⁰ MASARIKOVÁ, Daniela: *Historie baptistických sborů na Liptově* [online]. Praha 2010 (magisterská diplomová práce) [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<http://hdl.handle.net/20.500.11956/32822>>.

²¹ ŠÍP, Luděk: *Baptistický sbor v Pardubicích v letech 1922–1989* (dále jen *Baptistický sbor v Pardubicích*) [online]. České Budějovice 2011 (magisterská diplomová práce) [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/catrib>>.

2. Charakteristika Bratrské jednoty baptistů

Pro pochopení původu náboženského cítění ukotveného institucionálně ve vzniku a fungování menších protestantských církví nevystačí jejich pouhé zařazení k protestanství. Toto východisko je potřeba doplnit o vysvětlení jednak fenoménu evangelikalismu, který se uvnitř protestantského prostředí zrodil v 18. století a dodnes progresivně ovlivňuje vývoj křesťanské zbožnosti, a jednak principu svobodné církve.

2.1 Evangelikalismus

Evangelikalismus²² není jednoduché definovat, jedná se totiž o fenomén reprezentující spíše soubor věroučných zásad a praktik, a nikoliv jednotnou náboženskou organizaci.²³ Na vzniku tohoto širokého protestantského proudu se v 18. století podílely především tři křesťanské tendence, a to pietismus, puritánství a, patrně nejsilněji, probuzenectví. Pietismus 17. a 18. století kladl důraz na vnitřní, niternou zbožnost, puritánství ovlivnilo evangelikály svým apelem na mravnost a svými správnými koncepcemi samostatnosti církevních obcí. Probuzenectví 18. a 19. století znamenalo v podstatě rozsáhlé znovuoživení aktivní křesťanské víry. K tzv. probuzením docházelo často v regionech, které byly osídleny lidmi vytrženými z původního sociálního a náboženského prostředí (dělníci ve městech, osadníci amerického západu apod.) a provázela je emotivní kázání pro masová shromáždění a hromadné konverze. Z probuzenecké tradice berou evangelikální křesťané mimo jiného důraz na samostatné, osobní rozhodnutí pro konverzi („obrácení“).²⁴

²² Základní vysvětlení početných pojmů souvisejících s evangelikalismem (věroučné termíny, osobnosti, denominace aj.) viz BALMER, Randall: *Encyclopedia of Evangelicalism. Revised and Expanded Edition*. Waco, Texas: Baylor University Press, 2004.

²³ NOLL, Mark A.: *Defining evangelicalism*. In: LEWIS, Donald – PIERARD, Richard V. (eds.): *Global Evangelicalism: Theology, History & Culture in Regional Perspective* (dále jen NOLL, M. A.: *Defining evangelicalism*). Downers Grove, Illinois 2014, s. 17–37, zde s. 24.

²⁴ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 24–26.

Z těchto kořenů vyplývají základní znaky evangelikální teologie: úcta k Bibli a Bible jako základní zdroj; zdůraznění významu života a smrti Ježíše Krista, a to jak pro celé dějiny, tak osobně pro každého jednotlivce; vlastní rozhodnutí pro konverzi; osobní víra vedoucí k mravnosti a nasazení se ve prospěch druhých; důraz na Boží osobu Ducha svatého, která proměňuje život křesťana směrem k vlastnostem v předcházejícím bodě; misie; dobrovolnické aktivity; apel na brzký Kristův příchod; svoboda a zodpovědnost každého věřícího, které ústí v laický charakter společenství a v rovné postavení křesťanů.²⁵

Za místa zrodu evangelikálního proudu křesťanství v 18. století se považují Velká Británie a její americké kolonie, pozdější Spojené státy. Mezi první významné probuzenecké kazatele patřil například anglikánský duchovní z Velké Británie John Wesley, díky kterému vzniklo metodistické hnutí, dále Jonathan Edwards a George Whitefield, oba působící v 18. století v Severní Americe.²⁶ Právě metodistická a též baptistická společenství v těchto zemích tvořila institucionální jádro nového typu protestantské zbožnosti. Americký a britský evangelikalismus procházel v následujících dvou staletích vývojem, z dalších proudů vycházejících z evangelikálního prostředí zmiňme například Armádu spásy, utvořenou v druhé polovině 19. století, která zdůrazňovala pomoc sociálně slabým; pentakostální (letniční) hnutí z přelomu 19. a 20. století s jeho důrazy na duchovní zkušenost křtu Duchem svatým a na biblické nadpřirozené dary (charismata, např. prorokování, uzdravování); fundamentalismus, rozšířený v USA na počátku 20. století jako konzervativní forma evangelikalismu hájící nespornost Písma a kreacionismus; nové evangelikály po 2. světové

²⁵ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 27–28. Autoři encyklopedie při sestavování těchto devíti charakteristických bodů vycházeli z textů evangelikálních teologů Donalda G. Bloescha, Davida W. Bebbingtona a Johna Stotta. Pro srovnání uvádíme důrazy, jak je definoval britský teolog a historik D. W. Bebbington: konverze – odvrácení se od hříchu a nalezení Boha v Ježíši Kristu; Bible – respektování církevní tradice, rozumu a vědy, nicméně za konečnou autoritu ve věcech víry a náboženské praxe považovat Písmo; aktivismus – vést aktivní život křesťana, například na poli sociální péče, především však ve smyslu šíření křesťanského poselství o Kristově oběti; důraz na význam kříže – zdůraznění klíčové úlohy Kristova ukřížování a vzkříšení, jeho zástupné oběti. Citováno z NOLL, M. A.: *Defining evangelicalism*, s. 20–21; viz Bebbingtonova původní práce BEBBINGTON, David, W.: *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*. London 1989, s. 2–17.

²⁶ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 25–26.

válce s otevřenějším, méně konzervativním, přístupem, zastoupené známým americkým evangelistou Williamem Franklinem Grahamem; charismatické hnutí působící od 60. let, které představuje mírnější variantu pentakostální zbožnosti.²⁷ Z uvedeného, a nikoliv kompletního, výčtu vyplývá značná rozmanitost celého evangelikálního proudu, která má svůj původ ve své typické schopnosti přizpůsobovat se společenským podmínkám.²⁸ Tato adaptibilita souvisí i s faktem, že zatímco se celé hnutí drží základních a výše nastíněných zásad víry, v ostatních otázkách se vyznačuje značnou flexibilitou.²⁹ I v současnosti se jedná o progresivní křesťanský trend, šíří se zejména v subsaharské Africe, Jižní Americe a v Asii. Ačkoliv je velmi obtížné stanovit celosvětový počet evangelikálních křesťanů, alespoň pro hrubou představu uvedme číslo zmiňované Světovou evangelikální aliancí, a to 600 milionů věřících.³⁰

2.2 Svobodné církve

V 19. století lze v Evropě sledovat vznik tzv. svobodných církví. Jednou z motivací křesťanů zakládajících tyto denominace byla reakce na dobový konformismus již etablovaných církví, na jejich loajalitu vůči státu, případně na jiné „kompromisy se světem“. V převážně protestantském prostředí se tak formovaly menšinové denominace nezávislé na státu a na zavedených církvích, v Prusku například jako odpověď na vznik státem podporované luteránské a kalvínské unie v 1. polovině 19. století. Podobné církve vznikaly též v jiných německých státech, na Britských ostrovech nebo v Nizozemsku, přičemž na ně postupně působily náboženské vlivy přicházející ze Spojených států. Svobodné církve odmítaly propojování náboženství a státu, vnímaly je totiž jako cestu ke kompromisům vůči opravdové

²⁷ Tato charismatická vlna se vyznačovala spíše než zakládáním vlastních církví pronikáním do již existujících uskupení. Její vliv dokonce překročil hranice protestantismu, když zasáhl i katolické prostředí skrze hnutí katolické charismatické obnovy. NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 31–38.

²⁸ Tamtéž, s. 45.

²⁹ NOLL, M. A.: *Defining evangelicalism*, s. 21.

³⁰ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 47.

a angažované víře. Většina těchto církví na našem území principiálně odmítala státní uznání, z teologických důvodů. Malé neuznané denominace se poté organizovaly na základě spolkového zákona (134/1867 ř. z.). Nejpočetnější církví tohoto typu byla Svobodná církev reformovaná (později změnila název na Jednotu českobratrskou, od roku 1967 je známá jako Církev bratrská). Patřili k nim rovněž baptisté.³¹

Jiný pohled na svobodné církve vysvětluje tento fenomén ve světle formování moderní společnosti 19. století. Svobodné církve lze totiž chápat i jako náboženskou obdobu rozrůstající se spolkové činnosti. Spolky obecně totiž byly institucemi, které dávaly prostor k aktivnímu zapojení každého člena.³²

2.3 Baptisté

Samotné baptistické hnutí se zformovalo z anglických náboženských exulantů kolem osobností Johna Smythe a Thomase Helwyse. Exulanti nejprve odešli počátkem 17. století do Amsterdamu, kde v roce 1609 založili první baptistický sbor, a po několika letech se vrátili na Britské ostrovy.³³ Je otázkou, jaké byly předchozí kořeny tohoto náboženského uskupení. Tito angličtí baptisté měli sice mnoho společného s kontinentálními anabaptisty 16. století, nicméně přímo navazovali spíše na hnutí anglických puritánů separatistů z konce 16. století.³⁴ Dnešní

³¹ NEŠPOR, Z. R. – VOJTIŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 51–54. Srov. též rozšířená verze citované studie: NEŠPOR, Zdeněk R.: *Modernizace českého evangelického prostředí: případ svobodných církví*. In: Český časopis historický, roč. 110, 2012, č. 1, s. 20–51. Dostupné také z: <<http://www.hiu.cas.cz/cs/download/casopisy-elektronicky-na-web/cch-1-2012-web.pdf>> [cit. 2018-07-18].

³² PIŠKULA, J.: *Dějiny Církve adventistů*, s. 17.

³³ VYCHOPEŇ, P. – KUCOVÁ, L. – GONDÁŠ, J.: *Baptistické zásady*, s. 26–27.

³⁴ CHUTE, Anthony L. – FINN, Nathan A. – HAYKIN, Michael A. G.: *The Baptist Story. From English Sect to Global Movement*. Nashville, Tennessee 2015, s. 13–14. Tato publikace je odbornou monografií určenou studentům, která přehledným výkladem popisuje základy z historie baptismu. Autoři se v úvodu odkazují na další odbornou literaturu k tomuto tématu, například: JOHNSON, Robert, E.: *A Global Introduction to Baptist Churches*. Cambridge 2010; BEBBINGTON, David, W.: *Baptists Through the Centuries: A History of a Global People*. Waco, Texas 2010; LEONARD, Bill J.: *Baptist Ways: A History*. Valley Forge, Pennsylvania 2003; NORMAN, Stanton R.: *The Baptist Way: Distinctives of a Baptist Church*. Nashville, Tennessee 2005. Výběr z bibliografie k dějinám baptismu obsahuje i publikace VYCHOPEŇ, P. – KUCOVÁ, L. – GONDÁŠ, J.: *Baptistické zásady*, s. 72–77.

čeští baptisté označují za historickou duchovní inspiraci a za milníky k baptistické tradici i valdenské, Petra Chelčického, anabaptisty, mennonity a samozřejmě anglické baptisty J. Smythe a T. Helwyse.³⁵

Důležitými rysy baptistů byly důrazy v otázce křtu, který se prováděl na základě vlastního rozhodnutí, a na vztah ke světské moci, která měla být od církve oddělena. V 18. století baptisty ovlivnil pietismus a metodismus. Baptismus se během 17. století rozšířil i do britských kolonií v Severní Americe, kde spolu s metodismem stál od konce 18. století u rozšíření evangelikální zbožnosti. Hnutí se průběžně a už od svých počátků diferencovalo, a to dle různých vodítek, například podle pojetí predestinace.³⁶ Jiné dělení se v Americe 19. století odvíjelo od postoje k otrokářství, spor věřící rozštěpil a na jihu vzniklo sdružení baptistických sborů pod názvem Jižní baptistický konvent.

Ostrovní baptisté začali od konce 18. století v intenzivní míře vysílat své misionáře do dalších částí světa a k tomuto účelu založili misijní organizaci, později známou jako Baptistická misijní společnost, vzorovou organizaci pro další protestantské misie. Podobně své misionáře začali vysílat i baptisté američtí. Na půdě kontinentální Evropy se baptismus šířil, převážně v evangelikální a probuzenecké podobě, od počátku 19. století. Henri Pyta se po kontaktu se skotským misionářem stal probuzeneckým kazatelem a založil v roce 1820 první kontinentální baptistický sbor od doby J. Smythe, a to v Nomain, Francie. Velkou měrou k misii na kontinentu přispěl původně německý luterán Johann Gerhard Oncken,³⁷ který založil v roce 1835 sbor v Hamburku. Jeho záměr rozšiřovat pole misijní působnosti vedl k šíření víry

³⁵ VYCHOPEŇ, P. – KUCOVÁ, L. – GONDÁŠ, J.: *Baptistické zásady*, s. 10–32.

³⁶ Spor mezi pojetím predestinace Kalvínovým a Arminiovým, srov. NEŠPOR, Z. R.–VOJTIŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 125.

³⁷ O tomto baptistickém misionáři, který svou službou zasáhl podstatnou část Evropy, viz též CHUTE, A. L. – FINN, N. A. – HAYKIN, M. A. G.: *The Baptist Story*, s. 163–169.

a zakládání sborů na různých místech v Evropě. V roce 1849 založil Unii spojených sborů baptistických křesťanů.³⁸

Právě díky německé misii pronikl baptismus v polovině 19. století i do českých zemí, kdy mnohé obyvatele z Broumovska ovlivnil německý misionář Magnus Knappe. V 60. a 70. letech 19. století se baptismus rozšířil do českých exulantských center v Polsku (Zelow), na Volyni a za první republiky i do Rumunska (Svatá Helena). Od 70. let 19. století působil v Čechách misionář August Meereis, který založil ve spolupráci s Jindřichem Novotným, původně kazatelem Svobodné církve reformované, v roce 1885 sbor v Hleděsebech, krátce na to přemístěný do Prahy. Kazatel Henrich Meyer od 70. let misijně pracoval v Budapešti, díky němu se baptistická víra dostala na Slovensko. První samostatný sbor na území Slovenska, kežmarsko-vavrišovský, založil August Meereis v roce 1888.³⁹

Rozdílný právní řád v monarchii po rakousko-uherském vyrovnání roku 1867 měl vliv na rozdílné právní postavení baptistických sborů. V českých zemích neměli baptisté státní uznání a odmítali jej ze zásady. Naopak baptisté v Uhersku (tedy vč. slovenských) byli zákonem uznanou konfesí, a to podle zákonného článku XLIII/1895 o svobodném vyznání náboženství.⁴⁰

Po vzniku Československa se konala v roce 1919 celostátní konference a vytvořila se volná organizace českých a slovenských baptistů s názvem Bratrská jednota Chelčického. Čeští a slovenští baptisté tak navázali na spolupráci, která probíhala již v době rakousko-uherské monarchie. Republika přejala právní systém předchozího státu, což znamenalo, že pokračoval nejednotný vývoj české a slovenské části v otázce státního uznání. V Čechách a na Moravě byly

³⁸ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s.125–131.

³⁹ ŠALING, Jan: *Počátky baptistické práce na Slovensku*. In: DVOŘÁK, V. – POSPÍŠIL, V. (eds.): *100 let života víry*, s. 85–86.

⁴⁰ BISTRANIN, Jan: *Vztah českých baptistů a státu* [online]. BJB v ČR, © 2018 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: <<https://www.bjb.cz/clanky/historie/629-vztah-ceskych-baptistu-a-statu-j-bistranin>>, nestr.

Baptisté v Uhersku byli zákonem uznanou konfesí od roku 1905, a to na základě výnosu ministerstva kultu. PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesií*, s. 16.

sbory i nadále bez státního uznání.⁴¹ Na Slovensku stále platil zák. čl. XLIII/1895, nicméně po rozdělení Uherska již slovenští baptisté nespĺňovali zákonnou podmínku udržovat nejméně jednu tzv. náboženskou obec, což byla správní jednotka definovaná zákonem. V rámci ČSR žádná náboženská obec baptistů, která by splňovala podmínky tohoto uherského zákona, neexistovala. Úřady však působení církve tolerovaly.⁴² Obecně platí, že Bratrská jednota Chelčického jako celek státní uznání odmítala.⁴³

Pokud šlo o vnitřní církevní členění, podle Řádu Bratrské jednoty Chelčického z roku 1925 se sbory rozdělily do žup (česká, moravská, slovenská), každá z nich měla vlastní výbory a konference. Ústředním orgánem Jednoty byl Výkonný výbor.⁴⁴ Církev musela též řešit situaci kolem reemigrace baptistických krajanů ze zahraničí. Ve 20. letech se jednalo o příchod věřících ze Zelowa a z Volyně. Velkou reemigrantskou vlnu zažili baptisté také později, po druhé světové válce. Jednotu sice za první republiky nečekal dramatický nárůst členů (církev neusilovala o masovost), nicméně její rozvoj neustal.⁴⁵ Jednota spolupracovala s britskými i americkými baptisty, díky své misii se jí podařilo založit nové sbory, organizovala sociální projekty (např. dva dětské domovy), vytvořila vlastní svaz mládeže, vydávala časopisy a jinou literaturu, založila svůj teologický seminář v Praze.⁴⁶ K velkým intelektuálním osobnostem patřil ředitel tohoto semináře, později za komunistické totality perzekvovaný, Jindřich Procházka.⁴⁷

⁴¹ BISTRANIN, J.: *Vztah českých baptistů a státu*, nestr.

O spolupráci českých a slovenských sborů v habsburské monarchii viz též JANČUŠ, Ján: *Baptisti pod Tatrami*. In: ŠALING, Ján – DVOŘÁK, Vladimír (eds.): *Niesli svetlo evanjelia*. Bratislava 1988, s. 25–89, zde s. 51–57.

⁴² PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 16.

Náboženská obec měla mít mimo jiného vytyčený územní obvod své působnosti a mít své úředně schválené organizační předpisy. Tamtéž.

⁴³ VYCHOPEŇ, P. – KUCOVÁ, L. – GONDÁŠ, J.: *Baptistické zásady*, s. 39.

⁴⁴ BISTRANIN, J.: *Vztah českých baptistů a státu*, nestr.

⁴⁵ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 135.

⁴⁶ VYCHOPEŇ, P. – KUCOVÁ, L. – GONDÁŠ, J.: *Baptistické zásady*, s. 38–43.

⁴⁷ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 135.

Během druhé světové války ztratily baptisté některé příhraniční sbory, například v moravských Vikýřovicích. Někteří věřící se zapojili do odboje, včetně jednoho z čelních představitelů českých baptistů Cyrila Burgeta.⁴⁸ Státní moc Slovenské republiky (1939–1945) prováděla administrativní opatření proti uskupením považovaným za „náboženské sekty“, nicméně činnost církví pokračovala v neoficiální podobě dál, baptisté zde byli trpěni.⁴⁹

Mezi religionistické charakteristiky baptistů patří zdůrazňování autority Bible, samostatné rozhodnutí každého člověka přijmout víru, individuální mravní zodpovědnost, samostatnost jednotlivých baptistických sborů. Eucharistii věřící slaví v duchu Zwingliho výkladu, jako připomínku spásného díla Ježíše Krista.⁵⁰ Křest má být vykonáván na základě vlastního rozhodnutí, jde o vědomé a osobní vyznání víry a provádí se ponořením.

Tyto důrazy na individuální samostatnost a odpovědnost věřícího se odráží i tím způsobem, že názorové spektrum mezi věřícími je celkem široké. Existují sbory jak konzervativní, tak liberální (například co se týče přístupu k historicko-kritické metodě studia Bible). Podle baptistů je církev společenstvím lidí, kteří se k určitému sboru připojí z vlastní vůle. Odkaz puritánské tradice lze najít v baptistickém příklonu ke kongregacionalistickému způsobu správy. Každý sbor v tomto pojetí tvoří samostatnou církev. Uvnitř sborů také platí zásady všeobecného kněžství všech věřících, a tak se například na kázáních může za určitých podmínek podílet kterýkoliv člen sboru. I tak však za sbor nese hlavní odpovědnost ustanovený kazatel a rada starších (staršovstvo), jejichž výběr probíhá volbou. Samostatné sbory se mohou svobodnou volbou připojit do vyššího celku sdružujícího více sborů. Toto spojení má usnadnit koordinaci různých činností: vydavatelské, vzdělávací, sociální apod. Centrální církevní orgán plní pak především funkci koordinační, reprezentativní a poradní, nemá výrazné pravomoci

⁴⁸ ŠTĚPÁN, Jan: *Menší evangelické církve v období nacistické okupace 1939–1945*. In: Rok 1942 v českém odboji. Sborník příspěvků z vědecké konference. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 1999, s. 102–105, zde s. 102–103.

⁴⁹ PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 15; 18.

⁵⁰ VYCHOPEŇ, P. – KUCOVÁ, L. – GONDÁŠ, J.: *Baptistické zásady*, s. 58–59.

výkonné. Co se týče vztahu ke státu, baptisté zastávají názor oddělení církve od státu. Sbor se stará o nižší organizační jednotky, o své stanice, což jsou další místa většinou v regionálním okolí sboru, kde se scházejí věřící.⁵¹

Baptisté se nesnaží o uzavřené, ale otevřené společenství, které bude působit v širší společnosti. Důležitým prvkem tak bývá misie. Onckenova misie v 19. století se v Hamburku a dalších německých městech šířila i díky jeho zásadě „každý baptista misionářem“.

Zdá se, že základní princip, který dal baptistům jméno, tedy pojetí křtu jako vlastního, vědomého a osobního vyznání víry, se odráží i v dalších baptistických charakteristikách – individuální zodpovědnost věřícího, všeobecné kněžství, samostatnost sborů a svoboda na státu.⁵²

Poznámka k názvům: baptisté na území Československa v průběhu historie používali více názvů pro svou církev. Ty nebyly v církvi zcela sjednocené ani v rámci stejného časového období.⁵³ V námi studovaných pramenech se objevují především tato pojmenování: Bratrská jednota baptistů, Bratrská jednota Chelčického, Bratrská jednota baptistů (Chelčického), Jednota baptistov na Slovensku, Náboženská obec baptistov.

Také jméno pro hlavní církevní organizační a reprezentativní orgán se v pramenech liší: výbor Jednoty, Ústřední výbor, výbor Ústředí, Ústředí, výkonný výbor, případně též poradní sbor či Ústřední rada starších aj. Pro označení hlavního církevního orgánu používáme v textu práce nejvíce termínů Ústředí a výbor Jednoty.

⁵¹ Podle následující definice je stanice zřizována mateřským sborem a „[...] je místem mimo sídlo sboru, kde se pravidelně zvěstuje evangelium.“ Úkolem stanice je misie v dané obci. Nemusí mít vlastního kazatele, může se proměnit v samostatný sbor. POTMA, Mark: *Stanice Církve bratrské: minulost, současnost a budoucnost* [online]. Praha 2009 (ordinační práce) [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: <[https://portal.cb.cz/archiv-download/Zaj%C3%ADmav%C3%A9%20materi%C3%A1ly/Stanice%20CB%20-%20Mark%20Potma%20\(2009\).pdf](https://portal.cb.cz/archiv-download/Zaj%C3%ADmav%C3%A9%20materi%C3%A1ly/Stanice%20CB%20-%20Mark%20Potma%20(2009).pdf)>.

⁵² NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 131–134.

⁵³ Srov. BISTRANIN, J.: *Vztah českých baptistů a státu*, nestr.

3. Stát a církve v letech 1945–1953

3.1 Poválečné období do převzetí moci komunisty (1945–1948)

Porážkou Německa ve 2. světové válce skončil na našem území stav okupace a v obnoveném Československu se ustanovil politický systém nazývaný lidová demokracie, ve kterém politické strany působily v rámci tzv. Národní fronty (NF). Díky své aktivitě získávali postupně vedoucí pozici v Národní frontě komunisté, kteří ji zároveň považovali za nástroj k získání monopolu moci. K dosažení tohoto cíle používali i další prostředky, například ovládnutí bezpečnostních složek nebo nasazení tajných členů KSČ do jiných politických stran.⁵⁴ Komunisté rovněž těžili z levicové atmosféry ve společnosti, způsobené mimo jiné obdivem k Sovětskému svazu, který osvobodil většinu československého území. Zatím však v zemi fungovaly demokratické principy svobody slova, svobody náboženství aj.⁵⁵ Tím rozhodujícím faktorem pro směřování poválečného Československa k ovládnutí státu komunistickou stranou v únoru 1948 byla ovšem skutečnost, že spadalo pod sféru vlivu Sovětského svazu.

Pokud jde o církve, většina z nich měla po skončení války volné pole působnosti k rozvoji svých v době okupace utlumených činností (sociální služba, náboženská výchova, misie, aktivity pro mládež, zakládání nových sborů apod.). Příkladem z menších církví mohou být obnovené aktivity Jednoty českobratrské, která začala znovu vydávat svůj časopis *Českobratrská rodina*, pořádat letní biblické kurzy pro mladé a organizovat celocírkevní sjezd mládeže, dále se angažovala v sociální oblasti (starobinec v Suchomastech), otevřela biblickou školu a podněcovala založení nových sborů.⁵⁶ Ve stejném duchu rozvíjely své aktivity i ostatní náboženská uskupení, včetně Bratrské jednoty baptistů či Církve adventistů sedmého dne

⁵⁴ ČAPKA, František – LUNEROVÁ, Jitka: *1948: Vítězný únor. Cesta k převratu* (dále jen *1948*). Brno 2012, s. 121.

⁵⁵ Tamtéž, s. 29–34.

⁵⁶ CHROMČÁK, Zdeněk: *Čtení o naší Církvi bratrské*. Ostrava 2010, s. 64–65.

(CASD). Zejména adventisté zaznamenali díky své misijní činnosti skutečně velký nárůst počtu členů.⁵⁷

Na druhou stranu se v Československu vyskytla řada církví s problematickým poválečným vývojem, souvisejícím s celkovou atmosférou, kdy se společnost chtěla vypořádat se vším, co připomínalo období okupace. Církev jako Německá evangelická církev v Čechách a na Moravě, Augsburská církev evangelická ve východním Slezsku v Československu, maďarská část Reformované církve na Slovensku, starokatolická církev nebo řády římskokatolické církve prožívaly dobu nejistoty vyplývající z jejich německého nebo maďarského národnostního charakteru. Určité restriktce postihly i menší církve, například Evangelickou církev metodistickou (ECM) kvůli mezinárodním kontaktům s věřícími z Německa a zapojení německého biskupa Otty Melleho do událostí v pohraničí v roce 1938. Problémy měla Novoapoštolská církev v Nejdku u Karlových Varů, jejíž jediný sbor tvořili převážně Němci,⁵⁸ vyhánění a vysídlování Němců se dotklo adventistů, kteří mohli přijít pravděpodobně o 900–1100 svých členů,⁵⁹ odsun se v menší míře týkal i baptistů žijících na území Československu.

Církev v této době rozvíjely mezikonfesní vztahy. Jednou ze společných aktivit bylo vytvoření přípravného výboru pro vznik Rady církví v Československu, pozici místopředsedy zastával baptista Jindřich Procházka. Tato organizace uspořádala na začátku února 1948, v době vyostřujícího se mezinárodního i vnitrostátního napětí, společnou manifestaci s prohlášením *Výzva křesťanských církví k míru ve světě*. Historikové P. Morée a J. Piškula hodnotí tento dokument vysoko, protože může být „patrně prvním československým ekumenickým dokumentem.“⁶⁰ Za pozornost stojí, že výzvu podepsali zástupci širokého spektra křesťanských

⁵⁷ PIŠKULA, J.: *Dějiny Církve adventistů*, s. 86.

⁵⁸ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 13.

⁵⁹ Nicméně i přes vysídlení mnoha věřících německé národnosti adventistická církev rostla. PIŠKULA, J.: *Dějiny Církve adventistů*, s. 84–86.

⁶⁰ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 43–44.

proudů: od římskokatolické církve, zastoupené arcibiskupem Josefem Beranem, přes Církev československou, k větším evangelickým církvím – Českobratrské církvi evangelické a Slezské evangelické církvi a. v., až k menším denominacím – starokatolické církvi, baptistům (předseda Jan Řičař), metodistům (superintendent Josef Pavel Barták), Jednotě bratrské (biskup Václav Vančura) a Jednotě českobratrské (předseda František Urbánek).⁶¹ Tyto iniciativy ovšem nepřežily únorový politický převrat. Ani jiná konkrétní aktivita sbližování církví, tentokrát snaha o spojení ČCE a Jednoty bratrské, nedošla uskutečnění. Důvody můžeme hledat v negativním vztahu komunistických úřadů k ekumenismu.⁶²

3.2 Od převzetí moci komunisty do církevních zákonů (1948–1949)

Na začátku roku 1948 vyvrcholilo úsilí komunistické strany o získání mocenského monopolu v zemi. Od úspěšného únorového převratu se mělo budovat státní zřízení dle představ KSČ, vzorem se stal sovětský model. Myšlení komunistických představitelů moci se zakládalo na tezi „kdo nejde s námi, jde proti nám“, na třídním boji, též na hledání nepřítele ve vlastních řadách aj. Klíčovým úkolem pro tuto dobu, označovanou za zakladatelské období, ukončené rokem 1953, bylo úplné ovládnutí společnosti.⁶³ Ta se ocitla v totalitním režimu, který k dosažení svých cílů prováděl mimo jiné tato opatření: zavedení cenzury tisku, likvidace soukromého vlastnictví, provádění kolektivizace v zemědělství, centrální řízení hospodářství podle pětiletých plánů, v kulturní oblasti požadování výlučně ideologických témat, likvidace skutečných i domnělých odpůrců režimu, k čemuž sloužily vykonstruované politické soudní procesy, které udílely tresty vězení v těžkých žalářích nebo v táborech nucených prací, či dokonce tresty smrti, revidování právního řádu tak, aby vyhovoval potřebě kontrolovat

⁶¹ VAŠKO, Václav: *Dům na skále 1, Církev zkoušená: 1945 – začátek 1950*. Kostelní Vydří 2004, s. 63–64.

⁶² MORÉE, P. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 22.

⁶³ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský*. Brno 2009, s. 101–102.

obyvatelstvo, vyhledáváním „třídních nepřátel“ byly pověřeny bezpečnostní složky, zejména tajná policie Státní bezpečnost.⁶⁴ Ze zahraničně-politické perspektivy se Československo zařadilo po bok dalších zemí s komunistickými vládami pod hegemonií Sovětského svazu, vznikl tak svazek států nazývaný východní blok. Protivníkem se staly západní demokratické země, zejména Spojené státy americké.

I církve se samozřejmě dostaly do ohniska zájmu KSČ. Vztah komunistů ke křesťanství byl vesměs negativní.⁶⁵ Neakceptovali nic, co by narušovalo jejich autoritu, navíc jedním z prvků marxisticko-leninské ideologie byl též bojovný ateismus.⁶⁶ V období let 1945–1948 se objevovaly různé přístupy, jakým způsobem upravit vztahy s církvemi. Svůj postoj k ŘKC komunisté definovali nejprve na sjezdu v březnu 1946, strana hlásala svobodu náboženského vyznání, zároveň si představovala církev bez politických ambicí a s kladným vztahem ke státnímu zřízení. Ze strany komunistů tak před převratem zaznívaly výroky o příbuznosti jejich vizí s vizemi křesťanskými, například sdílené sociální citění, v podstatě však šlo o taktické manévry v dosud nerozhodnutém střetu o vůdčí sílu ve státě.⁶⁷ Později, v letech 1948–1949, zkrachovala jak vyjednávání mezi státem a ŘKC, tak snahy komunistů rozložit církev vnitřním rozkolem,⁶⁸ a následovalo období silné perzekuce.

Na samotný převrat zareagoval 25. února arcibiskup Karel Beran svým velmi kritickým proslovem *Nemlč, arcibiskupe!* Opačnou odpověď na probíhající události vyslala Církev

⁶⁴ Srov. ČAPKA, F. – LUNEROVÁ, J.: 1948, s. 123–132.

⁶⁵ Na obecnou rovinu vztahů křesťanských církví a komunistického režimu lze nahlížet i z jiné perspektivy – historik Ondřej Matějka ve své studii řeší téma prolínání náboženství s idejemi komunismu, motivované přesvědčením z vlastního rozhodnutí, a to v souvislosti s málo zkoumaným fenoménem křesťanů v KSČ. Nesouhlasí se schematickou interpretací naprostého antagonismu komunismu a (katolické) církve, polemicky bilancuje toto antagonistické vidění, za jehož příklad uvádí citaci z BALÍK, S. – HANUŠ, J.: *Katolická církev v Československu*, s. 17. Matějkoví model věřících komunistů pouze jako kariéristů nebo kolaborantů nestačí, snaží se popsat i jiné motivace. Své pojednání o věřících členech KSČ zaměřuje na Českobratrskou církev evangelickou. Viz MATĚJKA, Ondřej: „Správný komunistů má také být správným křesťanem, jako byli křesťané první.“ *Vztah českobratrských evangeliků ke Komunistické straně Československa 1921–1970*. In: Český a slovenský komunismus (1921–2011). Jan Kalous, Jiří Kocian (eds.). Praha 2012, s. 284–296.

⁶⁶ VAŠKO, V.: *Dům na skále* 3, s. 13.

⁶⁷ KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu*, s. 19–21.

⁶⁸ Srov. např. DEMEL, Z.: *Pod dohledem církevních tajemníků*, s. 27–40.

československá, která se k dění stavěla oficiálně kladně, po válce se totiž v jejím ústředí prosadili příznivci KSČ. Většina vyjádření dalších nekatolických církví se pohybovala někde mezi těmito dvěma póly, spíše si diplomaticky udržovala určitý odstup. To neplatí o dopisu Svazu evangelických církví z 25. února, adresovaného prezidentu Benešovi a sepsaného vedoucím představitelem Evangelické církve metodistické, superintendentem Josefem Pavlem Bartákem. Tento dopis kritizoval vývoj ve státě, a dokonce se připojoval k projevu arcibiskupa Berana.⁶⁹

Režimní struktura pro řešení církevní otázky se v letech 1948–1949 vyvíjela tímto způsobem: Ústřední akční výbor Národní fronty (ÚAV NF) založil 18. března církevní komise, na úrovni ústředí i krajů. Stalo se tak ve stejný den, kdy Národní fronta schválila prohlášení, ve kterém garantovala náboženskou svobodu.⁷⁰ Vedle církevního odboru ÚAV NF zasahovalo do církevních záležitostí i ministerstvo školství, a proto byla z důvodu zlepšení koordinace v červnu založena církevní komise Ústředního výboru KSČ s úkolem vytvořit závaznou stranickou politiku v církevní otázce.⁷¹ Dne 25. dubna 1949 vznikla opět nová komise, která disponovala většími pravomocemi i silnějším zastoupením – takzvanou „církevní šestku“ tvořily nejvyšší státní a stranické špičky: předseda Alexej Čepička, dále Vladimír Clementis, Zdeněk Fierlinger, Jiří Hendrych, Václav Kopecký a Viliam Široký, později též ministr školství Zdeněk Nejedlý.⁷² Konečným stupněm vývoje administrativních struktur v období počátků komunistického režimu se stal Státní úřad pro věci církevní zřízený jedním z církevních zákonů v říjnu 1949,⁷³ vedený přednostou (předsedou), do roku 1953 z řad vládních ministrů. Od října 1949 do dubna 1950 jím byl Alexej Čepička, po něm Zdeněk Fierlinger, v letech 1953–1956

⁶⁹ PIŠKULA, Jiří: *Protestantské církve v prvním roce komunistického režimu*. In: Cesta církve III. Pavel Hlaváč, Peter C. A. Morée (eds.). Praha 2011, s. 19–33, zde s. 19–22. Tato studie je s drobnými úpravami součástí publikace MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 63–81.

⁷⁰ KAPLAN, K: *Stát a církev v Československu*, s. 26.

⁷¹ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 25.

⁷² BALÍK S. – HANUŠ, J.: *Katolická církev v Československu*, s. 20.

⁷³ Tamtéž, s. 26.

Jaroslav Havelka. Na Slovensku vznikl Slovenský úrad pre veci cirkevne (SLOVÚC), podřízený SÚC.⁷⁴

Nová státní garnitura začala rychle uplatňovat svoji moc, jedním z prvních prostředků, které se dotkly rovněž menších církví, bylo nařízení zakládat ve spolcích akční výbory, které měly sloužit politickému očištění spolků. Protože řada menších církví fungovala právně jako spolky, musely od března 1948 zakládat tyto výbory na své nejvyšší úrovni. Jak ale ukázala praxe, výbory zde fungovaly pouze formálně.⁷⁵

Na příkladu menších církví lze doložit jeden z rysů počáteční nevyjasněnosti komunistické církevní politiky, kdy se v kompetenčních sporech střetávaly koncepce různých orgánů – ministerských a stranických, nebo národních výborů a akčních výborů. Ministerstvo školství začalo na jaře 1948 připravovat právní uznání menších církví. ÚAV NF naopak od července 1948 začal uvažovat o jejich likvidaci, jak vyplývalo z jednání o této věci se zástupci ČČS, Reformované křesťanské církve na Slovensku a Evangelické církve a. v. na Slovensku: „*Zástupci všech těchto církví jednomyslně prohlásili, že s těmito denominacemi nepěstují žádné styky, mnoho jejich činnosti jim překáží a že na nich nemají žádného zájmu. Otázka drobných denominací je z politického hlediska důležitá proto, poněvadž se tu jedná o sekty, které jsou úzce organizačně spjaty se zahraničními americkými církvemi např. adventisté, baptisté, mormoni atd., což vyžaduje politickou ostrážitost.*“⁷⁶ Historik J. Piškula, který na tuto záležitost upozorňuje, připojuje i další interpretace – úvaha o likvidaci mohla být též spíše iniciativou jednotlivce než důkazem rozpracované politické koncepce, nebo mohlo jít

⁷⁴ BALÍK, S. – HANUŠ, J.: *Katolická církev v Československu*, s. 29.

⁷⁵ PIŠKULA, J.: *Protestantské církve v prvním roce komunistického režimu*, s. 24.

⁷⁶ Tamtéž, s. 25. V uvedené studii je citace archivního pramene: NA, fond SÚC, kart. 2 sign. 49, *Komise pro církevní a náboženské otázky při ÚAV NF, zápis ze schůze 16.7.1948.*

o případ, kdy komunisté chtěli posilovat možnou církevní nevraživost, podobně jako se pronásledování ŘKC vydávalo před nekatolíky za konečné zrovnoprávnění církví.⁷⁷

Zásadní omezení postihla svobodu církevního tisku. Církevním časopisům se nejprve krátil přiděl papíru s vysvětlením, že stále trvá poválečný nedostatek.⁷⁸ V dalších letech došlo k úplnému zákazu řady časopisů menších církví, například Českobratrské rodiny (1951, časopis JČB),⁷⁹ Křesťanského buditele (1952, časopis metodistů)⁸⁰ a dvou baptistických časopisů: Rozsieváče (1952)⁸¹ a Slova pro život (1951).⁸²

KSČ se postupně chystala církevní záležitosti ukotvit legislativně. Církevní zákony začal režim připravovat už v roce 1948 a s církvemi je do určité míry projednával, narážel však vesměs na odmítání. V důsledku zintenzivnění tlaku na ŘKC otázka zákonů načas ustoupila do pozadí.⁸³ Ve chvíli, kdy se nepodařilo vyřešit vztah s ŘKC jejím rozložením zevnitř, začaly se zákony opět projednávat.⁸⁴ Nová církevní legislativa se skládala ze dvou zákonů, přijatých Národním shromážděním 14. října 1949. Navazovala na ně řada vládních nařízení a dalších předpisů, vše s cílem zavedení státního dozoru nad církvemi. Prvním zákonem byl zákon č. 217/1949 Sb. o zřízení Státního úřadu pro věci církevní. Všechny náboženské záležitosti, které dříve spravovaly jiné úřady, přešly pod jeho administrativu. Další schválenou legislativou byl zákon č. 218/1949, o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Jak podotýká expert na církevní právo Jiří Rajmund Tretera, „šlo v něm převážně o něco podstatně jiného než o hospodářské zabezpečení církví.“ Tento zákon umožňoval zasahování do vnitrocírkevních záležitostí, do jmenování a odvolávání duchovních, § 7 stanovil

⁷⁷ PIŠKULA, J.: *Protestantské církve v prvním roce komunistického režimu*, s. 25–26.

⁷⁸ Tamtéž, s. 28.

⁷⁹ ŠTĚPÁN, Jan: *Babylónské zajetí církve*. Náchod 2015, s. 54.

⁸⁰ SCHNEEBERGER, Vilém, D.: *Metodismus v Československu (1918–1992)*. Praha 2003, s. 89. Dostupné také z: <<http://institut.umc.sk/materialy/knihy/Methodismus-v-CSR.pdf>> [cit. 2018-07-18].

⁸¹ KRÁL, Stano a kol.: *100 rokov rozsievania 1914–2014. Historický zborník o vývoji časopisu Rozsieváč* (dále jen *100 rokov rozsievania*). Brno 2014, s. 34.

⁸² Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník 51/V, 16/11.51*.

⁸³ PIŠKULA, J.: *Protestantské církve v prvním roce komunistického režimu*, s. 28–29.

⁸⁴ VAŠKO, V.: *Dům na skále I*, s. 160.

pro duchovní nutnost získat státní souhlas ke své službě, kandidáti na různé církevní funkce potřebovali „předchozí státní souhlas“ apod. Trestnou vynutitelnost zajišťovalo nejprve trestní ustanovení § 13 uvedené v tomto zákoně, později v roce 1950 zavedl trestní zákon č. 86/1950 Sb. v §§ 173 a 174 skutkovou podstatu trestného činu maření dozoru nad církvemi, aplikovatelnou například na výkon duchovenské činnosti bez souhlasu.⁸⁵

Církev se k zákonům stavěla negativně, protestovali jak katoličtí biskupové,⁸⁶ tak nekatolické církve.⁸⁷ Zákony musely akceptovat i svobodné církve, jak jim bylo vysvětleno na schůzce ÚAV NF 13. října, přičemž se zákony mělo skončit i jejich postavení neuznaných církví.⁸⁸

Režim postupně přistupoval i k radikálním činům, jako byl zákaz celého náboženského uskupení. Takový případ představovala řeckokatolická církev (uniaté), působící zejména na východním a středním Slovensku. Její likvidace, prováděná skrze nucené připojení k pravoslavné církvi, formálně skončila v květnu 1950.⁸⁹ Z řad menších náboženských společenství postihla likvidace Svědky Jehovovi, která prakticky proběhla už v listopadu 1948.⁹⁰ Podobný osud potkal Armádu spásy a mormony, které stát zakázal a kterým zabavil majetek na jaře 1950.⁹¹

⁸⁵ TRETERA, Jiří Rajmund: *Zákony o církvích ze 14. října 1949 a likvidace autonomie církví v Československu v letech 1948-1950* (dále jen *Zákony o církvích ze 14. října*). In: *Revue pro církevní právo*, roč. 21, 2015, č. 2, s. 69–85, zde s. 74–77. Dostupné také z: <http://spcp.prf.cuni.cz/42-56/61_revue_cela.pdf> [cit. 2018-07-18].

⁸⁶ Protestní důrazy biskupů proti zákonům viz KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu*, s. 101–102.

⁸⁷ Postoje evangelických církví k zákonům viz PIŠKULA, J.: *Protestantské církve v prvním roce komunistického režimu*, s. 28–33.

⁸⁸ Tamtéž, s. 32–33.

⁸⁹ KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu*, s. 114.

⁹⁰ PIŠKULA, J.: *Protestantské církve v prvním roce komunistického režimu*, s. 28.

⁹¹ PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr.

3.3 Období stalinistické (1949–1953)

Hospodářský dohled nad církvemi měl sloužit především k omezení jejich finančních možností. Pro řadu duchovních znamenal státní plat novinku. Ačkoliv to zpočátku pro ně mohlo znamenat přilepšení, nakonec z důvodů nenavyšování platů se příjmy staly nedostačujícími a vedly ke „zbídačení duchovenstva“. Finanční situaci církví zhoršila také měnová reforma roku 1953. Stát finanční nouzi duchovních využíval k nabídkám speciálních odměn výměnou za loajalitu nebo jako prostředek k tomu si je zavázat.⁹²

Široká škála náboženských subjektů dříve fungovala na základě spolkového zákona. Nově, po vydání církevních zákonů, režim za státem uznané církve považoval tyto dříve svobodné církve: adventisty, baptisty, metodisty a Jednotu československou. Výnosem z roku 1951 rušil všechny náboženské spolky, některým menším společenstvím, například Svazu rozhodných křesťanů, jejich existenci zajistilo povolené sloučení s uznanou církví, v tomto případě s Jednotou československou.⁹³

V tomto období se bývalých svobodných církví dotkl další prvek církevní politiky – systemizace, tedy změny v počtech kazatelů a v počtech sborů, jejich snížení. Tento proces začaly úřady připravovat koncem roku 1949, protože se ale jednalo o citlivou záležitost, zahájily ji až 1. ledna 1951.⁹⁴

Zásadní proměnou prošlo bohoslovecké studium. Zákon o vysokých školách č. 58/1950 Sb. podřizoval bohoslovecké fakulty Státnímu úřadu pro věci církevní a následující vládní nařízení zrušilo mimo jiné Cyrilometodějskou římskokatolickou fakultu v Olomouci, podobně i jiné semináře ŘKC a rovněž teologické školy menších církví. Husova československá evangelická bohoslovecká fakulta v Praze se rozdělila na Husovu

⁹² MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 110–113.

⁹³ Tamtéž, s. 114–115.

⁹⁴ Tamtéž, s. 118–119.

československou bohosloveckou fakultu a na Komenského evangelickou bohosloveckou fakultu.⁹⁵

Otázka působení na mládež byla pro režim značně citlivá a věnoval jí zvláštní pozornost. Zejména pro ŘKC znamenalo zrušení církevního školství velký problém. Na Slovensku se školy zestátnily už v roce 1945, podobný krok se připravoval i pro zbytek republiky a zákon o jednotné škole byl prosazen v dubnu 1948.⁹⁶ Komunisté zároveň tlačili na permanentní snižování přihlášek k výuce náboženství na školách. Nekatolické církve naproti tomu organizovaly křesťanskou výchovu dětí a mládeže při tzv. nedělních školách, tedy při výuce prováděné zpravidla paralelně s nedělní bohoslužbou nebo po ní. I tyto aktivity státní církevní úředníci sledovali a hledali prostředky, jak proti nim zakročit.⁹⁷ V oblasti výchovy mladé generace se množily další zákazy a omezení – roce 1951 oznámil ÚAV NF zrušení církevních mládežnických organizací, nově převedených pod Československý svaz mládeže.⁹⁸ Zpráva o organizaci mládeže v některých církvích z roku 1950 informovala o tom, že už v prosinci 1948 musela pravoslavná církev na pokyn ÚAV NF zrušit všechna svá mládežnická uskupení. Tatáž zpráva projevovala značnou nedůvěru vůči církevním aktivitám pro mládež, když popisovala církevní sjezdy mládeže Jednoty bratrské za akce s „*velmi reakčním zaměřením*“.⁹⁹ Jiná zpráva popisující podobu pravidelných setkání mládeže v ČCE na tyto aktivity také nahlížela nedůvěřivě: výchovně zábavná část programu „*je nesena starým duchem, vznáší se ke hvězdám, neukazuje jim klady našeho lid. demokratického státu, ani socialistického*

⁹⁵ TRETERA, J.: *Zákony o církvích ze 14. října 1949*, s. 82.

⁹⁶ KAPLAN, K.: *Stát a církve v Československu*, s. 13–16.

⁹⁷ DEMEL, Z.: *Pod dohledem církevních tajemníků*, s. 83–85.

SÚC v dokument z roku 1955 doporučoval nedělní besídky nekatolických církví administrativně nerušit, ale spolu s Československým svazem mládeže vymyslet „[...] jak odlákat děti z těchto besídek atraktivními opatřeními a zábavným programem pro mládež [...]“. V tomto duchu postupoval například OCT v Týnu n. Vltavou, když hlásil v roce 1953 snahu odlákat děti z nedělních škol pomocí promítání filmů v nedělních dopoledních hodinách. Tamtéž, s. 85.

⁹⁸ Tamtéž, s. 114.

⁹⁹ NA, fond SÚC, kart. 205, složka ECM 1951–55, *Zpráva o organizacích a činnosti mládeže v církvích pravoslavné, Slezské evangelické a Jednotě bratrské*.

budování a nevychovává je k pocitu povinnosti, aby i ona se činně do tohoto budování zapojila.“¹⁰⁰

Cenzura vydávaných tiskovin se dotkla i oběžníků a pastýřských listů, které musel nejprve schválit SÚC. Mezi nemnoho povolených časopisů patřily evangelické Kostnické jiskry nebo Křesťanská revue. Stát ochromil rovněž knižní produkci, vývoj ve věci církevních vydavatelství vedl ke sloučení evangelických nakladatelství v roce 1951 do jednoho s názvem Kalich. V roce 1952 pak vznikla nadřazená instituce Ústřední církevní nakladatelství, kterému Kalich a ostatní zbylá nakladatelství podléhala. Tato centralizace znamenala specifické problémy pro menší církve – vydavatelská činnost, nově značně omezená, jim do té doby sloužila jako významný zdroj příjmů.¹⁰¹

Vztah komunistického režimu k ekumenismu nebyl zpočátku vyjasněný, a to z důvodu neznalosti tohoto fenoménu. V srpnu 1948 převládl negativní postoj k ekumenickému hnutí. Právě v té době se zakládala mezinárodní Světová rada církví (amsterdamské zakládající shromáždění), kterou církevní komise ÚAV NF chápala jako kliku Spojených států. V tomto smýšlení se komunisté utvrdili po zasedání výkonného výboru Světové rady církví v Torontu v roce 1950, kde došlo k odsouzení agrese Severní Koreje proti Jižní. Komunisté bližší kontakty se světovým hnutím nepovolovali.¹⁰²

Administrativní zákroky, zásahy a omezení doprovázely též akty násilí a politické soudní procesy. Nelze opomenout uzavření klášterů, internaci řeholníků z roku 1950, procesy s představiteli řádů a s vysokými činiteli ŘKC, případ kolem číhošťského zázraku a umučení

¹⁰⁰ NA, fond SÚC, kart. 205, složka ECM 1951–55, *Mládež československé církve evangelické*.

Zpráva zmiňuje způsob organizování schůzek mládeže v ČCE: mladší oddělení, tedy dorost do konfirmace v 17 letech, a starší oddělení od 18 let.

¹⁰¹ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 116–117.

¹⁰² Tamtéž, s. 120–125.

faráře Toufara a podobné násilné události směřující proti římskokatolické církvi. Agresivní forma perzekuce postihla též další církve, velmi silně i baptistickou Jednotu.

Dle historiků P. Moreého a J. Piškuly „rok 1950 završil zásadní zásahy do struktury československé náboženské scény. [...] materiály SÚC konstatují na přelomu let 1950/1951 na české náboženské scéně uspokojivý stav: podporu Církve československé a pravoslavné, neutralitu protestantských církví a porážku konfrontačních tendencí v římskokatolické církvi.“ Zároveň s tím obrátil režim svou pozornost již důrazněji proti nekatolickým denominacím. Jako „zkusný cíl“ považují zmínění autoři právě menší církve. A tak úřady začaly tlačit nejprve na personální změny ve vedeních těchto denominací. Tlak se ještě vyostřil v letech 1952–1953, a to směrem k reorganizaci sborových staršovstev i nejvyšších vedení církví.¹⁰³ K vyhocenému jednání došlo u Církve adventistů sedmého dne, která byla v roce 1952 zakázána. Velké množství kazatelů Bratrské jednoty baptistů, včetně členů vedení církve, odsoudilo v roce 1953 komunistické soudnictví k trestům vězení.

Události roku 1953, smrt Stalina a Gottwalda spolu s hospodářskými problémy, vyústily v systémovou krizi, kterou musel režim překonat, pokud si chtěl zachovat získanou vůdčí pozici ve státě. Po stalinistickém období nejtěžších represí následovala fáze určitého uvolňování a stabilizace. Změny se projevily i na SÚC, novým předsedou se stal Jaroslav Havelka, který se pokoušel o určitou liberalizaci vztahu k církvím.¹⁰⁴

¹⁰³ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „Nejpokrokovější církevní pracovník“, s. 129–131.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 139.

4. Bratrská jednota baptistů v letech 1945–1953

4.1 Poválečná situace (1945–1948)

Období bezprostředně po ukončení okupace otevíral jeden z dopisů vnitřní baptistické korespondence překvapujícím způsobem. Autor dopisu datovaného dnem 18. květen 1945, v době národního nadšení z osvobození, nevyhlížel do budoucnosti s nijak velkým entuziasmem. Naopak předpokládal nové potíže, které se menších denominací mohou dotknout: „*Co nás asi malé církve čeká.*“ Budou opět nuceny se připojit k Českobratrské církvi evangelické? Budou umožněny kontakty se Západem, s USA? „*Kde kdo se toho všeho obává. Není zde té čisté radosti, jaké bylo v r. 1918.*“¹⁰⁵ Podobně se v korespondenci v září 1946 vyjádřil jeden ze slovenských kazatelů: „*Stojíme na počiatku nového rozbehu. Nevieme, čo príde. Sľubov o slobode svedomia a náboženstva sme počuli mnoho. Vieme, ako tá náboženská sloboda vyzerá na východe. My musíme síce kázať Slovo Božie včas i nečas, ale skúsili sme, že je dobré myslieť dopredu.*“¹⁰⁶ Dopisy ukazují určitý pocit nejistoty, který může postihovat zvláště malá uskupení během významných dějinných zvrátů, kdy není jisté, do jakých poměrů vstupují a zda uhájí svou existenci.

Nicméně zatím se situace Bratrské jednoty baptistů (Chelčického) v období od května 1945 do února 1948 nesla ve znamení výrazného rozvoje, obnovování aktivit a řešení aktuálních problémů. Poválečné priority církve lze vyčíst z programu setkání výboru Jednoty v Praze v lednu 1946. Čelní představitelé církve se na schůzi radili o praktických záležitostech finančních, o zařízení kanceláře ústředí Jednoty, zahraničních kontaktech, situaci reemigrantů, zřizování teologického semináře, své činnosti v sociální oblasti,¹⁰⁷ vztazích se státem, o chystaných konferencích. Na jednání se měl zhodnotit i duchovní stav Jednoty a podoba

¹⁰⁵ Archiv VV BJB, kart. 11, složka Korespondence Řičař – Joza Novotný 1946–1948, dopis *Praha dne 18.V.1945.*

¹⁰⁶ PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 17.

¹⁰⁷ V Bratislavě například působil dobročinný spolek Samaritán. Tamtéž, s. 19.

Církev provozovala také dva sirotčince, Dětský domov Chelčického v Podhořanech (dnes součástí Nelahozevsi, okr. Mělník) a sirotčinec Domov v Čeklísi (dnes Bernolákovo) na Slovensku.

misie. Program zahrnoval také bod „*Výchovný program*“, tedy nástin činností, které měly opět rozproudit misijní aktivity sborů – kurzy pro učitele nedělních škol, kurzy a tábory církevního mládežnického uskupení (Sdružení mládeže), misijní plán pro Sesterské kroužky,¹⁰⁸ propagace skrze tisk. Otázkou byl i stav kazatelského sboru.¹⁰⁹ Hrubou představu o počtech věřících podává pozdější zpráva z roku 1951 – okolo 5000 věřících v celém Československu.¹¹⁰

Hned po skončení války začala církev komunikovat se světovými představiteli baptizmu.¹¹¹ Ústředí udržovalo kontakt s baptistickým misionářem v Evropě Edwinem A. Bellem, evropským reprezentantem misijní společnosti American Baptist Foreign Mission Society (ABFMS), který už v srpnu 1945 navštívil Prahu¹¹² a i později

¹⁰⁸ Pravidelná a organizovaná setkání věřících žen na sborech.

¹⁰⁹ Archiv VV BJB, kart. 11, složka Korespondence ústředí 1946, *Členům výboru jednoty BJB, Chelčického. 15/1. 1946.*

¹¹⁰ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Zpráva o Bratrské jednotě baptistů (Chelčického), 24.4.1951.* Jedná se o zprávu Státního úřadu pro věci církevní, ve které se psalo o 2725 věřících v českých zemích a o 2456 věřících na Slovensku. Údaj je orientační, není jasné, zda statistika počítala či nepočítala osoby, které nebyly řádnými a pokřtěnými členy církve, např. děti věřících členů. Řádově však tento počet bude odpovídat, srov. statistika pro české země v NEŠPOR, Z. R.–VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 136; v roce 1950 dle církevní statistiky (pouze pokřtění řádní členové) 2040 věřících.

¹¹¹ James H. Rushbrook, prezident Světového svazu baptistů (Baptist World Alliance, BWA), tedy mezinárodní organizace sdružující baptistická společenství, vyzval ještě za války jednotlivé baptistické unie, aby skrze své vlastní misijní organizace směřovaly chystanou pomoc pro poválečnou Evropu především na tamní baptisty. ENNS, James, C.: *Saving Germany – North American Protestants and Christian mission to West Germany, 1945–1974* [online]. University of Cambridge – Faculty of history, 2012 (dissertation) [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: <<https://prairie.edu/ckfinder/userfiles/files/saving-germany.pdf>>, s. 107; knižně vydáno: ENNS, J. C.: *c. d.* Montreal 2017. Jednou z těchto společností, se kterou BWA spolupracovala, byla American Baptist Foreign Mission Society (ABFMS), která do Evropy vyslala jako svého reprezentanta Edwina A. Bella. Edwin Bell si zvolil Paříž za své sídlo a organizoval pomoc baptistům v Československu nebo i v Německu. Tamtéž, s. 108–109; 129.

Českoslovenští baptisté byli v kontaktu jak s představiteli ABFMS, tak s BWA. Prameny baptistického Ústředí hovoří o zahraniční misijní organizaci „*Board*“ nebo „*American Board*“. Není zcela jasné, kdo byl pod tímto termínem myšlen – buď konkrétní misijní společnost ABFMS, nebo širší koordinační orgán BWA (nikoliv však jiná misijní společnost s názvem American Board of Commissioners for Foreign Missions). Pravděpodobnější se zdá, že výraz „*Board*“ měl označovat ABFMS – srov. zmínka o sekretáři „*Boardu*“ Marlinu D. Farnumovi (Archiv VV BJB, kart. 11, složka Korespondence Řičař – Joza Novotný 1946–1948, dopis *Pardubice 27/5. 1947*), který byl zaměstnancem ABFMS (Archiv VV BJB, kart. 3 Konference, složka Konference Praha-Vinohrady 18.–20.7.1947, *Members of party* – druhá strana dopisu E. A. Bella). Jisté však je, že baptisté ze Severní Ameriky zasílali finanční i hmotnou pomoc svým souvěrcům v Československu. O dodávkách podpory od Severoamerických baptistů do celého světa psal v dobovém časopise krátký text KOLÁTOR, F.: *Američtí baptisté organizují pomoc*. Rozsiewač, roč. 35, 1948, č. 4–5, s. 40.

American Baptist Foreign Mission Society je dnes známa jako International Ministries. *A Past, Present and Future as Bright as the Promises of God* [online]. International Ministries, © 2017 [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: <www.internationalministries.org/history>.

¹¹² Archiv VV BJB, kart. 11, složka Korespondence Řičař – Joza Novotný 1946–1948, dopis *Pardubice, 25. září, 1945.*

do Československa jezdil, byl přítomen na některých jednáních výkonného výboru.¹¹³ Od zahraničních baptistů přicházela do Československa finanční pomoc, s E. A. Bellem byla dohodnuta peněžní podpora kazatelům a první částky dorazily v lednu 1946.¹¹⁴ Přicházela podpora i jiného druhu, například jídla,¹¹⁵ a baptisté vyjadřovali velkou vděčnost za tyto různé dodávky potravin, šatstva a bot od bratří z Ameriky.¹¹⁶ Zahraniční baptistické organizace v roce 1946 také finančně podpořily znovuoobnovení československého baptistického bohosloveckého semináře.¹¹⁷

Opět se vytvořily vazby i na Světový svaz baptistů (Baptist World Alliance, BWA). Na první poválečnou konferenci tohoto svazu, Světový kongres baptistů 29. července až 4. srpna 1947 v Kodani, putovali někteří českoslovenští příslušníci církve. Jednota vyslala řadu svých čelních představitelů, včetně předsedy Jana Řičaře a ředitele teologického semináře Jindřicha Procházky.¹¹⁸

Další spolupráce a výměna korespondence probíhala s Konvencí československých baptistů v USA a Kanadě.¹¹⁹ Její předseda A. P. Tell navštívil věřící v Československu v roce 1946.¹²⁰ V zemi působili také čeští misionáři, kteří přijeli ze zahraničí. Dopisy ze sborů i časopisecké články vyjadřovaly vděčnost za návštěvu a duchovní službu misionářky Kateřiny Hudáčkové z USA, vyslané Konvencí československých baptistů a Misijní jednotou československých baptistických žen v Americe a Kanadě.¹²¹ Československo též navštívili

¹¹³ Archiv VV BJB, kart. 11, složka Korespondence Řičař – Joza Novotný 1946–1948, dopis *Pardubice* 27/5. 1947; Tamtéž, složka Korespondence ústředí 1946, dopis *Pardubice*, 24/4. 1946.

¹¹⁴ Tamtéž, dopis *Pardubice*, 5. ledna, 1946.

¹¹⁵ Tamtéž, dopis *Pardubice*, 27/2. 1946.

¹¹⁶ Archiv VV BJB, kart. 3, složka Konference Praha-Vinohrady 18.–20.7.1947, *Zpráva pro konferenci Jednoty v Praze v červenci 1947 za sbor Rokytnice u Vsetína za rok 1946 a část 1947* (dále jen *Zpráva pro konferenci Jednoty v Praze v červenci 1947 za sbor Rokytnice*).

¹¹⁷ Tamtéž, kart. 11, složka Korespondence ústředí 1946, dopis *Pardubice*, 4/3. 1946.

¹¹⁸ PROCHÁZKA, J.: *Sedmý kongres Světového svazu baptistů v Kodani*. Rozsivač, roč. 34, 1947, č. 9, s. 67–69.

¹¹⁹ Archiv VV BJB, kart. 11, složka Korespondence ústředí, *Bratrské Konvenci čsl. baptistů v U.S.A., Pardubice* 8/1. 1946.

¹²⁰ Tamtéž, dopis *Pardubice* 27/2. 1946; Tamtéž, kart. 3, složka Konference Praha-Vinohrady 18.–20.7.1947, *Zpráva pro konferenci Jednoty v Praze v červenci 1947 za sbor Rokytnice*.

¹²¹ Tamtéž; Tamtéž, *Vážené a milé sestře Kat. Hudáčkové, misionářce z U.S.A., 11/9. 1947*.

a zde sloužili kazatelé Karel Bohatec,¹²² J. J. Pavelda,¹²³ nebo Ján P. Piroch,¹²⁴ všichni rovněž ze Spojených států.¹²⁵ Konvence byla další organizací, která baptisty v Československu finančně podporovala.¹²⁶

První poválečná léta byla obdobím obnovy, některé církve ale zažívaly velké potíže z toho důvodu, že sdružovaly věřící německé národnosti. V rámci BJB se odsun Němců dotkl německojazyčného sboru v Broumově. Sbor byl takřka zrušen, ale podařilo se jej obnovit díky příchodu reemigrantů baptistického vyznání.¹²⁷ Podobnou obnovou prošel například i sbor v Jablonci nad Nisou – za války součástí Jednoty nebyl a odsunem velmi utrpěl. Navazovali na něj poté čeští reemigranti, v roce 1950 hlásili 47 členů, včetně dětí a mládeže. Sbor se opět stal součástí Jednoty, v roce 1951 ale stát neuznal jeho samostatnost a Jablonec se tak připojil jako stanice k Liberci.¹²⁸ Na jihu Slovenska byli vystěhováni obyvatelé maďarské národnosti, čímž došlo k poklesu počtu baptistů, například v obcích Neded a Pribeda. Na druhou stranu z Maďarska přišlo na Slovensko velké množství slovenských baptistických přesídlenců.¹²⁹

Příchod českých baptistických reemigrantů neprobíhal poprvé, k reemigraci docházelo už ve 20. letech, nyní po druhé světové válce se však jednalo o mnohem početnější vlnu.¹³⁰ Reemigraci podporovala vláda, která k ní 31. července 1945 přímo vyzvala.¹³¹ Přípravný výbor

Dobový medailonek k šedesátinám misionářky K. Hudáčkové viz *Sestra Katarína Hudáčkova 60-ročná*. Rozsieveč, roč. 34, 1947, č. 1–2, s. 11–12.

¹²² Archiv VV BJB, kart. 3, složka Konference Praha-Vinohrady 18.–20.7.1947, *Zpráva pro konferenci Jednoty v Praze v červenci 1947 za sbor Rokytnice*.

¹²³ Rozsieveč, roč. 34, 1947, č. 6, obálka s. 4; *Konferencia v Prahe*, tamtéž, č. 7–8, s. 49.

¹²⁴ Tamtéž, č. 9, obálka s. 2.

¹²⁵ O aktivitách těchto osob srov. *Zprávy*, Rozsieveč, roč. 34, 1947, č. 7–8, s. 61 – evangelizační činnost K. Hudáčkové a J. J. Paveldy na Valašsku.

¹²⁶ Archiv VV BJB, kart. 11, složka Korespondence ústředí 1947, *Účet Bratrské jednoty baptistů – Chelčického v Praze od 1. ledna 1947 do července 1947*.

¹²⁷ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 135; 140.

¹²⁸ Tamtéž, 141–142; NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Bratrská Jednota Baptistů–Chelčického v Jablonci n. Nisou, 15.VI.1950*; Tamtéž, *Tit. Státní úřad pro věci církevní / pan Hlaváček /, 15.1.1951*.

¹²⁹ PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných křesťanských konfesíí*, s. 17–18.

¹³⁰ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 135.

¹³¹ KVASNIČKOVÁ, Zdeňka: *Repatriace českých pobělohorských exulantů z Polska na Bezručicko po druhé světové válce* [online]. Praha 2015 (rigorózní práce) [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/143811/>>, s. 46.

Pracovního sboru českých exulantů¹³² zaslal baptistické církvi v roce 1946 vysvětlující dopis, ve kterém líčil ideový i praktický účel této akce: příchozími budou potomci pobělohorských exulantů, kteří si zachovali jazyk, národní vědomí a víru, jde o osvědčené a prověřené krajany, jejich příchod má „*mravní a historický význam*“, budou se usídlivat v pohraničí, díky čemuž „*pomáhá se k utvoření spolehlivého kádru obyvatelstva v okrajových okresech.*“¹³³ V korespondenci se už 8. ledna 1946 hovořilo o stovkách rodin baptistických věřících z různých zemí, Polska, Ruska, Maďarska, které založili v republice své sbory, kromě jiných míst i v Litoměřicích, Liberci, Jablonci, Broumově, Rapotíně.¹³⁴ Na jižní Slovensko přicházelo v rámci přesídlování Slováků z Maďarska také mnoho věřících, ti buď vytvářeli nové skupiny, nebo se připojovali ke sborům již existujícím.¹³⁵ Situace přesídlenců bývala v mnohých případech značně obtížná, o tom se dozvídáme například ze zprávy z reemigrantského sboru Teplá u Karlových Varů, jehož členové odcházeli z Polska za velmi těžkých okolností („*Poláci je krutě vyháněli!*“), aby byli v Československu konfrontováni s nátlakem připojit se k ČCE,¹³⁶ a to s tvrzením, že jako baptisté nemají v nové zemi žádná práva. Sbor měl i další problémy: nedisponoval vlastní modlitebnou, chyběl zde misijní pracovník a věřící byli roztroušeni do řady vesnic.¹³⁷ Počet příchozích baptistů v českomoravské části republiky se odhaduje

¹³² Pracovní sbor českých exulantů – organizace sdružující české exulanty z Polska, založená r. 1931, během války rozpuštěna a obnovena v r. 1946 jako Sbor českých exulantů, od r. 1947 pod názvem Sbor českých navrátilců i exulantů z Polska. KVASNIČKOVÁ, Z.: *Repatriace českých pobělohorských exulantů*, s. 98–99.

¹³³ Archiv VV BJB, kart. 11, složka Korespondence ústředí 1946, *Reemigrace českých exulantů*, 15. dubna 1946.

¹³⁴ Tamtéž, *Bratrské Konvenci čsl. baptistů v U.S.A.*, 8/1. 1946.

O baptistických reemigrantech srov. též HLAVÁČEK, Petr: *Vzájemné přínosy českomoravské a exulantské větve českého baptistického hnutí* [online]. BJB v ČR, © 2018 [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<https://www.bjb.cz/clanky/historie/619-vzajemne-prinosy-ceskomoravske-a-exulantske-vetve-ceskeho-baptistického-hnuti-p-hlavacek>>, nestr. Časopisecky vydáno: HLAVÁČEK, P.: *c. d.* Informační věstník o. s. Exulant, roč. 34, 2012, č. 2, s. 16–20.

Ke sborům v Čechách a na Moravě založeným z volyňských Čechů viz REJCHRT, Oldřich: *Paprsky kalicha v letorostech Čechů z Volyně*. Praha 2006, s. 85–158.

¹³⁵ PETRANSKÝ, I. A.: *Postavení neuznaných křesťanských konfesí*, s. 17–18.

¹³⁶ KVASNIČKOVÁ, Z.: *Repatriace českých pobělohorských exulantů*, s. 105–106.

¹³⁷ Archiv VV BJB, kart. 3, složka Konference Praha-Vinohrady 18.–20.7. 1947, *Hanov – Teplá*. Informace o přesídlencích plnily stránky baptistických časopisů Rozsieváč i Slova pro život.

minimálně na 800 pokřtěných věřících.¹³⁸ Dopisy i zprávy z časopisů dokumentují snahu církve o hmotnou¹³⁹ a osobní výpomoc.¹⁴⁰

Že se baptisté po válce pustili do evangelizačních aktivit vysvítá například ze zpráv jednotlivých sborů pro konferenci v roce 1947. Píše se v nich o evangelizačních akcích a o nových lidech, kteří se obrátili ke křesťanské víře.¹⁴¹ Baptisté měli k organizaci této práce vlastní evangelizační komisi, s evangelizační činností pomáhali již zmiňovaní hosté z Ameriky.¹⁴²

I v církevních časopisech se psalo o početných evangelizacích, konverzích a křtech.¹⁴³ Dalšími častými tématy časopisu *Rozsieváč* byly výstavba „zotavovny“ v Račkovej doline v Tatrách a činnost sirotčince Rodina v Čeklísi (obec v roce 1948 přejmenována na Bernolákovo). O stavbě „zotavovny“, čili baptistického konferenčního a misijního střediska, informoval časopis pravidelně.¹⁴⁴ Později se název centra ustálil na „Biblický domov“ a v srpnu 1948 se zde konala celostátní konference spojená s kurzy různých složek církve, včetně Sdružení mládeže.¹⁴⁵ O baptistický sirotčinec Rodina ve slovenské obci Čeklís (Bernolákovo) se starali předseda spolku Rodina Martin Nahálka a správkyňe Mária Selody.¹⁴⁶ Tito lidé a s nimi ještě osoba Adama Straponě, všichni určitým způsobem zapojení do práce v sirotčinci, byli později zmiňováni, či dokonce odsouzeni, v procesech s baptisty.

¹³⁸ HLAVÁČEK, P.: *Vzájemné přínosy českomoravské a exulantské větve českého baptistického hnutí*, nestr.

¹³⁹ Např. pro přesídlenec z Maďarska: Archiv VV BJB, kart. 11, složka Korespondence ústředí 1947, *Číslo: 933/1947. Ke., 2. okt. 1947*. Diskuze o peněžní výpomoci na opravy modliteben reemigrantů: Tamtéž, složka Korespondence Řičař – Joza Novotný 1946–1948, dopis *Pardubice, 17/6. 1946*.

¹⁴⁰ Tamtéž, Korespondence ústředí 1946, dopis *Pardubice, 6/4. 1946*.

¹⁴¹ Archiv VV BJB, kart. 3, složka Konference Praha-Vinohrady 18.–20.7.1947, *Zpráva pro konferenci Jednoty v Praze v červenci 1947 za sbor Rokytnice*; Tamtéž *Zpráva za sbor v Lučenci*; dopis *Město Teplá, dne 15. července 1947*.

¹⁴² Tamtéž, kart. 11, složka Korespondence ústředí 1946, *K resoluci komise evangelizační, 11.5.1946*.

¹⁴³ Zejména v rubrice „Zprávy“, což byly většinou informace o aktivitě sboru (návštěvy kazatelů a zahraničních hostů, mimořádná kázání, evangelizační akce, akce mládežnických a dalších sdružení, křty, úmrtí, slavnosti výročí sboru, slavení křesťanských svátků apod.) sepsané pro redakci časopisu členem sboru.

¹⁴⁴ Např.: *Zotavovňa baptistov pod Tatrami*. *Rozsieváč*, roč. 34, 1947, č. 7–8, s. 54–55.

¹⁴⁵ PROCHÁZKA, J.: *Na konferenci v Biblickém domově*. Tamtéž, roč. 35, 1948, č. 8–10, s. 72–74; *Slova pro život*, roč. 1, 1948, č. 9, s. 144.

¹⁴⁶ *Rozsieváč*, roč. 34, 1947, č. 9, obálka s. 3–4.

Věřící z českomoravské a slovenské části republiky obnovili po válce své kontakty. První celostátní konference se konala v srpnu 1945 v Rokytnici u Vsetína¹⁴⁷ a jako předseda celostátního výboru Jednoty byl zvolen pardubický kazatel Jan Řičař, který byl zvolen do této funkce i na dalších poválečných konferencích.¹⁴⁸ Vedle konferencí celostátních, na kterých se volil celostátní církevní výbor, zaznamenáváme i konference lokální, župní, (české, moravské a slovenské).¹⁴⁹ Další celostátní konference se uskutečnila v roce 1946 na konci června.¹⁵⁰ V roce 1947 proběhla konference ve dnech 18.–20. července na půdě pražského sboru na Vinohradech.¹⁵¹ Na tomto setkání byli přítomní i významní zahraniční hosté, kolem 12 amerických křesťanů, z toho například představitelé Konvence čs. baptistů v USA a Kanadě, předseda Svazu americké baptistické mládeže nebo vysoký činitel baptistické misijní společnosti ABFMS Marlin D. Farnum.¹⁵² Na čas poslední celostátní konference, až do roku 1953, se konala ještě v roce 1948, a to 16.–22. srpna v Biblickém domově v Račkovej doline.¹⁵³

4.2 Nástup komunistického režimu (1948–1949)

V roce 1948 vyvrcholil v Československé republice politický boj o moc. Dne 2. února 1948, tedy nedlouho před únorovým komunistickým převratem, vydaly některé křesťanské

¹⁴⁷ BISTRANIN, J.: *Vztah českých baptistů a státu*, nestr.

¹⁴⁸ PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 20.

¹⁴⁹ Zde se též volily výbory pro dané země. Zmínky o některých těchto místních konferencích viz: česká 1. května 1948 v Lovosicích (Slova pro život, roč. 1, 1948, č. 5, s. 77); moravská 30. září – 1. října 1948 v Ostravě (Archiv VV BJB, kart. 11, složka 48, *Program konference Moravské župy*); slovenské: 8.–9. března 1947, Miloslavov (Rozsieváč, roč. 34, 1947, č. 4, s. 30), 8.–9. prosince 1947 v Bratislavě (Tamtéž, č. 12, s. 94). O české a moravské konferenci se v pramenech mluví jako o „župních“, konference slovenské jsou označovány jako konference Jednoty baptistov na Slovensku.

¹⁵⁰ O této konferenci víme z drobných zmínek v korespondenci (Archiv VV BJB, kart. 11, složka Korespondence ústředí 1946, *K resoluci komise evangelizační, 11.5.1946*; Tamtéž, dopis Jan Řičař, 6/7. 1946; Tamtéž, *Členům výboru JEDNOTY BJB, Chelčického! 15/1. 1946* – zde zmíněna „*letošní celostátní konference*“; Tamtéž, složka Korespondence Řičař – Joza Novotný 1946–1948, *Oběžník ústředí 2/11*) a z ročního vyúčtování církevních nákladů. Tamtéž, složka Korespondence ústředí 1946, *Účet Bratrské Jednoty Baptistů – Chelčického v Praze od 1. ledna 1946 do 31. prosince 1946*.

¹⁵¹ Archiv VV BJB, kart. 3, složka Konference Praha-Vinohrady 18.–20.7. 1947.

¹⁵² *Konferencia v Prahe*, Rozsieváč, roč. 34, 1947, č. 7–8, s. 49–52.

¹⁵³ Slova pro život, roč. 1, 1948, č. 9, s. 144.

církve vyjádření k eskalující politické situaci, k rozdělování světa na dva bloky a hrozbě nové války. *Výzva křesťanských církví k míru ve světě* zdůrazňovala řešení krize pokojným způsobem v duchu křesťanských hodnot.¹⁵⁴ Za baptisty jednal v této věci Jindřich Procházka,¹⁵⁵ výzvu podepsal předseda Jan Řičař.

Existují zprávy o některých pouťorových vyjádřeních Jednoty k situaci v zemi. Jedním z nich je nepolitická a v zásadě ekumenická iniciativa sekretáře církve a redaktora časopisu *Slova pro život*, baptisty Cyrila Burgeta. Ten přišel s návrhem svolat poradu zástupců evangelických církví „o možnosti apelu na vládní činitele stran svěcení dne nedělního“. Dne 13. dubna 1948 se tak sešli představitelé BJB, JČB, ECM, ČCE a JB a dohodli se na tom, aby jejich společný orgán, Svaz evangelických církví, zařídil další postup ve věci této výzvy.¹⁵⁶ Další oficiální reakcí na změnu poměrů, již s více politickým obsahem, bylo memorandum slovenských baptistů z 25. května, ve kterém se baptisté prohlašovali za státotvornou a pokrokovou složku společnosti. Zároveň též zdůrazňovali některé své zásady – vyvíjení svobodné náboženské činnosti a podpora myšlenky rozluky státu a církve.¹⁵⁷ Později bylo zveřejněno ještě jiné vyjádření představitelů slovenské větve církve. Šlo o prohlášení z 1. listopadu kombinující křesťanskou a socialistickou rétoriku – zodpovědnost věřících, tedy i pracovní zodpovědnost v průběhu pětiletky, důraz na modlitby, a to i za vládu a prezidenta Gottwalda apod.¹⁵⁸ K tomu je ale nutné dodat, že toto prohlášení bylo vydáno na schůzi, která reagovala na stav ohrožení slovenských baptistů ze strany komunistických státních orgánů.

¹⁵⁴ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 43–44.

Text prohlášení viz Archiv VV BJB, kart. 11, složka 48, *Výzva křesťanských církví k míru ve světě*.

¹⁵⁵ Tamtéž, dopis *Pardubice*, 29/1. 1948.

¹⁵⁶ *Slova pro život*, roč. 1, 1948, č. 5, s. 76.

¹⁵⁷ PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 22.

¹⁵⁸ *Rozsievateľ*, roč. 35, 1948, č. 11–12, obálka s. 1–2.

Část textu otištěna též v KRÁL, S. a kol.: *100 rokov rozsievania*, s. 32; a v rámci studie PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 21–22.

Na podzim totiž docházelo k zavírání zdejších modliteben, o této situaci bude ještě pojednáno níže.

Zcela bezprostřední dopad únorového převratu na Jednotu se zatím nezdál nijak zásadní. Nutnost zřizovat akční výbory ve spolcích se mohla dotýkat i této církve,¹⁵⁹ nicméně dokumenty Ústředí tuto věc nezachycují. Církev v roce 1948 zorganizovala řadu důležitých akcí, uspořádala se například česká župní konference s následným biblickým kurzem,¹⁶⁰ oblastní konference mládeže pro sbory přesídlenců z Maďarska,¹⁶¹ další biblické kurzy pro Nedělních školy, Sdružení mládeže a jiné misijní složky církve, přičemž ty se konaly v návaznosti na probíhající celostátní konferenci v Biblickém domově v Račkovej doline.¹⁶² Zprávy ze života sborů zasílané do časopisů stále informovaly o různých slavnostech, křtech, evangelizačních shromážděních, mimořádných návštěvách. Stále byl umožněn kontakt s cizinou, pokračovalo zasílání hmotné pomoci z Ameriky.¹⁶³ V červenci do Československa dorazila významná návštěva, totiž nejvyšší zástupci Světového svazu baptistů prezident C. Oscar Johnson a generální sekretář Arnold T. Ohm, s nimi přijel i Edwin A. Bell.¹⁶⁴ Jan Řičař a Jindřich Procházka se v roce 1948 zúčastnili konference Světového svazu baptistů v Londýně¹⁶⁵ a také konference polských baptistů ve Varšavě.¹⁶⁶

Na druhou stranu, po převratu se situace i atmosféra skutečně změnily, jak můžeme vyzorovat z červnového dopisu na Ústředí církve, který doporučoval raději z vlastní iniciativy nahlásit na Ministerstvo školství chystanou návštěvu Američana Oscara Johnsona, „*inak by nás mohli obviňovať, že nadržujeme súkromne styky so západom.*“¹⁶⁷ Jiná zpráva, apel

¹⁵⁹ PIŠKULA, J.: *Protestantské církve v prvním roce komunistického režimu*, s. 24.

¹⁶⁰ Slova pro život, roč. 1, 1948, č. 5, s. 77–78.

¹⁶¹ Rozsieváč, roč. 35, 1948, č. 8–10, s. 79.

¹⁶² Tamtéž, č. 6–7, obálka s. 2; Slova pro život, roč. 1, 1948, č. 9, s. 144.

¹⁶³ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 48, *Číslo: 956/1948, 31.V.48.*

¹⁶⁴ Rozsieváč, roč. 35, 1948, č. 8–10, s. 57–58; Tamtéž, č. 6–7, obálka s. 1–2.

¹⁶⁵ PROCHÁZKA, J.: *Na konferenci v Biblickém domově*. Rozsieváč, roč. 35, 1948, č. 8–10, s. 72.

¹⁶⁶ Slova pro život, roč. 1, 1948, č. 7, s. 111–112.

¹⁶⁷ Archiv VV BJB, kart. 11, dopis *Vavrišovo, 15.VI.1948.*

na vedení tří menších církví z 25. května, vyhodnocovala společenskou situaci zase z křesťanského hlediska, jako duchovní krizi. Výzva se týkala setkání několika věřících Bratrské jednoty baptistů, Evangelické církve metodistické a Jednoty českobratrské, kteří „*cítí, že je nutno intenzivněji, s větším úsilím a i společně pracovat evangelizačně v našem národě [...]*“. Evangelizační výzva zdůrazňovala ekumenický charakter takového úsilí.¹⁶⁸ Ostatně program evangelizace byl též součástí závěrů ze srpnové celostátní baptistické konference v Račkovej doline.¹⁶⁹

Církev také začala pociťovat tiskovou cenzuru. Časopis *Rozsieváč*, po válečné pauze ve vydávání obnovený roku 1946, zařadil od února 1947 na své stránky přílohu pro mládež s názvem *Nový úsvit*, která navazovala na samostatný předválečný mládežnický časopis. Nicméně v roce 1949 úřady vydávání této přílohy zastavily. Celý časopis byl pak zakázán v roce 1952.¹⁷⁰ Jako náhradu za jiný baptistický časopis, *Chelčický*, který zanikl v roce 1934, začal Cyril Burget od roku 1948 vydávat časopis *Slova pro život*.¹⁷¹ Příklad cenzurních zásahů do tohoto periodika je zachycen v dopise z roku 1950: cenzor zamítl určité číslo kvůli tomu, že text nesměl obsahovat slova jako „beznaděj“, „zklamání“, „nejistota“,¹⁷² tedy výrazy nehodící se do pozitivního budovatelského slovníku. I tento časopis nuceně ukončil svou činnost, a to koncem roku 1951. SÚC a Ministerstvo informací uváděli jako důvod nedostatek papíru,¹⁷³ nicméně odvolávání se na tyto příčiny bylo standardní taktikou omezování nežádoucího tisku.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Archiv VV BJB, kart. 11, *Prozatímní přípravný výbor, V Praze dne 25. května 1948.*

¹⁶⁹ *Slova pro život*, roč. 1, 1948, č. 9, s. 144.

¹⁷⁰ KRÁL, S. a kol.: *100 rokov rozsievania*, s. 34.

¹⁷¹ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 153.

¹⁷² Archiv VV BJB, kart. 11, složka 49, *5/50 – spolupráce bratrstva Slovenska a hist. zem., V Pardubicích, 2/9. 0.*

¹⁷³ Archiv VV BJB, složka *Oběžníky 1949–62, Oběžník 51/V, 16/11.51.*

¹⁷⁴ PIŠKULA, J.: *Protestantské církve v prvním roce komunistického režimu*, s. 27.

4.2.1 Zavírání modliteben na Slovensku

Pravdou však je, že baptisté se brzy přesvědčili o tom, jak vypadají zjevná restriktivní opatření komunistického režimu. Na podzim roku 1948 totiž začalo docházet k uzavírání baptistických modliteben na Slovensku. Stalo se tak v souvislosti s ukončením shovívavého přístupu slovenských úřadů vůči náboženským skupinám bez státního uznání. Už 4. května vydalo Povereníctvo vnútra oběžník, ve kterém prohlásilo: „*Zakazujem preto na území Slovenska akúkoľvek takúto činnosť, najmä činnosť náboženských siekt, ktoré nie sú riadne ustanovené jako cirkevné náboženské obce s riadnymi úradne schválenými štatútami [...].*“ Během následujících měsíců shromažďovalo Povereníctvo vnútra informace o tom, že baptisté vyvíjeli aktivity považované za nezákonné. Ve druhé polovině září se tak na Povereníctvu vnútra rozhodlo o vydání výnosu zakazujícím činnost baptistů, protože i přes zákaz ze 4. května pořádali ve svých „*miestnostech*“ nepovolené schůzky. Výnos byl vydán 1. října 1948. V říjnu a listopadu proběhly zásahy proti slovenským baptistům, uzavíraly se modlitebny, zajišťoval se inventář, představitelé církve byli vyzváni k ukončení činnosti své „*sekt*“. Bezpečnostní orgány zasahovaly rovněž proti dalším náboženským uskupením, označeným za „*sekt*“.¹⁷⁵

Předseda Jan Řičař věděl 24. října o těchto uzavřených místech: Košice, Nesvad, Dunajská Radvaň, Muráň, Dlhá Lúka, Umlrá Lehota, Chýžná, Lubeník, Kopráš, tedy menší komunity věřících v porovnání s velkými sbory jako Bratislava nebo Liptovský Mikuláš.¹⁷⁶ Nicméně brzy mu přišla zpráva o znemožnění přístupu do shromažďovacích místností i na posledně jmenovaném místě, ke kterému došlo už 23. října.¹⁷⁷ Modlitebny byly nakonec zapečetěny všude, kromě Bratislavy, Klenovce a Jelšavy.¹⁷⁸ Počet zakázaných míst se v jednom

¹⁷⁵ PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 20–23.

¹⁷⁶ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 48, dopis *Pardubice*, 24/10. 1948.

¹⁷⁷ Tamtéž, složka Dopis z Klenovce z 1.12.1948 – Dopis z Lipt. Mikuláše z 25.10.1948, Č. j. 142/48 mš.

¹⁷⁸ *Prvý konvent Náboženskej obce baptistov v Bratislave*. Rozsieváč, roč 36, 1949, č. 6–7, s. 97. Dopis z 23. prosince 1948 informoval o jiném počtu míst uchráněných od uzavření – výjimkou měla být Bratislava a čtyři další sbory. Archiv VV BJB, kart. 11, složka 48, *Synodní radě čskobr. církve evangelické*, 23/12. 1948. Jeden z pramenů může uvádět nepřesný počet neuzavřených sborů, nebo mezi ně může záznam v dopise

z dopisů vypočítával na 14.¹⁷⁹ Jeden z věřících z Klenovce si také stěžoval na domovní prohlídku státní bezpečností, která mu zabavila sborovou kartotéku, matriční záznamy, korespondenci a literaturu.¹⁸⁰

Na fakt, že bylo společenství označeno za sektu, si stěžoval významný slovenský baptista Michal Kešjar v dopise Janu Řičařovi: „*Boli sme zahrnutí medzi sekty a hodili nás do koša s adamitmi, jehovistami, sobotármi, atd.*“¹⁸¹ Písemně si stěžoval též na nejvyšších místech – 29. října psal místopředsedovi vlády ČSR Viliamu Širokému, 11. listopadu na Povereníctvo vnútra.¹⁸² Zde baptističtí představitelé už od poloviny října vyjednávali i osobně,¹⁸³ na některých schůzkách s účastí zástupců dalších menších církví – JČB a metodistů. Některá jednání probíhala přímo s povereníkem vnútra Danielem Okálím, který tvrdil, že o věci neví a bude intervenovat na pražském Ministerstvu vnitra.¹⁸⁴ Úřady však s řešením nespěchaly, dopisy mezi církevními představiteli tak dokumentují značný pocit nejistoty: „*Situace na Slovensku je dosud nerozřešena.*“¹⁸⁵ „[...] [ve] stálém napětí – a nejistotě co den přinese za nové události [...].“ „*Všechny naše intervence čekají na odpověď. Je to jako v zakletém zámku. Nikdo nechce říct, proč se tak stalo.*“¹⁸⁶ „*Vím [...] co to je dělati takého intervence – jak vysilují – sebezapírají – všude s prosbou – a čekati a čekati!*“¹⁸⁷

započítávat i některou stanicí. Obě zmínky však dokládají, že poměrově byla zapečetěna většina z baptistických modliteben na Slovensku.

Podle MORĚE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 69, informace převzatá z pramene fondu AKPR, začalo uzavírání modliteben v Košicích.

Dopis Archiv VV BJB, kart. 11, složka 48, *Synodní radě čskobr. církve evangelické, 23/12. 1948* uváděl, že k prvnímu uzavření místa k bohoslužbám došlo již 19. září. Buď se jedná o omyl, nebo tento blíže nespecifikovaný případ neměl ještě souvislost s výnosem Povereníctva vnútra proti baptistům z 1. října, ale spíše s obecným ustanovením o zákazu „*náboženských siekt*“ vydaného stejným úřadem 4. května.

¹⁷⁹ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 48, dopis *Praha dne 10.XI.1948*.

¹⁸⁰ Tamtéž, složka Dopis z Klenovce z 1.12.1948 – Dopis z Lipt. Mikuláše z 25.10.1948, dopis *Klenovec dňa 24.I.49*; tamtéž, dopis *V Klenovci dňa 1.XII.1948*.

¹⁸¹ Tamtéž, složka 48, dopis *Bratislava, 21. oktobra 1948*.

Jako „*sobotári*“ myšlena patrně Církev adventistů sedmého dne.

¹⁸² PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 23–24.

¹⁸³ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 48, dopis *Bratislava dňa 14. okt. 1948*.

¹⁸⁴ Tamtéž, dopis *Bratislava, 21. oktobra 1948*.

¹⁸⁵ Tamtéž, dopis *Parubice, 17/11.1948*.

¹⁸⁶ Tamtéž, dopis *Parubice, 23/11*.

¹⁸⁷ Tamtéž, dopis *Parubice, 24/10. 1948*.

Baptisté nezůstali v tomto těžkém období bez podpory. Generální biskup Evangelické církve a. v. na Slovensku Vladimír Pavel Čobrda kritizoval postup státních orgánů proti baptistům na generálním konventu církve 4. listopadu. V. P. Čobrda společně s generálním dozorcem Petrem Zařkem druhý den zaslal protestní dopis povereníku vnútra D. Okálimu.¹⁸⁸ Podpořit baptisty chtěl také Svaz evangelických církví, na čemž se domlouvali metodista Josef Pavel Barták a Josef Lukl Hromádka.¹⁸⁹ Václav Vančura, další z významných osobností metodistické církve, informoval v půli listopadu baptisty o došlém dopise na metodistické ústředí z ÚAV NF v Praze, ve kterém se mělo konstatovat, že ve věci baptistů se jednalo o omyl a přehmat.¹⁹⁰ Baptisté si s radostí všímali postoje metodistů, zejména intervencí vedoucího superintendenta J. P. Bartáka,¹⁹¹ a byli potěšeni solidaritou, kterou jim vyjádřila Evangelická církev a. v. na Slovensku a Svaz evangelických církví.¹⁹² J. L. Hromádka se baptistů zastal dopisem prezidentu z 19. listopadu.¹⁹³ Protesty obdržel též povereník školství Ladislav Novomeský, a to od již výše jmenovaných – od konventu Evangelické církve a. v., od Svazu evangelických církví, od J. L. Hromádky. L. Novomeský tak 27. listopadu psal povereníkovi vnútra D. Okálimu dopis, ve kterém konstatoval „*politický aspekt v celej záležitosti*“, totiž pokrokovost baptistů a jejich zařazení k „*drobným ľudom*“, volné působení baptistů v SSSR, podporu přátelství se SSSR ze strany amerických baptistů, a navrhoval, „*[...] aby sme si sadli k rozprave o tejto veci v dohl'adnom čase a nenechali vyrásť celú záležitosť v nejaký medzinárodný škandál [...]*“.¹⁹⁴

Situace se tedy obracela ve prospěch baptistické církve. Zapůsobil také zmiňovaný Hromádkův protest prezidentu Gottwaldovi. Na prezidentův pokyn byla přešetřením celé věci

¹⁸⁸ PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 24.

¹⁸⁹ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 48, dopis Praha dne 10.XI.1948; tamtéž, *Synodní radě českoobr. církve evangelické*, 23/12. 1948.

¹⁹⁰ Tamtéž, dopis Praha dne 17. listopadu 1948.

¹⁹¹ Tamtéž, dopis Praha dne 24. XI.1948; tamtéž, dopis Praha dne 22. XII.1948.

¹⁹² Tamtéž, dopis Praha dne 29. listopadu 1948; tamtéž, dopis Praha dne 13. XII.1948.

¹⁹³ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 69.

¹⁹⁴ PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 24.

pověřena komise ÚAV NF pro náboženské otázky. Restrikční opatření byla odvolána¹⁹⁵ a dopis dochovaný na Ústředí z 23. prosince 1949 informoval o opětovném otevření pěti modliteben a víře ve stejný postup i na dalších místech.¹⁹⁶

Ve vyjádřeních komunistických úřadů se vyskytovala různá zdůvodnění tohoto zásahu. Slovenská správa se například zmiňovala o zaznamenané agitaci proti vojenské službě,¹⁹⁷ kterou však považujeme u baptistů za nepravděpodobnou.¹⁹⁸ Členu církve, kterému bezpečnostní složky zabavily při domovní prohlídce řadu sborových materiálů, bylo sděleno, že se jednalo o kontrolu, zda se mezi baptisty nešíří americké propagandistické letáky.¹⁹⁹ Jiná místa tvrdila, že šlo zkrátka o nedopatření, omyl.²⁰⁰ V průběhu krize se v baptistické korespondenci objevovaly různé hypotézy o příčinách zásahu. Domněnka, že se tak stalo na popud evangelíků či katolíků²⁰¹ neodpovídá, alespoň co se týče Evangelické církve a. v., průběhu událostí – slovenští luteráni i Svaz evangelických církví pomohli baptistům svými protesty a podporou. V dopisech se však častěji objevoval dohad z doslechu o tom, že církvi uškodila návštěva a uvítání amerických baptistů, kteří v roce 1948 zavítali na několik míst na Slovensku,²⁰² nebo styky s cizinou obecně,²⁰³ včetně přijímání zahraniční finanční podpory.²⁰⁴ Jinde jako příčinu konstatoval pisatel to, že se za baptisty na Slovensku měly vydávat některé sekty: „*Nazareni – Adamité – Svěd. Jehovovi apod.*“²⁰⁵

Souhrn možných motivů je celkem pestrý. Faktem je, že společenství, které v roce 1948 udržovalo styky s baptisty ze Spojených států, pořádalo jejich návštěvy do ČSR a přijímalo

¹⁹⁵ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 69.

¹⁹⁶ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 48, *Synodní radě čskobr. církve evangelické, 23/12. 1948.*

¹⁹⁷ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 69; citováno z materiálu AKPR.

¹⁹⁸ Srov. poznámka č. 328.

¹⁹⁹ Archiv VV BJB, kart. 11, složka Dopis z Klenovce z 1.12.1948–Dopis z Lipt. Mikuláše z 25.10.1948, dopis *V Klenovci dňa 1.XII.1948.*

²⁰⁰ Tamtéž, složka 48, dopis *Praha dne 17. listopadu 1948*; tamtéž, dopis *Bratislava, 21. oktobra 1948.*

²⁰¹ Tamtéž, dopis *Rokytnice dne 8. listopadu 1948.*

²⁰² Tamtéž, dopis *Pardubice, 24/10. 1948*; tamtéž, dopis *Praha dne 13. XII.1948.*

²⁰³ Tamtéž, dopis *Pardubice 23/11.*

²⁰⁴ Tamtéž, dopis *Praha dne 13. XII.1948.*

²⁰⁵ Tamtéž, dopis *Synodní radě čskobr. církve evangelické, 23/12. 1948.*

od nich finanční podporu, nemohlo v očích komunistického režimu působit sympaticky. Důležitou roli však hrálo ukončení benevolentního přístupu vůči neuznaným náboženským uskupením na Slovensku vyjádřené již 4. května oběžníkem o zákazu neuznaných církví.

Na podzim roku 1948, v souvislosti s výše popsányi událostmi, státní správa revidovala svůj postoj. Nezávislý status církví sice již nebyl myslitelný, nicméně slovenské státní orgány se v listopadu 1948 shodly na tom, že dosud neuznané církve se budou moci legalizovat, a to skrze dosud platný uherský zákonný článek XLIII/1895 – takto uznaná náboženská obec musela mít mimo jiné úředně schválený organizační statut. V tomto smyslu byl Poverenictvom vnútra po dohodě s Poverenictvom školství, vied a umení vydán 17. listopadu oběžník pro Národný výbor Bratislava – Úradovňa národnej bezpečnosti. Úradovňa národnej bezpečnosti svůj úkol provedla a informovala církve o této věci 11. prosince.²⁰⁶

Slovenští baptisté naznačeným způsobem postupovali už dříve v průběhu krize, získání uznání bylo jejich cílem už v říjnu 1948.²⁰⁷ Dne 1. listopadu 1948 svolali v Bratislavě ustavující valné shromáždění, čímž bezprostředně reagovali na své ohrožení. Vznikla Náboženská obec baptistov v Bratislave (NOB) s územním obvodem pokrývajícím celé Slovensko. Schválil se zde organizační řád, statut, který byl předán úřadům k posouzení – tím baptisté splnili zákonnou podmínku. První verzi organizačního statutu Poverenictvo školství odmítlo. Nový návrh Poverenictvo schválilo 2. března a 6. června se v Bratislavě konal 1. řádný konvent NOB, na kterém se hovořilo o novém zřízení, volili se funkcionáři a došlo k uspořádání různých finančních a administrativních záležitostí.²⁰⁸ NOB se stala státem uznanou církví.²⁰⁹

²⁰⁶ PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, 24–25.

²⁰⁷ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 48, dopis Bratislava, 21. oktobra 1948; tamtéž, dopis Bratislava, 22. oktobra 1948; tamtéž, dopis Pardubice, 24/10. 1948.

²⁰⁸ NOB se organizačně skládala z těchto celků: 1. Náboženská obec v Bratislavě a její diaspora (stanice), 2. Sborny náboženské obce („*dcéro-církevné sbory*“): Miloslavovo, Nesvady, Neded, Tekovské Lužany, Lučenec, Klenovec, Košice, Jelšava, Vavrišovo, Liptovský Mikuláš a jejich diaspory.

²⁰⁹ *Prvý konvent Náboženskej obce baptistov v Bratislave*. Rozsieváč, roč 36, 1949, č. 6–7, s. 96–102; srov. též PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 24–29. Státní uznání získali baptisté a metodisté v březnu 1949, adventisté v červnu, Jednota československá v říjnu. Na tyto denominace přestal platit

V českomoravské části republiky nadále fungovala Bratrská jednota baptistů (Chelčického), státem neuznaná. V roce 1949 na čas vypadla komunikace slovenských představitelů s českými, J. Řičař si posteskl na nedostatek informací ze Slovenska.²¹⁰ Nové správní poměry baptistů na území Slovenska v té podobě, jak je církev dojednala s úřady v první polovině roku 1949, nevydržely dlouho. Celou situaci změnilo církevní zákony z října 1949, po jejichž vydání slovenští věřící konstatovali ztrátu platnosti svého organizačního statutu a opětovnou nutnost vytvořit nové směrnice a stanovy. Zároveň s tím vyjádřili touhu společného celostátního postupu, aby plánované statuty české, moravské a slovenské nebyly rozdílné.²¹¹ V následujících letech obě baptistické větve usilovaly o své opětovné institucionální spojení (ve smyslu společného Ústředí, společných konferencí, jednotného řádu), ke kterému došlo na konci roku 1953. Do té doby byl vzájemný poměr českých a slovenských baptistů celkem nepřehledný. Existovala dvě Ústředí, jedno pro církve v českých zemích a jedno slovenské. SÚC patrně rozlišoval, že obě větve jsou nyní autonomní (a podporoval jejich znovusjednocení),²¹² naopak v dokumentech StB z vyšetřování baptistů v letech 1952–1953 se tato věc příliš neřešila.²¹³

4.2.2 Církevní zákony

Dne 14. října schválilo Národní shromáždění dva tzv. církevní zákony. Den na to odeslal Jan Řičař, nyní jako předseda církve na území českých zemí, kazatelům oběžník Ústředí²¹⁴

zákaz Povereníctva vnútra z 4. května 1948. PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesií*, s. 29.

²¹⁰ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 49, dopis *Pardubice*, 21/9. 1949; tamtéž, dopis *Pardubice* 25/10. 1949.

²¹¹ Tamtéž, Č. j. 350/1949, *Bratislava*, 18. nov. 1949.

²¹² Tamtéž, 5/50 – *spolupráce bratrstva Slovenska a hist. zem., V Pardubicích*, 2/9. 0.

²¹³ Například v trestním oznámení je J. Řičař označen jako „*předseda Ústředí Bratrské jednoty baptistů v Československu*“, tedy v duchu dřívějšího stavu, kdy zastával funkci celostátního předsedy. Ve stejném dokumentu je slovenský baptista M. Kešjar označen jako „*předseda Jednoty baptistů na Slovensku*“. ABS, fond V/HK, sign. V–1170, Skupinový spis, „*Procházka Jindřich a společníci*“ – *trestní oznámení*, 25.5.1953.

²¹⁴ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 3/V, 15/10.1949.

a nenechal nikoho na pochybách o zásadních změnách, které se zákony přicházely: „*Snad nikdy nepsal jsem oběžník s takovou vážností – jako tento. Má velký historický význam [...]*.“ Vysvětloval v něm snahu představitelů církve být o přípravách legislativy informováni a úsilí o to být v kontaktu i s dalšími církvemi za účelem vyjednávání o zákonech. Jan Řičař byl ve styku jak s Ministerstvem školství a s ÚAV NF, zde skrze člena komise pro církevní otázky J. L. Hromádky, tak s představiteli dalších církví, jmenovitě ČCE, metodisty a JČB. Dokument svědčí o intenzivních jednáních ve dnech, které vydání zákonů bezprostředně předcházely. Na schůzce větších a státem uznaných církví s představiteli státu 7. října²¹⁵ padl dotaz, jaká bude po vydání zákonů situace menších denominací. Bylo řečeno, že církevní zákony se malých církví budou rovněž týkat, nebude jim učiněna výjimka. Toto nové zjištění vyburcovalo Jana Řičaře k aktivitě. Dne 12. října navštívil Ministerstvo školství s úmyslem získat více informací. Během dopoledne též jednal s J. L. Hromádkou a metodistou J. P. Bartákem. Téhož dne dostaly svobodné církve pozvání k dalšímu úřednímu setkání na druhý den (13. října). Mohlo se tak stát na popud Řičařova a Bartákova jednání s úřady 12. října, tito dva je totiž upozornili na ostatní svobodné církve. Odpoledne 12. října Jan Řičař ještě zorganizoval společné setkání čelních představitelů baptistů, metodistů a Jednoty českobratrské: za baptisty Jan Řičař a Cyril Burget, za metodisty Pavel Josef Barták a Václav Vančura, za JČB František Zdychynec a Bohuslav Beneš. Skupina během schůzky na základě obou připravených zákonů sestavila své připomínky, které k nim přednese. Mluvčím skupiny byl určen Jan Řičař.

O jednání na ÚAV NF dne 13. října existuje více záznamů. Jedním z nich je již výše citovaný Řičařův oběžník z 15. října,²¹⁶ který pokračoval podrobným líčením i této schůze. Přítomnými komunistickými úředníky byli František Hub a Vladimír Ekart, z církví se zasedání zúčastnili zástupci Jednoty českobratrské, metodistů, baptistů, Jednoty bratrské, Armády spásy,

²¹⁵ V jednom z oběžníků je schůzka označena jako „jednání vlády s církvemi pobírající kongruu nebo dotaci“. Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 8/V.

²¹⁶ Viz poznámka č. 214.

adventistů a mormonů, vždy po dvou zástupcích. Zasedání uvedl F. Hub přednesením vládních usnesení a poté dal prostor k vyjádření představitelům církví. Mluvčí J. Řičař vycházel z připomínek společně dohodnutých o den dříve. Seznam probíraných otázek a připomínek, které později vypsál do svého oběžníku, odpovídá tématům, která zaznamenal rovněž druhý pramen o průběhu této schůze – úřední protokol o jednání. Řičařův popis je daleko podrobnější:

- 1) Úvod připomínkové části setkání proběhl v duchu poděkování za chystané zrovnoprávnění mezi církvemi. Nicméně svobodné církve také namítaly, že nebyly přizvány k tomu, aby se k zákonům vyjádřily, a že zástupci církví neměli možnost zjistit stanoviska svých sborů.
- 2) Zákony se dotýkaly jedné ze základních zásad církví – svobodného rozhodování o svých záležitostech. V tomto bodě zástupci zdůraznili, že svobodné církve nikdy nepřijímaly státní finanční pomoc, přičemž se odvolávali na principy prvotní církve a tradici staré Jednoty bratrské spravovat si církevní záležitosti sami.
- 3) Dotaz, zda mohou svobodné církve nepřijmout plat pro kazatele a nezapojit se do programu hospodářského zajištění státem.
- 4) a 5), zda by byl možný speciální *modus vivendi* a „*separátní statut*“ pro svobodné církve.
- 6) Otázka, jaké by byly důsledky, pokud církve státní finanční podporu přijmou, a jaké, kdyby ji nepřijaly.
- 7) Dotaz, zda každé církvi zůstane zachován její „*osobitý charakter*“.
- 8) Jak bude v praxi fungovat volba a dosazování kazatelů?
- 9) Zůstane církvím jejich majetek, modlitebny?
- 10) Budou nadále fungovat vlastní bohoslovecké semináře?
- 11) Bude umožněno vyučování náboženství ve školách či v modlitebnách a komu to bude dovoleno?
- 12) Co bude umožněno přijímat z ciziny?
- 13) Otázka Slovenska – spadá pod vlastní správní kompetenci?

Na některé z dotazů jsou v Řičařově oběžníku vypsány odpovědi komunistických úředníků: 1) Z důvodů zrovnoprávnění církví nelze udělit svobodným církvím zvláštní status či výsady. Ovšem k charakteristikám svobodných církví se bude přihlížet, a to v prováděcích nařízeních. 2) Odmítnutí státních financí by vedlo k postavení církve mimo zákon. 3) Specifický charakter každé církve bude zachován, jejich „*samostatná práce*“ (myšlena

nejspíš sociální zařízení), modlitebny a majetek jim zůstanou. 4) Volby duchovních musí projít schválením přes úřady. 5) Vlastní vzdělávací semináře církvím zůstanou, vyučující ale budou potřebovat úřední potvrzení. 6) Pokud jde o vyučování náboženství na školách, kazatelé nepotřebují další vzdělání, opravňuje je k tomu jejich vzdělání kazatelské. 7) Kontakty se zahraničím jsou povoleny. V. Ekart ujišťoval baptisty, že jejich dolarové transakce s USA státu ekonomicky pomáhají. Na tomto místě se J. Řičař v textu svého oběžníku podívoval, jak dobře jsou státní orgány informovány: „*O všem vědí.*“ 8) Na Slovensku bude situace stejná, jako v Čechách a na Moravě, přejímá se zde vše prostřednictvím Povereníctva.

V pozdějším oběžníku z 24. října J. Řičař seznam odpovědí a slibů ještě doplnil: 1) Nedělní besídky zůstanou zachovány. 2) Církevní Sdružení mládeže může působit i nadále. 3) Nebude problém se svěcením neděle. 4) V. Ekart kategoricky odmítl obavu, že by kazatelé museli do kázání vkládat nauky o dialektickém materialismu. 5) Volby kazatelů/členů Ústředí musí schválit úřad. Zde J. Řičař v textu poznamenal faktický postřeh, že tedy s konečnou platností rozhoduje nikoliv sbor, ale úřad. 6) Vydávání literatury nebude bráněno.²¹⁷

Do svých podrobných zpráv doplnil J. Řičař ještě poznámku o pokojném průběhu jednání: „*[...] ani jediné nelaskavé slovo nebylo řečeno – naprosto žádné výhrůžky – zastrašování.*“²¹⁸

Druhým pramenem, který popisuje jednání z 13. října, je stručnější úřední *Zpráva o výsledcích porady s menšími nekatolickými denominacemi*. Diskutovaná témata se kryjí s těmi v Řičařově textu, státní úředníci vysvětlovali nemožnost vyjmutí církví ze státního hospodaření i z toho důvodu, že řada z nich přijímala podporu ze zahraničí a odmítnutí podpory od vlastního státu „*budilo by velmi podivný dojem.*“ I tato zpráva hovořila o smířlivém duchu debaty, kdy „*byly postupně rozptýleny všechny obavy*“ a „*vytvořilo [se] prostředí naprosté*

²¹⁷ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 4/V, 24/10. 1949.

²¹⁸ Tamtéž, *Oběžník ústředí*, 3/V, 15/10.1949.

důvěry.“ Jako výsledek jednání zpráva konstatovala vděčné přijetí zrovnoprávnění ze strany menších církví, jejich souhlas s hospodářským zabezpečením, dále příslib loajality a vedení věřících k „*mravní ukázněnosti a obětavé práci*“, tlumočení dohodnutých stanovisek ve svých náboženských obcích, víru církví v to, že jim stát materiálně vypomůže ve stavebních, tiskových a jiných záležitostech. „*Na základě daných ujištění [církev] věří, že přijetí státní pomoci v ničem neohrozí jejich svobodu a vnitřní svéráznost.*“ V celkově pozitivním tónu celého textu, který měl demonstrovat naprostou názorovou shodu, se objevil jediný výraz nesouhlasu, a to ze strany zástupce JČB Františka Zdychynce, který upozornil na to, že na rozdíl od ostatních církví nedostává JČB podporu ze zahraničí, tudíž přijetí hospodářského zabezpečení bude pro ni znamenat porušení soběstačnosti, o kterou usilovala.²¹⁹

Oba záznamy popisují schůzku jako diskuzi v tom nejlepším duchu (komunistická zpráva takto vyznívá více). Doplňme obraz ještě o vzpomínku předsedy JČB F. Zdychynce z roku 1949, který se o schůzi vyjádřil o poznání zdrženlivěji: „*[...] byli jsme zavoláni v předposlední den před schválením zákona k jednání²²⁰ – vlastně jsme si šli pro rozsudek. [...] Co jsme na to řekli my? Především jsme vděční, že všechny církve jsou rovnoprávné, což nebylo od dob husitských. Pak jsme vyslovili překvapení nad tím a připomněli, že jsme nikdy nebyli závislí na státu. Což kdyby církev odmítla pomoc od státu? To si církev rozmyslí – byla by tím vyslovena nedůvěra ke státu a považovalo by se to za sabotáž. Stát: do vnitřních záležitostí církve se vám nebudeme plést. Od 1. 11. 1949 církevní život začíná pod vlivem státu. Za jednání a řeči každého člena odpovídá kazatel.*“²²¹

²¹⁹ NA, fond Alexej Čepička, kart. 16, *Zpráva o výsledcích porady s menšími nekatolickými denominacemi, která se konala dne 13. října 1949 na ÚAV–NF v Praze.*

²²⁰ F. Zdychytec zde za den jednání označuje 12. října – jde o omyl, dle ostatních citovaných pramenů se setkání uskutečnilo 13. října.

²²¹ POTOČEK, Josef – MACEK, Jiří – KŠÍKAL, Vladimír: *110 let sboru Církve bratrské v Hradci Králové.* Hradec Králové 2002, s. 50.

Je dobré mít na mysli, že se tato klíčová schůze konala v atmosféře podivného rozložení sil – na jedné straně dva zástupci státu F. Hub a V. Ekart, později v průběhu schůze F. Hub jednání opustil, na straně druhé početná skupina 14 osob, zástupců církví, a to vše jeden den před tím, než zákony došly svého schválení v parlamentu. Otázky a návrhy, které delegace zástupců církví předložila, vycházely z jejich specifických obav a potřeb. Delegace ovšem ničeho nedosáhla. Klíčové námitky o hospodářské samostatnosti a zvláštním statusu svobodné, tedy na státě zcela nezávislé, církve, byly explicitně odmítnuty. Uklidnění mohly přinést Hubovy a Ekartovy chytré sliby, kterými zaručovali zachování církevních specifik, jejich vlastních projektů (př. sociální práce), majetku, ponechání teologických seminářů, umožnění zahraničního styku. Jak se ukázalo později, prakticky nic z toho se nesplnilo.

Je prokázané, že proběhla ještě minimálně jedna dřívější schůze mezi menšími církvemi a státními orgány ohledně chystaných zákonů, a to 29. srpna, kdy jménem metodistů, baptistů, JČB a Armády spásy jednal J. P. Barták. Na druhou stranu, podle Řičařova oběžníku církve na schůzce 13. října protestovaly proti tomu, že nebyly dotazovány na svůj postoj vůči zákonům. Oběžník také mluví o tom, že až do začátku října počítaly svobodné církve se speciálním zacházením: „*Až do pátku 7/10 byla tendence pro svobodné církve upravití statut jim odpovídající.*“ I jiné okolnosti naznačují, že jim skutečnost o jejich zahrnutí do zákonů, a tím ztrátě statusu nezávislosti, byla dána na vědomí až v naprostém závěru procesu přípravy zákonů. Jako změnu legislativy na poslední chvíli tuto záležitost ve zprávě ČCE viděl synodní kurátor A. Boháč.²²² Zákon také až do konce září nesl název *O státní úhradě osobních a věcných potřeb církví a náboženských společností státem uznaných*, nová předloha schválená vládou koncem září však již vynechala dodatek „státem uznaných“ a název textu zněl *Zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem*. Podle Michala Krýsla

²²² PIŠKULA, J.: *Protestantské církve v prvním roce komunistického režimu*, s. 33.

se tím „*de facto i de iure zrušil rozdíl mezi církvemi státem uznanými a neuznanými.*“²²³ Po zjištění o stavu věcí, patrně po jednání některých církví s úřady 7. října, začal J. Řičař intenzivně jednat – 12. října navštívil ministerstvo školství, dále hovořil s J. L. Hromádkou i s J. P. Bartákem, svolal společnou schůzi baptistů, metodistů a JČB. Dne 13. října spolu s ostatními jednal na ÚAV NF. Bohužel se zdá, že šance na změny v zákonech byly v této chvíli mizivé, zákony parlament odhlasoval už druhý den. Ostatně ani vyjednávání mezi státem a velkými církvemi, která se uskutečňovala už od roku 1948, neměla na podobu zákonů vliv.²²⁴

4.3 Církev po vydání zákonů (1949–1952)

Dne 20. října 1949 navštívil Jan Řičař novou státní instituci, Státní úřad pro věci církevní. Začala další etapa života církve, kterou J. Řičař popsal v oběžníku z 24. října takto: „*Je to zcela nové období církv[e], 31/10 t. r. končí období do kdy jsme si vše spravovali – řídili – platili sami. Dnem 1/11 přebírá stát převážnou většinu těchto finanč. povinností – s tím – přirozeně – i práva.*“²²⁵ Ačkoliv se z Řičařových oběžníků dochovala jen část, představují tyto pečlivé informační zprávy pro kazatele, příp. pouze pro členy výkonného výboru, dobrý pramen ke sledování dění v církvi od konce roku 1949 do jara 1952. J. Řičař se jako český předseda stal styčnou osobou, prostřednictvím které SÚC s církví komunikoval. Začal tuto instituci velmi často navštěvovat,²²⁶ nová nařízení pak zprostředkovával baptistickým sborům a k oznámením o nových normách dopisoval také řadu vysvětlujících poznámek. Zkoumané prameny hovoří hlavně o českomoravské části církve, nicméně předpokládáme, že situace slovenských baptistů byla přinejmenším v základních rysech podobná.

²²³ KRÝSL, Michal: „*Církevní zákony*“ z roku 1949 [online]. Plzeň 2012 (diplomová práce) [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: <<http://hdl.handle.net/11025/3232>>, s. 24–25.

²²⁴ PIŠKULA, J.: *Protestantské církve v prvním roce komunistického režimu*, s. 28–32.

²²⁵ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 4/V, 24/10. 1949.

²²⁶ J. Řičař doslova psal: „*Mám úřední styk se Stát. úřadem církevním v Praze každý týden – někdy i 2x.*“ Tamtéž, kart. 11, složka 50, *Finanč. vzor Dr. Procházky*, 23. února 0.

Jak Ústředí, tak jednotlivé sbory, postihlo značné zvýšení administrativní práce. Ústředí jednalo především přímo s SÚC v Praze, sbory pak se svými místními krajskými a okresními církevními tajemníky (KCT, OCT), nebo se svým církevním Ústředím. K většině činnostem byl nově vyžadován souhlas státních úředníků. Na následujícím příkladu porušení konkrétního nařízení se ukazuje propojenost a fungování úředního systému. V roce 1951 provedl jeden sbor nehlášené veřejné shromáždění, přes místního OCT se věc dostala na SÚC a zde byl český předseda církve na tuto záležitost „*vážně upozorněn*“, hned poté vydal oběžník kazatelům, ve kterém naléhavě zdůrazňoval, jak a kde se mají podobné akce hlásit.²²⁷ Situace se tedy vyvinula podle představ činitelů komunistického režimu o rozdělení zodpovědnosti. Kladli ji z velké části na Ústředí jakožto zástupce, zprostředkovatele, který má o církevní politice komunikovat se svými sbory a má je usměrňovat. Tím se jednak podstatně měnil správní charakter Bratrské jednoty baptistů, docházelo k centralizaci, rozšiřovaly se funkce Ústředí a Ústředí nabíralo na důležitosti, jednak byl kladen značný tlak na vůdčí osobnosti církve.

Církevní zákony podmiňovaly činnost duchovních tím, že musí složit slib věrnosti republice. V průběhu ledna jej složili nekatoličtí duchovní,²²⁸ týkalo se to rovněž i baptistů.²²⁹ Dne 20. března proběhla ceremonie složení slibu vedoucími představiteli nekatolických církví do rukou předsedy vlády Antonína Zápotockého.²³⁰ Za Bratrskou jednotu baptistů skládal slib Jan Řičař.²³¹

O dosazování kazatelů na sbor se muselo vyjednávat s úřady, už nešlo pouze o vnitrocírkevní záležitost, ale o praktické užití moci režimem ke kontrole klíčových funkcí.

²²⁷ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 39/V, 4/4.1951.

²²⁸ KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu*, s. 124.

²²⁹ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 50, *Finanč. vzor Dr. Procházky*, 23. února 0.

²³⁰ Tamtéž, výstřižek z novin *Svobodné slovo*, 22. března 1950.

Srov. též vládní nařízení 223/49 § 17 odstavec 2, které definovalo, na jaké úrovni se udělují státní souhlasy: pomocní duchovní a duchovní I. a II. stupnice od KNV, duchovní III. stupnice od SÚC a duchovní IV., nejvyšší, stupnice od vlády. *Vládní nařízení 223/49* [online]. Společnost pro církevní právo, © 1999–2018 [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/223-49.htm>>.

²³¹ PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 31.

Věřícím pak nutnost takovýchto povolení přidělávala obavy, zda budou potřební služebníci skutečně uznáni.²³² Toto kontrolní opatření omezovalo rozvoj církve zvláště v situacích, kdy byli pracovníci v některých lokalitách nutně zapotřebí, například v pohraničních oblastech.²³³ Mnoho mladých církevních pracovníků, absolventů baptistického bohosloveckého semináře, stát povolal k vojenské službě, čímž by došlo k dalšímu prohloubení problému s nedostatkem duchovních. Vedení se proto snažilo zařídit těmto lidem odklad či zkrácení.²³⁴

Program, o který Jednota v těchto letech usilovala, je zachycen v podrobném seznamu chystaných církevních aktivit, které Jan Řičař hlásil na SÚC na rok 1951: výchova pro děti (nedělní besídky aj.), výchova pro mládež (shromáždění pro mládež, evangelizace aj.), cvičení duchovních písní (zpěvy ve sboru, dále koncerty či recitační vystoupení), výchova sester – žen (modlitební shromáždění, dobročinnost aj.), biblická výchova (modlitební hodiny, týdenní studium Písma s jeho rozbohem aj.), vzdělávací kurzy pro církevní pracovníky (učitele v besídce, pracovníky s mládeží, laické pomocníky kazatelů aj.), výchovné kurzy pro reemigranty, rekreace a tábory, církevní slavnosti a svátky (např. Sesterská neděle, Husovy oslavy, evangelizační shromáždění), konference (lokální i celostátní), výchova kazatelů (v této době, rok 1951, již pouze na Komenského fakultě v Praze), spolupráce s SÚC a regionálními církevními tajemníky.²³⁵ Z tohoto seznamu i z jiného podobného, méně podrobného, soupisu aktivit Jednoty z dubna 1950²³⁶ je zřejmé, že církve usilovala o pokračování v těch činnostech,

²³² Konečné udělení souhlasu kazateli Vilému Jersákovi v Chebu komentoval Jan Řičař s úlevou: „[...] nemají námitek, když vše odpovídá příslušným zákonům a vládním nařízením. Díky Pánu za to!“ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 36/V, 5/3.1951.

²³³ Oběžník z října 1950: „*POHRANIČÍ – naléhavá nutnost pracovníků v těchto místech: Děčín – Cheb – Aš – Jesenice – Ostrava.*“ Tamtéž, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 24/V, 21/10.1950.

Oběžník ze září 1950: „*Jak vidím při jednání na SÚC – nejsou naděje, že tam, kde je sbor a má kazatele – že by mohl býti rozdělen, neb býti tam 2 kazatelé. Myslím tak na sbor OSTRAVA – jistě by tam byla nutná potřeba – ale zatím to nejde!*“ Tamtéž, *Oběžník ústředí*, 22/V, 8/9.1950.

²³⁴ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 50, 2/50, *Inž.Pl./SÚC., záležitost zkrácené doby služby vojenské, 5. června 0.*

²³⁵ Tamtéž, P.Titl. *Státní úřad pro věci církevní, „Sdělujeme tímto náš pracovní program činnosti na rok 1951“*, 1/11. 1950.

²³⁶ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, spis Baptisté – bohoslužebná shromáždění, *Přehled bohoslužebných shromáždění církve, Č.j.: 7/50, Zn.: Dr. Šk., 27. dubna, 1950.*

na které byla zvyklá a které neodmyslitelně patřily k jejímu církevnímu životu. Tento cíl však narážel na snahu komunistů náboženské aktivity utlumovat a rušit.

S uvedenými seznamy církevních akcí souvisí jedna epizoda z komunikace mezi J. Řičářem a SÚC. SÚC zaslal na Ústředí BJB do Pardubic (tj. J. Řičářovi) upozornění, aby úřední záležitosti adresoval přímo na úřad, a nikoliv na jednotlivé zaměstnance. Seznam z dubna 1950 se žádostí o vzetí na vědomí řady církevních aktivit totiž J. Řičář poslal konkrétnímu zaměstnanci SÚC. K tomu byl ve vnitřní dokumentaci úřadu komentář, že „*vzniká domněnka, že kazatel Řičář chtěl – jak ostatně si počínal již v předešlých případech – tímto svým oznámením, u něhož trval na tom, aby SÚC potvrdil jeho vzetí na vědomí, legalizovat veškerou činnost baptistů.*“ SÚC J. Řičáře upozorňoval také na to, že „*velká část v podání uvedených shromáždění nemá ryze kultový charakter a podléhá proto ustanovením shromažďovacího zákona [...]. V jednotlivých případech se obraťte na ONV.*“²³⁷

Své akce museli baptisté hlásit předem a tento požadavek se týkal jak velkých mimořádných setkání typu několikadenní biblický kurz, tak i menších aktivit sborů. Biblický kurz musel být hlášen alespoň měsíc dopředu a na SÚC se zasílal jeho podrobný program. Nutnost žádat o povolení stavěla organizátory takových kurzů před praktické potíže, zda kvůli zdoluhavému administrativnímu procesu schvalování vůbec dojde k uskutečnění akce. Podněty k náplni chystaného kurzu si totiž nejprve žádalo Ústředí církve ze svých sborů, aby na jejich základě sestavilo program, který měl následně kontrolovat SÚC. K pomalému tempu zasílání návrhů ze sborů Jan Řičář podotknul: „*Uvědomte si dobře – SÚC neodpoví hned – potom třeba navrhne menší změnu – a bude potom dost času – když pozdě podáme náš program?!?*“²³⁸

²³⁷ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 50, Č. j.: 1719/50-I/2/23, *Baptisté – bohoslužebná shromáždění, 16. května 1950*; NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, spis Číslo: 1719/50, *Odbor a oddělení: 1/2/23, Věc: baptisté – bohoslužebná shromáždění.*

²³⁸ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí, 40/V, 19/4.1951.*

Pro představu, o jaké aktivity se usilovalo: v tomto případě se jednalo o plánování kurzu, jehož součástí měly být tři časově oddělené dvoutýdenní akce v létě 1951: 1) pro pracovníky v nedělní dětské besídce; 2) pěvecký kurz a kurz pro laické pracovníky; 3) kurz pro kazatele. Tamtéž, *Oběžník ústředí, 43/V, 9/6.1951.*

Upozorňoval i na to, že úřady svou pravomoc zrušit plánované akce neváhají použít: „*SÚC velmi rozvážně postupuje při povolování různých kurzů [...]*“.²³⁹ V roce 1952 dostal J. Řičář od SÚC odpověď na návrhy k chystaným kurzům pro tento rok: kurz týkající se mládeže²⁴⁰ „*nepřichází v úvahu*“, mládež se nově vychovává kolektivně v rámci Svazu československé mládeže; pěvecké kurzy „*neshledává SÚC za účelné a žádoucí*“, kurz pro laické pracovníky by kvůli jejich absenci v práci neprospěl výrobě; dovolen byl jedině kurz pro kazatele, ten se může uskutečnit ve spojení s pracovní brigádou.²⁴¹

Změnu církevního života do určité míry dokumentuje také tematický posun v člancích časopisu *Rozsievac*. V ročnících 1947 a 1948 se velmi často psalo o sborových slavnostech, evangelizačních akcích, nově obrácených křesťanech, křtech, akcích mládeže. I v roce 1949 tato témata na stránkách časopisu zůstávala, v ročníku 1950 se již objevovalo více politických zpráv než dříve a čísla z roku 1951 se o konverzích a křtech zmiňovala jen sporadicky, naopak velmi narostl počet politických článků.²⁴² Na tuto tematickou proměnu měl jistě podíl i cenzurní dohled, který ovlivňoval obsah tištěných materiálů, o čem se má psát. Nicméně je velmi pravděpodobné, že časopis takto zachytil i skutečný útlum křesťanských aktivit, což by byl ostatně logický důsledek celkové atmosféry omezování náboženského života.

Komunističtí úředníci tedy znesnadňovali činnost církve administrativní cestou. Zároveň na věřící kladli nároky ideologické, když se je snažili zapojit do budovatelského úsilí – například skrze účast duchovních na různých brigádách a politických školeních, pořádání mimořádných sbírek na podporu Severní Koreje po nedělní bohoslužbě a podpisových akcí k protizápadním rezolucím, vhodné články a politické zprávy v církevních časopisech, požadovaná mírová kázání.

²³⁹ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 46/V, 11/8. 1951.

²⁴⁰ Pravděpodobně myšlen kurz pro pracovníky s mládeží.

²⁴¹ Tamtéž, *Oběžník ústředí*, 55/V, 13/2. 52.

²⁴² Srov. KRÁL, S. a kol.: *100 rokov rozsievania*, s. 32.

Kazatelé církve museli začít navštěvovat pravidelná školení duchovních, společná pro evangelické církve. První čtyři kazatelé, včetně předsedy, se jich zúčastnili v roce 1950 v září, nebo říjnu. Náplň představovaly přednášky o dialektickém materialismu.²⁴³ V časopiseckém článku o jednom z těchto kurzů se jeho autor, baptista, radostně rozepisoval o možná nečekané „přidané hodnotě“ těchto povinných kurzů. Šlo totiž o setkání mnoha duchovních z různých protestantských církví, kteří měli možnost se navzájem seznamovat a diskutovat. *„Tu a tam jsme si dobře nerozuměli, ale tím více nás to nutilo k rozhodnutí: ‚K Bohu výš, k sobě blíž!‘ Sjížděli jsme se do kurzu jako neznámí a rozcházeli domů svázání poutem bratrského přátelství. I toto obecenství je užitečnou částí politického školení.“*²⁴⁴

Jinou snahu o ideologickou indoktrinaci představovaly výzvy vysokých státních představitelů určené zástupcům církví. Velkou schůzi zástupců všech denominací svolal 8. listopadu 1950 ministr Josef Plojhar, účastnil se jí i ministr Zdeněk Fierlinger. Setkání mělo za účel povzbudit církevní představitele k zapojení se do světového zápasu o mír. Termínu „mír“ se v této souvislosti používalo ideologicky, k protizápadním a prosovětským proklamacím. Z SÚC pak přicházely další instrukce na centrály církví, ty je měly tlumočit svým kazatelům, aby v tomto mírovém duchu kázali v neděli 19. listopadu. Tato konkrétní mírová agitace souvisela s propagandistickým tažením proti účasti Západu v korejské válce, přičemž se na sborech vyhlášovala sbírka na válkou postižené oběti, poté odevzdávaná okresnímu církevnímu tajemníkovi.²⁴⁵

Tlak na mírovou agitaci postupně sílil. Během jiného zasedání na SÚC 20. února 1952 byla znovu připomenuta důležitost mírové činnosti, zároveň zde úřad vyhlásil pravidelné

²⁴³ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 22/V, 8/9.1950; Tamtéž, *Oběžník ústředí*, 24/V, 21/10. 1950.

²⁴⁴ *Byl jsem v politickém kurzu*. Slova pro život, roč. 3, 1950, č. 12, s. 159.

²⁴⁵ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 26/V, 11/11.1950.

měsíční schůzky protestantských duchovních v rámci KNV za účelem probírání světových událostí „zvláště s ohledem na upevnění míru.“²⁴⁶

Mírovou rétoriku obsahovala řada oficiálních baptistických dokumentů, například různá poselství sborům – v archivu VV BJB dochované vánoční (1951)²⁴⁷ a velikonoční (1952)²⁴⁸ – dále protizápadní *Rezoluce*, související s korejskou válkou (1950),²⁴⁹ nebo další *Rezoluce*, tentokrát proti americkému užití bakteriologických zbraní.²⁵⁰ Příkladně pokud jde o Velikonoční poselství sborům a Rezoluci proti bakteriologické válce, uváděl Jan Řičař ve svých dopisech, že se o textech nejprve radili s tajemníkem Cyrilem Burgetem a následně se rezoluce konzultovaly na SÚC, kde byly texty úřadem upraveny do vyhovující podoby.²⁵¹

Financování státem představovalo pro církve novou záležitost. Zatímco dříve dostávali kazatelé, nebo přinejmenším část z nich, platy od zahraničních baptistických organizací,²⁵² nyní se o jejich plat začal starat stát. Vyplácení probíhalo přes krajské církevní úřady. K platu mohl

²⁴⁶ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 56/V, 21/2.1952.

²⁴⁷ Tamtéž, *Vánoční poselství*, 17/12.1951.

²⁴⁸ Tamtéž, *Všem sborům církve Bratrské Jednoty baptistů (dř. Chelčického), doba velikonoční, 1952.*

²⁴⁹ Tamtéž, kart. 11, složka 50, *Rezoluce*, 20/8.1950; tamtéž, *Rezoluce*, 25/8. 1950.

²⁵⁰ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Rezoluce, za ústředí církve Bratrské Jednoty baptistů v Československu*, nedat. – pravděpodobně r. 1952.

²⁵¹ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 59/V, 31/3. 1952; Tamtéž, dopis *Pardubice 3. dubna 1952.*

K přípravě rezolucí uvedme jeden konkrétní případ, na kterém lze pozorovat způsob získání tohoto prohlášení. V sobotu dopoledne 19. srpna 1950 obdržel Jan Řičař telefonicky instrukce z SÚC k sestavení protizápadního prohlášení. Okamžitě poté o výzvě informoval kazatele, telefonicky nebo expresně poštou. Požadavek SÚC byl následující: 1) odsoudit americkou agresi v Koreji; 2) odsoudit bombardování civilního obyvatelstva; 3) písemně vyzvat Radu bezpečnosti OSN, aby ukončila bombardování; 4) písemně vyzvat Radu bezpečnosti, aby odvolala intervenční vojska. První dva body měly nejspíš zaznít během bohoslužby, a to hned v neděli druhého dne. Poslední dva body měly být sepsány ve formě rezoluce, kterou měli věřící podepsat při odchodu z bohoslužby. J. Řičař kazatelům zdůraznil, že „*postoj církve (sborů, kazatelů) ke státu bude posuzován dle toho, jak vyhoví této výzvě.*“ O požadovaném obsahu rezoluce dostal J. Řičař informace telefonicky, její sepsání bylo už věcí každého kazatele. Šlo o velmi spěšnou záležitost, vždyť příkaz z SÚC J. Řičařovi přišel v sobotu dopoledne a prohlášení se měla připravit pro dopolední bohoslužbu hned dalšího dne. Archiv VV BJB, kart. 11, složka 50, dopis *Pardubice, 19/8. 1950, v poledne.*

²⁵² Podle jednoho z dopisů (Archiv VV BJB, kart. 11, složka Korespondence ústředí 1946, *Konvenci československých baptistů v U.S.A., Mor. Ostrava dne 3. května 1946*) dostávala část baptistických kazatelů před válkou svůj plat od Konvence čs. baptistů v USA a Kanadě. Po válce se sice praxe vyplácení kazatelů změnila, nicméně peníze od baptistů ze zahraničí stále hrály významnou roli – víme například o příspěvcích pro kazatele z ABFMS. Archiv VV BJB, kart. 11, složka Korespondence ústředí 1947, dopis *Pardubice, 29/3. 1947*; tamtéž, dopis *Pardubice, 9/8. 1947*. Je možné, že si některé sbory platily svého kazatele samy, o tom zmínka viz tamtéž, složka 50, *Finanč. vzor Dr. Procházky, 23. února 0.*

duchovní dostat přídavek, který přiznával stát.²⁵³ Smyslem těchto odměn však byla snaha si duchovní všech církví zavazovat, vyplácet odměny účelově,²⁵⁴ tedy odměňovat na základě jiných měřítek, než jaká předpokládal Jan Řičař v dotaze na SÚC: „*Bude [při udělování příspěvků] rozhodovat rozsah práce – odpovědnost jak před sborem – církví – státem? Budou do toho spadati [...] úřední cesty?*“²⁵⁵ Neveřejný úřední záznam z porady náměstků na takový dotaz v podstatě podával odpověď: „*Výkonnostní odměny jsou účinným politickým prostředkem při kádrové práci. Jejich výše se neřídí nikdy podle množství pastorační činnosti duchovního, nýbrž podle jeho kádrové kvalifikace.*“²⁵⁶

První výplata v listopadu 1949 se neobešla napříč spektrem křesťanských církví v ČSR bez komplikací. Otázka přijetí platu se v některých církvích a na některých místech stávala předmětem diskuze, nebo dokonce protestu – odmítnutí platu. Potíže způsoboval i stát sám. Část baptistických kazatelů mzdu obdržela, nicméně Ministerstvo vnitra po krátké době další vyplácení platů svobodným církvím zastavilo²⁵⁷ a předseda J. Řičař musel tento problém konzultovat na SÚC.²⁵⁸ Problémy se zasláním částky souvisely s faktem, že vyplácení duchovních v listopadu 1949 se ukázalo jako velká finanční zátěž pro státní pokladnu, proto bylo zasílání platů těmto církvím načas pozastaveno.²⁵⁹

Co se týče ročního plánování hospodaření, podle pokynů SÚC musel každý sbor nejprve předložit návrh rozpočtu na další rok svému církevnímu Ústředí, které jej mělo zkontrolovat, případně upravit, a nakonec zaslat na SÚC rozpočet za celou církev. Úřad poté rozpočet kontroloval, upravoval a postoupil zpět Ústředí, které schválené rozpočty předávalo dál

²⁵³ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 3/V, 15/10.1949.

²⁵⁴ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 111–113.

²⁵⁵ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 49, dopis pracovníkovi SÚC Šimšíkovi, *Pardubice*, 8/11.1949.

²⁵⁶ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 112.

²⁵⁷ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 49, dopis pracovníkovi SÚC Šimšíkovi, *Pardubice*, 8/11.1949.

²⁵⁸ Tamtéž, dopis *Pardubice* 10.11. 49.

²⁵⁹ PIŠKULA, J: *Dějiny Církve adventistů*, s. 94.

na sbory. Rovněž Ústředí připravovalo samostatný rozpočet pro svou činnost.²⁶⁰ Zpětně se také kontrolovalo, jak se s prostředky na daný rok hospodařilo. Sbory opět nejprve zaslaly své zprávy na Ústředí, které vypracovalo celocírkevní finanční zprávu. Za první rok nového systému, rok 1950, konstatoval církevní pokladník Vilém Dyba, že se sbory vcelku pohybovaly v rámci rozpočtu, schodek vykazaly tři z nich.²⁶¹

Řada velkých projektů, kterými se baptisté mohli pyšnit v krátkém období poválečného svobodného rozvoje, byla poznamenána nástupem nové diktatury. V případě sirotčinců, které baptisté zřizovali, poměry na obou z nich se do konce roku 1950 změnily. Zatímco sirotčinec Dětský domov Chelčického v Podhořanech baptisté na přelomu let 1947–1948 uzavřeli z vlastní vůle pro nedostatek pracovníků a pro onemocnění jeho správkyň Lýdie Kolátorové,²⁶² druhý sirotčinec Domov v Čeklisi (Bernolákově) na Slovensku byl baptistům odebrán a v září 1950 jej převzal stát. Konferenční středisko Biblický domov v Račkovej doline, které si baptisté vybudovali po válce svépomocí a ze sbírek, bylo v roce 1949 zestátněno.²⁶³

Baptistický bohoslovecký seminář v Praze zatím fungoval i po říjnových zákonech z roku 1949. V posledním čtvrtém ročníku, to znamená absolventském, po kterém následoval vstup do duchovenské služby, studovalo v té době 10 studentů. Ředitelem zůstával Jindřich Procházka a mezi vyučující patřili mimo jiné Jan Řičař a Cyril Burget.²⁶⁴ Finanční záležitosti semináře se od 1. listopadu 1949 přenesly na SÚC.²⁶⁵ Zvrat nastal vyhlášením vládního nařízení 112/1950 Sb. ze dne 14. července 1950 o bohosloveckých fakultách. Toto nařízení znamenalo

²⁶⁰ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 49, *Pokyny pro sestavení rozpočtu ústředí církvi a náb. společnosti*, 30/11. 1949.

²⁶¹ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Pokyny br. pokladníka V. Dyby*.

²⁶² *Rozsieváč*, roč. 35, 1948, č. 1, obálka.

²⁶³ PETRANSKÝ, I. A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii*, s. 19.

²⁶⁴ Studenti ročníku 1948–1949 měli přednášky jednak na semináři, jednak také docházeli na Husovu teologickou fakultu, kde jim přednášeli profesori František Michálek Bartoš, Miloš Bič, František Mrázek Dobiáš, J. L. Hromádka aj. Z 10 studentů byli 3 Slováci, 6 Moravanů a 1 Čech. PROCHÁZKA, Jindřich: *Seminář československých baptistů v Praze*. Slova pro život, roč. 2, 1949, č. 4, s. 126–127.

²⁶⁵ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 4/V, 24/10. 1949.

reorganizaci veškerého teologického studia v Československu. Nově se výuka protestantských studentů měla soustředit do tří fakult: Husova československá bohoslovecká fakulta v Praze, Komenského evangelická bohoslovecká fakulta v Praze a Slovenská evangelická bohoslovecká fakulta v Bratislavě. Vládní nařízení výslovně jmenovalo Bohoslovecký seminář československých baptistů a zrušilo jej, studium podobných drobných seminářů se převedlo na půdu schválených fakult.²⁶⁶ Proběhla jednání zástupců BJB na SÚC o vlastním semináři, studenti všech menších církví se měli nyní vzdělávat na Komenského fakultě, přičemž některý z představitelů církve je měl na této půdě zastupovat ve funkci „lektora“. Pro baptisty se jím stal ředitel bývalého semináře J. Procházka.²⁶⁷

V polovině roku 1950 se snažila BJB nalézt vhodné uplatnění pro čerstvě vystudovanou skupinu absolventů. Některé z nich církev posílala jako výpomoc do pohraničních oblastí (Aš, Cheb, Děčín).²⁶⁸

Jan Řičář si posteskl na potíže při vyjednávání o počtech studentů v novém systému bohosloveckého vzdělávání: „*Bude to úporné bojování kolik posluchačů nám bude přiznáno.*“²⁶⁹ Jako noví studenti byli přijati čtyři. Prozatím (2. pol. roku 1950) se podařilo vyjednat, aby baptističtí studenti Komenského fakulty mohli za ubytovací zařízení používat budovu svého bývalého semináře.²⁷⁰ Koncem roku 1951 (listopad/prosinec) na základě fakultních požadavků²⁷¹ došlo k přestěhování posluchačů na internát Komenského fakulty v Myslíkově ulici.²⁷²

²⁶⁶ *Vládní nařízení 112/1950 Sb.* [online]. Společnost pro církevní právo, © 1999–2018 [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/112-50.htm>>.

²⁶⁷ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 22/V, 8/9. 1950.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Tamtéž, *Oběžník ústředí*, 24/V, 21/10.1950, členové výboru *Jednoty*; Tamtéž *Oběžník ústředí*, 24/V, 21/10.1950, spolupracovníci výboru – a kazatelé.

²⁷¹ Tamtéž, *Oběžník ústředí*, 51/V, 16/11.51.

²⁷² Tamtéž, *Oběžník ústředí*, 52/V, 18/12.51.

Církev zrušením semináře ztratila možnost vyučovat své studenty lidmi z vlastních řad a podle své tradice a teologie. Vliv vlastní, domácí, církve mezi studenty pokračoval alespoň skrze osobnost lektora Jindřicha Procházky. V listopadu 1951 pak studenti požádali vedení církve o rozšíření kontaktů. J. Řičař v listopadovém oběžníku informoval o odpolední schůzce se studenty, které se účastnil on a Cyril Burget, oba čelní představitelé Jednoty a bývalí vyučující na zrušeném semináři. Cílem setkání bylo doplnit látku vyučovanou na Komenského fakultě, resp. objasnit ji v duchu baptistických biblických zásad.²⁷³

Státní zásahy do teologického vzdělávání baptistické církve lze srovnávat s těmi, kterým musely čelit velké církve. Rušení a slučování fakult, přesuny studentů, omezení počtu posluchačů. Sice je zde rozdíl v rozsahu, u velkých církví šlo o stovky studentů, u baptistů kolem 10 osob, nicméně schéma reorganizace je podobné. Režim věnoval pozornost i ústavu, který na konci roku 1949 sloužil nevelkému počtu lidí, a dokonce jej explicitně jmenoval ve vládním nařízení. Svědčí to o důslednosti provedení celé reorganizace teologického vzdělávacího systému v ČSR.

Menší církve měly projít také tzv. systemizací. Jednalo se o úpravu počtu kazatelů, počtu sborů, stanic a o celkovou správní reorganizaci. V praktické rovině šlo o krok k přizpůsobení církevních struktur státním finančním možnostem, v rovině režimní proticírkevní politiky o další nástroj jejich omezování. S rozpracováním plánů na systemizaci se začalo už koncem roku 1949.²⁷⁴ Protože v těchto letech nebyl ještě znovu vyjasněn poměr mezi baptisty v českých zemích a na Slovensku, řešilo české vedení systemizaci s SÚC hlavně za české sbory, nicméně v rámci možností se snažilo vyjednávat i za Slováky.²⁷⁵ Během června 1950 si českomoravské sbory jednotlivě podávaly žádosti o své schválení, vedení tyto dokumenty předalo na SÚC

²⁷³ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 51/V, 16/11.51.

²⁷⁴ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 118–119.

²⁷⁵ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 50, *Jednání o společném statutu, V Pardubicích 30/11. 0*; tamtéž, *Nezajištěný stav sborů a misij. pracovníků, V Pardubicích 23/12. 0*.

19. června. Předseda Jan Řičař očekával vyřízení žádostí během dvou měsíců,²⁷⁶ vše se však protahovalo až do února 1951. Baptisté žádali o uznání celkem 18 sborů.²⁷⁷ Úřad zastával stanovisko uznat jen takový počet sborů, kolik bude působit kazatelů.²⁷⁸ V listopadu zažádal SÚC o vyjádření Krajské národní výbory, které mohly schválení doporučit, či nedoporučit.²⁷⁹ V témže měsíci také došlo ke konečnému schválení systemizace s tím, že se s ní začne od 1. ledna 1951²⁸⁰ a baptistům bylo přiznáno 18 sborů,²⁸¹ ovšem v pozměněné podobě, než jaký byl jejich návrh. Začátkem roku 1951 pak sborům přicházela písemná potvrzení jejich státního uznání.²⁸²

Ke změně došlo v Jablonci nad Nisou. Na tento původně německý sbor navazovali po odsunu čeští reemigranti, v roce 1951 místo ztratilo status sboru a stalo se stanicí Liberce.²⁸³ SÚC totiž nechtěl z důvodu malého počtu členů systemizovat jedno z těchto dvou míst: Jablonec nad Nisou nebo Broumov. Vedení církve nakonec navrhlo Broumov k uznání za sbor, protože ten již měl vlastní modlitebnu, sborová práce zde měla dlouhou tradici a v okolí nebylo žádné jiné sborové místo. Jablonec by pak mohl být „přifařen“ k Liberci,²⁸⁴ jak se také stalo. Po válce vznikly z reemigrantů též baptistické komunity ve dvou blízko sousedících městech, Lovosice a Litoměřice.²⁸⁵ SÚC za centrum označil Litoměřice, protože zde původně začala

²⁷⁶ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 19/V, 29/6.1950.

²⁷⁷ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, složky se žádostmi ke schválení z jednotlivých sborů.

²⁷⁸ Tamtéž, *Věc: baptisté – počet systemizovaných míst*, 15. srpna 1950.

²⁷⁹ Tamtéž, složky se žádostmi ke schválení z jednotlivých sborů.

²⁸⁰ PIŠKULA, J: *Dějiny Církve adventistů*, s. 104.

²⁸¹ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Zpráva o Bratrské jednotě baptistů (Chelčického)*, 24.4.1951.

²⁸² Tamtéž, složky se žádostmi ke schválení z jednotlivých sborů.

²⁸³ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 141–142; NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, podsložka *Schválení náboženské obce bratrské jednoty baptistů/Chelčického/ v Broumově*; tamtéž, podsložka *Schválení náb. obce Bratrské jednoty baptistů v Liberci*, dopis V Praze 15.1.1951.

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 144.

po válce církevní práce.²⁸⁶ Ve druhé polovině roku 1950 se vyjednávalo též o možnosti uznání Chebu jako systemizovaného místa,²⁸⁷ což se podařilo.²⁸⁸

V roce 1951 tak měli baptisté v českomoravské části republiky tyto sbory: Brno I, Brno-Husovice, Broumov, Cheb, Kroměříž, Liberec, Litoměřice (resp. sbor lovosicko-litoměřický, viz poznámka č. 286), Ostrava, Pardubice, Praha-Pankrác, Praha-Vinohrady, Šumperk, Teplá (okres Cheb), Vikýřovice, Vsetín-Rokytnice,²⁸⁹ Vysoké Mýto, Zlín, Žatec.²⁹⁰

Změnou prošla také oblastní působnost sborů. Ty totiž zpravidla spravovaly rozsáhlou síť stanic. Systemizací se některé ze stanic vyjmuly z tradiční správy určitého sboru, tedy většinou toho, který se podílel na jejím založení, a byly přiřazeny k jinému, aby správní oblasti odpovídaly novému krajskému uspořádání země. Některé stanice tak změnily

²⁸⁶ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 53/V, 31/1.1952.

Způsob označování těchto dvou míst není zcela jasný: Církevní statistika z roku 1949 uvádí Lovosice a Litoměřice jako dva sbory pod správou jednoho kazatele, Ludvíka Bureše (NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Jmenný seznam sborů Bratrské Jednoty Baptistů/Chelčického/ v Čechách a na Moravě*, 2. září 1949), v mnohých pramenech se píše o „lovosicko-litoměřickém“ sboru, případně jsou jména měst v obráceném pořadí (NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, podsložka *Schválení náboženské obce bratrské jednoty baptistů v Litoměřicích*, dopis *Litoměřice dne 12 června 1950*; Archiv VV BJB, kar. 13, složka Korespondence Ústředí 1955, 160 *Tm. Seznam sborů*. 4. IV. 1955). V posledně citovaném oběžníku J. Řičař lovosickým a litoměřickým věřícím vysvětloval, jak to se samostatností těchto míst je, a prezentoval stanovisko SÚC: Za centrum se považují Litoměřice, používat pojmenování podle obou měst není možné. (Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 53/V, 31/1.1952). Lovosice se postupně stávaly sborovým centrem a v roce 1955 došlo k přesunutí sídla sboru na toto místo (NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 144).

²⁸⁷ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, podsložka *Schválení náboženské obce bratrské jednoty baptistů v Chebu*, žádost o uznání nového sboru z Reemigrantů 30/11. 0; stejný dokument viz Archiv VV BJB, kart. 11, složka 50, žádost o uznání nového sboru z Reemigrantů, 30/11. 0; tamtéž, dopis *Pardubice*, 30/11. 1950.

²⁸⁸ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 141; NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, podsložka Bratrská jednota baptistů: Chebský sbor, Č.j.: *círk.508/57*.

²⁸⁹ Po druhé světové válce se Rokytnice stala součástí Vsetína. NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 150. Sbor byl označován různými jmény. Už v předválečné době jako „Vsetín – Rokytnice“ (tamtéž), stejným způsobem i po válce (Archiv VV BJB, kar. 13, složka Korespondence Ústředí 1955, 9 *Tm. Seznam kazatelů*. 11. I.54; tamtéž, 160 *Tm. Seznam sborů*. 4. IV. 1955), dále též „Vsetín“ (tamtéž, kart. 3, složka Konference rok 1953 12.12. na Vinohradech, *Presenční listina kazatelů a delegátů sborů*; NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Oběžník ústředí*, 21/V, 10/8.1950, *pro vaši informaci*), nebo „Rokytnice u Vsetína“ (tamtéž, *Jmenný seznam sborů Bratrské Jednoty Baptistů/Chelčického/ v Čechách a na Moravě*, 2. září 1949).

²⁹⁰ Statistika sborů z roku 1949: tamtéž.

Statistika z roku 1950 v rámci příprav na systemizaci: tamtéž, *Oběžník ústředí*, 21/V, 10/8.1950, *pro vaši informaci*.

Statistika z roku 1955: Archiv VV BJB, kart. 13, složka Korespondence Ústředí 1955, 160 *Tm. Seznam sborů*. 4. IV. 1955.

Stav v roce 1952 srov. též KUCOVÁ, L.: „*Odsuzují se...*“, s. 9.

příslušnost ke svému sboru, jejich administrativní evidenci a organizační řízení provádělo nové centrum, věřící se vedli jako členové nového sborového místa.²⁹¹ V podstatě tato změna znamenala podřízení tradiční církevní správní struktury nové územně-správní struktury státní.

SÚC chtěl systemizaci provést nejprve v českých zemích, poté se měla uskutečnit též na Slovensku.²⁹² Slovenskou systemizací bylo uznáno osm baptistických sborů,²⁹³ což bylo o tři méně, než kolik sborů měla Náboženská obec baptistov, která se ustanovila na konci roku 1948. Systemizovaným místem byla (k 12. srpnu 1952) Bratislava, Miloslavov, Nesvady, Tekovské Lužany, Lučenec, Klenovec, Vavrišovo, Jelšava.²⁹⁴ V roce 1953 došlo k úpravě – sborem se stal Kežmarok a Jelšava se přeměnila v jeho stanici.²⁹⁵

V porovnání s jinými církvemi utrpěli baptisté systemizací jen malé ztráty.²⁹⁶ Nicméně i tak tento proces představoval vnější a nucený zásah.

Protestantský princip všeobecného kněžství věřících se v evangelikálních církvích často projevuje v možnosti sloužit slovem, kázat a provádět biblický výklad věřícími, kteří nejsou teologicky vzdělanými kazateli a ustanovenými správci sboru.²⁹⁷ Sbory měly zpravidla rozsáhlou diasporu stanic, míst od sebe často geograficky vzdálených, kde se místní věřící také scházeli k bohoslužbám. Nebylo v moci sborového kazatele všude osobně sloužit, chod těchto

²⁹¹ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Oběžník ústředí, 21/V, 10/8.1950, pro vaši informaci*; Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí, 27/V, 16/11.1950.*

²⁹² Tamtéž, kart. 11, složka 50, *nezajištěný stav sborů a misij. pracovníků, V Pardubicích 23/12. 0.*

²⁹³ Tamtéž, kart. 13, složka Korespondence Ústředí 1961–63, *Otázka laických kazatelův, 15.XIII.1963*; NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Situační zpráva z Bratrské jednoty baptistů.*

²⁹⁴ Archiv VV BJB, kart. 12, *Seznam osob, navrhnutých na laických kazatelův, 12.VIII.1952.*

²⁹⁵ HALAJ, Ján: *Baptisti na strednom a východnom Slovensku.* In: ŠALING, Ján – DVOŘÁK, Vladimír (eds.): *Niesli svetlo evanjelia*, s. 149–187, zde s. 183.

²⁹⁶ Například adventisté měli před systemizací 89 sborů, v roce 1948 dokonce 114. Systemizací jim bylo v Čechách, na Moravě a na Slovensku uznáno dohromady pouze 22 sborů, tedy míst s kazatelem. Ostatní místa byla vedena jako jejich diaspory. PIŠKULA, J: *Dějiny Církve adventistů*, s. 105. Jednota česko-bratrská přišla systemizací z celkového počtu 39 sborů na území ČSR o 11 z nich (dva na Slovensku). Staly se z nich stanice, bez nároku na kazatele. POTMA, Mark: *Stanice Církve bratrské: minulost, současnost a budoucnost*, s. 21.

²⁹⁷ Baptisté v dopise zaslaném v listopadu 1949 na SÚC vysvětlovali roli laických kazatelů takto: „*Laičtí pracovníci – u svobodných církví tvoří důležitou součást misijní práce. Zdaleka nemůže obsáhnouti kazatel mnohá ta místa, kde jsou menší skupiny – neb jednotlivci. Tito bratři jsou výbornou pomocí – nemají žádného platu – jen cestovné se jim hradí z velké části, jede-li na příslušné místo. Bez nich by naše činnost velmi utrpěla – byla mnoho omezena.*“ Archiv VV BJB, kart. 11, složka 49, dopis pracovníkovi SÚC Šimšíkovi, *Pardubice, 8/11.1949.*

částí sboru zajišťovali různí laikové. Tato laická služba, dříve plně v kompetenci samotných církví, se však v podmínkách totalitního režimu musela podřídit úřednímu schvalování. Zjevným cílem bylo udržovat přehled nejen o oficiálních duchovních – kazatelích, ale o všech osobách, které v církvi veřejně vystupují a pronášejí kázání před shromážděnou skupinou křesťanů.

Šlo o záležitost, která se měla projednávat v další fázi, poté, co se vyřeší systemizace.²⁹⁸ V listopadu 1950 byl schválen *Návrh ve věci laických kazatelů* v nekatolických církvích, sepsaný V. Ekartem. Návrh nedoporučoval „*okamžitou likvidaci této instituce*“, ale, alespoň co se týká ČCE, pravoslavné církve a malých denominací, tuto službu připustit, a to s tím, že laičtí kazatelé musí získat úřední souhlas, musí složit slib věrnosti republice a nebude jim vyplácen plat (jak ostatně ani nebylo v církvích praxí).²⁹⁹ V témže měsíci vyzýval Jan Řičař baptistické sbory, aby uvážily, koho na laické pracovníky pro svůj sbor navrhnout, přičemž o těchto doporučeních bude poté hovořit na SÚC.³⁰⁰ Své návrhy měly sbory hlásit také místním OCT. Při poradách chtěl SÚC na některých místech počet laických kazatelů snížit. Naopak Jan Řičař hájil počty laických pracovníků zaslané ze sborů, argumentoval poukázáním na rozsáhlý systém stanic při některých sborech, kterým je potřeba zajistit duchovní službu a kde se sloužilo již řadu let.³⁰¹

Jednání o laických kazatelích se nicméně protahovala. Ústředí církve rozeslalo v srpnu 1951 oběžník, ve kterém se věnovalo právnímu postavení těchto pracovníků. Konstatovalo se v něm, že laičtí kazatelé všech církví nebyli na SÚC dosud uznáni, ale že je jejich činnost prozatím trpěna. Již dříve nahlášení pracovníci, potvrzení z Ústředí, mohli laickou službu provádět, ovšem jen v rámci svého sboru. K tomu, aby mohli sloužit mimo svůj sbor,

²⁹⁸ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 24/V, 21/10. 1950.

²⁹⁹ NA, fond SÚC, kart. 2, sign. 47, *I. porada u s. ministra, Návrh ve věci laických kazatelů*, 15. listopadu 1950.

³⁰⁰ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 26/V, 11/11.1950.

³⁰¹ Tamtéž, *Oběžník ústředí*, 39/V, 4/4.1951.

potřebovali řadu povolení, mimo jiné museli cestu ohlásit OCT. „*Definitivní úprava nastane, až budou uznáni státem a složí slib.*“³⁰² Toto uznání získali laikové v českomoravské části církve mezi dubnem 1952 – z té doby pochází oběžník s informací o „*posledním stadiu vyjednávání*“³⁰³ – a říjnem 1952 – tehdy totiž sbory zasílaly na Ústředí zprávy o tom, kteří laikové byli na místních úřadech schváleni.³⁰⁴

Na Slovensku měli baptisté se získáním souhlasu pro své laické kazatele problémy. V polovině roku 1952 jim je SLOVÚC odmítl schválit,³⁰⁵ věc se s úřady řešila dále v následujících letech,³⁰⁶ a dokonce ještě v roce 1963 jeden z představitelů slovenských baptistů konstatoval, že tato otázka není zcela vyřešena a že počet laických kazatelů na Slovensku, kteří obdrželi souhlas, je nedostačující. Podle tohoto dopisu baptisté na své opakované žádosti o jejich oficiální uznání nedostávali odpověď. Jak vyplývá z některých zmínek v dopise, je možné, že laikové na Slovensku vykonávali svou službu bez jednoznačného písemného souhlasu a úřady tento stav trpěly.³⁰⁷

³⁰² Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Bratřím spolupracovníkům, laickým kazatelům*, 10.8.1951.

³⁰³ Tamtéž, *Oběžník ústředí*, 60/V, 24/4.1952.

³⁰⁴ Tamtéž, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, písemnosti od Č. jedn.: 181/52. Zn.: Ba. Věc: *Seznam a adresy sloužících bratří v nepřít. kazatele*, 6. října 1952. Některé z těchto sedmi dopisů udávaly vedle jmen schválených laických kazatelů i další podrobnosti – uznání se řešilo na KNV či JNV (Jednotný národní výbor), kde laikové skládali slib. Dva dopisy se zmiňovaly o datu získání souhlasu – květen 1952.

³⁰⁵ Tamtéž, *Usnesenie*, 24. júla 1952.

³⁰⁶ Tamtéž, složka Korespondence Ústředí 1954, *Žádost o povolení laických pracovníků*, V Praze 23. X. 1954; Tamtéž, kart. 13, složka Korespondence Ústředí 1955, 308, *Tm, Hlášení laických pracovníků*.

³⁰⁷ Tamtéž, složka Korespondence Ústředí 1961–63, *Otázka laických kazatel'ov*, 15.XIII.1963.

4.4 Procesy s baptisty, tlak proti církvi (1952–1953)

4.4.1 Tlak proti menším církvím

Předchozí kapitola popisovala postupné vynucené začleňování baptistických věřících a jejich zvyklostí do systému života v komunistickém totalitním státě, které se provádělo skrze novou legislativu a administrativní zásahy. Nejdramatičtější situaci zatím baptisté prožili na podzim roku 1948 při zavírání slovenských modliteben. V roce 1950 je už také zaznamenán případ věznění, a to misijního pracovníka Františka Kolaříka.³⁰⁸ V letech 1952–1953 však došlo k perzekuci nového typu: systematické a hromadné zatýkání, politické procesy s tvrdými rozsudky, plány na likvidaci církve.

Do té doby osud stíhaného, perzekvovaného náboženského uskupení postihl už řadu jiných společenství, například mormony nebo jehovisty, likvidována byla Armáda spásy a řeckokatolická církev. Po krátkém období vyjednávání zasáhla perzekuce naplno římské katolíky. Z důvodů nezískání státního uznání musely ukončit svou činnost a přestoupit do uznané církve náboženské spolky, například Svaz rozhodných křesťanů se spojil s Jednotou českobratrskou. V souvislosti s menšími denominacemi píše historik Jiří Piškula o velkém tlaku na tyto denominace zhruba v období let 1951–1953³⁰⁹ – jednak se začala provádět systemizace sborů, jednak se SÚC snažil o dosazování, dle svého mínění, vhodných kandidátů do církevních orgánů, především však státní složky ovládané komunistickou stranou vypracovávaly návrhy na likvidování některých z menších církví, které dříve v souvislosti s vydáním zákonů z roku 1949 stát uznal (adventisty, baptisty, metodisty, unitáře).³¹⁰

³⁰⁸ František Kolařík působil mezi reemigranty v oblasti Aše a Chebu a byl v roce 1950 odsouzen za protistátní činnost. Z vězení se vrátil po podmíněčném propuštění v roce 1955. VYCHOPEN, J. – SMÍLEK, J. – POSPÍŠIL, V.: *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, s. 152.

³⁰⁹ J. Piškula toto krizové období datuje na dvakrát – roky 1951–1952 v PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr., v MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 131 společně s P. Moreé píše léta 1952–1953.

³¹⁰ PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr.

Archivní prameny SÚC z počátku 50. let ukazují, jakým způsobem úřad na jednotlivé církve nahlížel a jak se snažil ovlivnit personální složení jejich ústředních výborů. Některé církve, které mají svojí strukturou a duchovní tradicí k baptistům blízko, v této části okomentujeme.

Jednotu bratrskou³¹¹ hodnotil SÚC v dubnu 1951 jako církev, která projevovala „značně reakční postoj“, kde však situace postupně směřovala více k představám úřadu. Jednak měla církve od synodních voleb v roce 1950 svou Úzkou radu v „přijatelnějším složení“, jednak zpráva spokojeně konstatovala sice mírné, nicméně alespoň nějaké zapojení do mírového hnutí.³¹² I v následujících letech úřad řešil otázku zvýšení svého vlivu na církve pomocí personálních změn. Dokument *Zajištění synodu Jednoty bratrské* podával zprávu o taktice SÚC ve věci blížící se volby nové Úzké rady na synodu v lednu 1953, o tom, kterého dosavadního člena rady by rád z kádrových důvodů odstavil, a naopak jakým způsobem dosáhnout prosazení volby druhého biskupa dle svého zájmu. Druhá otázka činila některým úředníkům starost: „[...] je zřejmé, že situace v JB je složitá a že uskutečnění volby II. biskupa nebude věcí lehkou.“³¹³

Z posudků SÚC vyplýval obraz Jednoty českobratrské jako společenství věřících, kteří jsou „fanatičtí ve své víře“,³¹⁴ konzervativní, bez zapojení do věcí veřejných, kteří těžce nesli svůj nový status státem uznané, a tedy v kontextu úsilí režimní politiky na státu závislé, církve. Ačkoliv úřad nepovažoval duchovní JČB za ty, kteří by se proti režimu otevřeně stavěli, stranickým slovníkem za „reakční“, kazatelé byli se zklamáním hodnoceni spíše jako „pasivní“,

³¹¹ Jednota bratrská je česká část celosvětové církve známé pod různými označeními: Unitas Fratrum, obnovená Jednota bratrská, církev moravských bratří, ochranovská Jednota bratrská. NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 357.

³¹² NA, fond SÚC, kart. 204, složka Jednota bratrská, *Přehled práce vykonané v Jednotě bratrské od začátku SÚC do konce března 1951, 6. dubna 1951.*

³¹³ Tamtéž, *Značka I/3-428-19.I.1953-25, 19. ledna 1953.*

³¹⁴ Tamtéž, složka Jednota českobratrská, *Zpráva o situaci v Jednotě českobratrské*, nedat., pravděpodobně mezi lety 1952–1954.

ve smyslu mizivého aktivního zapojení do budovatelského úsilí.³¹⁵ SÚC konstatoval schopnost církve být na státu v podstatě finančně nezávislou: „[...] *dotace státní skoro nepotřebuje.*“ SÚC rovněž varoval před kvalitní náboženskou prací církve s dětmi a mládeží a před rozsáhlou praxí laické kazatelské služby. Aby bylo možné zlepšit možnosti k politickému směřování církve, které se zatím zdály slabé, uvažoval SÚC, že se bude nutné zaměřit na tyto oblasti: omezit vliv na mládež a zmenšit počet laických kazatelů. Co se týče hlavní církevní rady (Rada JČB), tak ani zde nebyl SÚC se situací spokojen. Předseda František Zdychynec byl, podobně jako kazatelský sbor církve, vykreslován jako člověk, který je „*pasivní politicky, není však reakční.*“ Tato politická pasivita ovšem vadila: „*Celkem jest však Rada Jednoty českobratrské pasivní, podle svého předsedy.*“³¹⁶ Tím měl SÚC opět na mysli pasivitu politickou, protože vzápětí připsal Radě aktivitu na poli duchovní péče o mládež a celou církev vůbec. Přestože František Zdychynec nesplňoval ideální představy SÚC na to mít v čele ústředního orgánu církve člověka „*pokrokového*“, který by prosazoval státní zájmy, byl úřadem uznán za kandidáta pro nové volby do církevní rady v roce 1952, a to i díky Zdychyncově vysoké autoritě uvnitř společenství. „[...] *Prosazování jiného kandidáta by stejně nepřineslo užitek a v církvi by bylo pocíťováno jako nátlak.*“ Svůj vliv chtěl SÚC upevňovat jinou cestou: „*Pasivitu předsedy budeme se snažit vykompenzovat zapojením pokrokového laika do církevní rady.*“³¹⁷ Vliv úřadu na obsazení Rady církve se projevoval i později, v roce 1954 předseda F. Zdychynec zemřel a SÚC se zapojil do procesu výběru jeho nástupce.³¹⁸ Nakonec jako vhodného nového předsedu schválil kandidáta, kterého církev sama navrhovala, a poskytl doporučení vládě k udělení předchozího státního souhlas k volbě.³¹⁹

³¹⁵ NA, fond SÚC, kart. 204, složka Jednota českobratrská, *Informační list pro s. ministra*, č. j. 292.1-JČB-II/2, 8. července 1952.

³¹⁶ Tamtéž, *Zpráva o situaci v Jednotě českobratrské*, nedat., pravděpodobně mezi lety 1952–1954.

³¹⁷ Tamtéž, *Informační list pro s. ministra*, č. j. 292.1-JČB-II/2, 8. července 1952.

³¹⁸ Tamtéž, *Situační zpráva z Jednoty českobratrské a perspektiva dalšího postupu*, SÚC – I. odbor, odd. I/3, s. 2.

³¹⁹ Tamtéž, *Předběžný souhlas vlády k volbě předsedy Jednoty českobratrské*, číslo 1107/55 – I/3, 31. ledna 1955.

Zpráva z roku 1950 o Evangelické církvi metodistické se soustředila jednak na popis vztahů československých metodistů s církví v USA, jednak na zhodnocení osobností v čele denominace. Vývoj uvnitř církve a důraz ze strany státu na omezení zahraničních kontaktů tlačili církev k vytvoření autonomního postavení vůči mezinárodnímu metodistickému společenství.³²⁰ Ve věci církevního vedení zpráva konstatovala úspěšné odstavení politicky nevyhovujícího J. P. Bartáka z pozice čelního představitele, superintendenta, a to na schůzi církevní rady 3. března 1950. I v tomto případě se ukazuje, že státní úřady dokázaly v záležitostech změn v církvích účinně taktizovat: „*Byla proto sledována cesta, jak vyřadit dr. Bartáka z vedení církve [...], [to se] zdařilo bez jakéhokoliv přímého zásahu SÚC.*“ S novým superintendentem Václavem Vančurou ovšem také nepanovala spokojenost, i on byl už ve zmiňované zprávě z roku 1950 hodnocen jako politicky nevyhovující³²¹ a v roce 1952 SÚC plánoval i jeho odstoupení, z důvodu jeho prozápadní orientace, a dosazení ze své perspektivy vhodnějšího kandidáta,³²² nicméně nakonec ke změně nedošlo a V. Vančura zůstal superintendentem až do roku 1960.³²³

Adventisté nebyli komunisty rovněž hodnoceni kladně. Církev adventistů sedmého dne se více než jiné denominace dostávala do konfliktů s režimem z důvodů svých věroučných specifik, která věřící aplikovali v praktickém životě. Státní správa vysvětlovala zákaz církve, ke kterému došlo v roce 1952, těmito důvody: odmítání sobotní práce, a tím narušování pracovní morálky, sobotní absence dětí ve školách, a tím narušování učebních plánů, odmítání chování některých zvířat (např. vepřů), dále též nespolehlivostí při výkonu vojenské služby, vyhlášením blízkého konce světa, nezájmem o politické záležitosti aj.³²⁴ Materiál SÚC

³²⁰ NA, fond Alexej Čepička, kart. 16, *Zpráva pro bulletin (příloha k dennímu hlášení z 8. března 1950)*; SCHNEEBERGER, V. D.: *Metodismus v Československu (1918–1992)*, s. 83; 86.

³²¹ NA, fond Alexej Čepička, kart. 16, *Zpráva pro bulletin (příloha k dennímu hlášení z 8. března 1950)*

³²² NA, fond SÚC, kart. 26, složka 26. Porada u s. ministra, *Návrh na změny v malých denominacích, 3. července 1952.*

³²³ SCHNEEBERGER, V. D.: *Metodismus v Československu (1918–1992)*, s. 141.

³²⁴ PIŠKULA, J: *Dějiny Církve adventistů*, s. 110.

s názvem *K otázce sekt* charakterizoval adventisty jako církev, která má k sektám blízko. Jejich názory jako svěcení soboty apod. totiž „*jsou v rozporu se státními zájmy*“.³²⁵ Vedení církve bylo hodnoceno jako chladné k novému státnímu zřízení a SÚC v červnu 1951 využil drobné záminky k prosazení personálních změn. Celé vedení bylo vyměněno, členové starého Ústředního výboru CASD, včetně předsedy Josefa Doubravského, museli rezignovat, někteří z nich ztratili státní souhlas k výkonu duchovenské služby.³²⁶ Později, v říjnu 1952, byla církev zakázána.

Ukazuje se tedy, že státní moc věnovala jednotlivým menším církvím speciální pozornost a přinejmenším při vytváření tlaku na personální změny v jejich vedeních volila specifické postupy, jak svých cílů v těchto náboženských uskupeních dosáhnout. Nevelký počet členů, a tedy i relativně malý vliv na celou společnost, neznamenal, že by otázka těchto denominací nebyla pro komunistický režim podstatná.

Bratrská jednota baptistů byla rovněž postižena silicím tlakem. Hodnocení SÚC z dubna 1951³²⁷ zdůrazňovalo okolnost rozšíření baptismu na Západě a udržování vztahů mezi domácími a západními věřícími. Dále připomínalo baptistickou zásadu nezávislosti na státě, princip neuznané a svobodné církve, a z toho plynoucí neochotu přijmout církevní zákony: „*Nakonec se (aspoň navenek) s nimi smířili.*“ Z náboženských zásad kromě důrazů na křest, Písmo a misií připomínal text i důraz na individualitu: „*Silně zdůrazňují svobodu, zcela zavrhuje jakékoliv donucení.*“³²⁸

³²⁵ MARTINEK, Branislav: *Vývoj vztahu československého státu k tzv. náboženským sektám* (dale jen *Vývoj vztahu československého státu k tzv. náboženským sektám*). In: WOLF, Vladimír (ed.): *Sborník Acta universitatis reginaehradecensis, Facultas Paedagogica, Humanistica I. Hradec Králové 2008*, s. 399–423, zde s. 409; NA, fond SÚC, kart. 3, sign. 51, složka Různé, *K otázce sekt*, nedat., pravděpodobně r. 1952 – připsána poznámka tužkou „*nebylo předloženo 6/3 52 Plíhal*“.

³²⁶ PIŠKULA, J: *Dějiny Církve adventistů*, s. 107.

³²⁷ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Zpráva o Bratrské jednotě baptistů (Chelčického)*, 24.4.1951.

³²⁸ Baptistům se zde také vytýkalo odmítání vojenské služby z důvodů možnosti zabít nepřítele. Odmítání vojenské služby z náboženského přesvědčení je jev známý u adventistů, u baptistů se však nevyskytuje. V dokumentu šlo spíše o tvrzení či předpoklad, kterým se profil církve měl přiblížit představě, jakou měli komunističtí činitelé o sektách. O odpírání vojenské služby baptisty se zmiňoval v roce 1955 také ústřední tiskový orgán Komunistické strany Slovenska. Baptisté se proti této informaci ohradili a žádali opravu chyby. Archiv VV

Důležité bylo hodnocení, které zpráva podávala o vedení církve a o kazatelích. Vedoucí činitele, jmenovitě Jana Řičaře a Cyrila Burgeta, považovala za reakční osoby: „*Řičař je člověk vychytralý, který dovede být i velmi útočným. S oblibou jeden úřad potírá názorem druhého úřadu a při tom se snaží využít neurčité situace pro sebe. Proto je třeba s ním jednati velmi opatrně.*“³²⁹ Posudek SÚC se zmiňoval o 16 českých duchovních, které rozdělil do kádrových kategorií, přičemž 3. a 4. skupina označovala nepohodlné, nebo dokonce „reakční“ duchovní:³³⁰ pět ve 2. skupině, deset ve 3. skupině, jeden ve 4. skupině. Z celého posudku, nejvíce však z poznámek o vedení a o kádrovém rozřazení kazatelů, vyplývá značná nedůvěra úřadu vůči této církvi, kterou zpráva explicitně formulovala ve svém závěrečném vyhodnocení: „*S baptisty nelze již s ohledem na jejich zásady počítat pro nějakou pokrokovou činnost. Veškerou práci bude třeba zaměřit k neutralisaci, odstranění nejhorších reakcionářů.*“ Závěr za problém tedy označoval ne pouze osoby kazatelů, kteří se mohli nově zaváděným pořádkům vzpoutat, ale i samotné principy církve, které mohly bránit pokrokové činnosti – teze jako nezávislost na státě, individuální svoboda, misie. O baptistech se nelichotivě zmiňoval i dokument *K otázce sekt*:³³¹ „*Současně je nutno upozornit, že i některé ze stávajících církví vyvíjejí činnost krajně fanatickou a blíží se velmi sektám. Platí to zejména o adventistech s. d. [...] Náboženský fanatismus a silný důraz na individuální misii se projevuje i u tzv. malých denominací, zvláště u baptistů a Jednoty českobratrské.*“

Ostatně plán drastičtějšího zásahu, než pouze úsilí o personální změny a znemožňování církevních aktivit, byl také na stole. Vyostřovaly se totiž rozpory mezi SÚC a církví adventistů, v únoru 1952 se na úřadě konala porada na téma sobotních pracovních absencí adventistů

BJB, kart. 13, složka Korespondence Ústředí 1955, *Pripomienky k článku „Pomer nášho štátu k náboženstvím a církvám.“, 1. decembra 1955.*

³²⁹ Mohlo jít o ohlas na situace podobné jedné již popsané epizodě na s. 58. Tehdy SÚC J. Řičaře vyzýval, aby neadresoval úřední záležitosti na jednotlivé zaměstnance, ale přímo na úřad.

³³⁰ Srov. DEMEL, Z.: *Pod dohledem církevních tajemníků*, s. 24.

³³¹ NA, fond SÚC, kart. 3, sign. 51, složka Různé, *K otázce sekt*, nedat., pravděpodobně r. 1952.

K tématu vztahu komunistického režimu a „sekt“ srov. MARTINEK, B.: *Vývoj vztahu československého státu k tzv. náboženským sektám.*

a ze strany SÚC následovalo nekompromisní vyjednávání s vedením církve. První dokument navrhuující radikální postup vůči adventistům vznikl 10. července, schválen byl až další návrh. K odsouhlasení dokumentu *Postup proti adventistům*, čili plánu na likvidaci církve, došlo 20. srpna. Dne 25. srpna vypracoval vysoký činitel SÚC Vladimír Ekart další dokument, který ke zrušení podobným způsobem navrhoval i baptisty a metodisty, ke kterému mělo dojít 1. listopadu. Mluvílo se o zákazu „*církví amerického původu*“.³³² V říjnu k nim přibyla i Náboženská společnost československých unitářů. Zatímco k likvidaci adventistické církve od 1. října 1952 skutečně docházelo, následný návrh rozšíření zákazu o další menší denominace se po konzultacích s ministerstvem zahraničí odložil a nikdy se neuskutečnil.³³³

Nicméně už v době prvních návrhů na řešení otázky adventistů probíhala perzekuce baptistické církve, a to jiným způsobem než úředním zákazem ze strany SÚC³³⁴ – koncem května 1952 byl pardubickými příslušníky StB zatčen předseda a kazatel Jan Řičař a následovala řada dalších osob. Ačkoliv ne všichni z nich byli duchovními, ve většině případů byla společným jmenovatelem perzekvovaných jejich kazatelská služba.

4.4.2 Vyšetřování čelních představitelů církve a soudní procesy³³⁵

Jurisdikce byla v době komunistické totality zneužívána k perzekuci skutečných či jen potencionálních odpůrců režimu. Probíhaly politické soudní procesy s cílem odstranit člověka

³³² PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr.; MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 134.

³³³ PIŠKULA, J.: *Dějiny Církve adventistů*, s. 111–114.

³³⁴ Srov. PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr.

³³⁵ Téma procesů s baptisty se vyskytuje v několika dalších kratších textech. Jiří Piškula ve své studii (PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*) zasazuje procesy do kontextu rostoucího tlaku proti menším církvím a čerpá z materiálů státních archivů. Lydie Kucová v článku pro baptistický časopis (KUCOVÁ, L.: „*Odsuzují se...*“) popisuje procesy více z perspektivy tíživé situace uvnitř církve a z pohledu perzekvovaných osob. Luděk Šíp v magisterské diplomové práci o pardubickém baptistickém sboru (ŠÍP, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*), jehož kazatelem byla ústřední postava procesů Jan Řičař, se v jedné kapitole této problematiky rovněž dotýká, a to hlavně v souvislosti s osudy pardubického kazatele a předsedy církve. Tito autoři také citují různé úryvky z primárních pramenů (návrhy na zatčení, výslechové protokoly, rozsudky, rehabilitační spisy, vzpomínky pamětníků).

či skupiny lidí, a to v mnoha případech dokonce vynesemím rozsudku smrti.³³⁶ Podle schématu výroby politického procesu bylo uspořádáno i celé řízení s baptisty. Závěry procesů se členy Bratrské jednoty baptistů lze označit za vykonstruované, sledující jiný cíl než spravedlnost, a to zbavit se nepohodlných osob a zastrašit křesťanskou veřejnost, především samotné baptisty.

První zatčenou osobou se 7. března 1952 stal Vladimír Jelínek, vikář Řičařova sboru v Pardubicích, a to v rámci akce Státní bezpečnosti s názvem „Marie“.³³⁷ V. Jelínek byl ve spisech krajského útvaru StB v Pardubicích zaznamenán nejpozději už 2. listopadu 1951.³³⁸ Podle *Návrhu na zatčení* měl být „vedoucím ilegální skupiny, která rozšiřovala a rozmnožovala protistátní štvavé letáky,“ také měl být ve spojení s další osobou zapojenou podle StB do protistátní činnosti, s Janem Žemlou.³³⁹

Toto bylo nebezpečné obvinění, osoba Jana Žemly totiž stála v centru konspirace, kterou pardubická StB ve spolupráci s dočasně převelenými kolegy z jiných měst a pod dozorem pražského velitelství zkonstruovala v letech 1948–1949. Profesor mlynářské školy v Pardubicích Jan Žemla, který emigroval v listopadu 1948 do zahraničí, měl být dle smyšleného scénáře organizátorem protistátní skupiny. Případ StB propojila i s kauzou vraždy studenta obchodní akademie v Pardubicích Lubomíra Krátkého, syna předsedy okresního národního výboru a aktivního svazáka, která se stala 11. ledna 1949. Docházelo k rozsáhlému zatýkání a k brutálním výslechům, výsledkem bylo soudní přelíčení se 44 osobami ve dnech 13.–23. června 1949 v budově Okresního soudu pro Prahu 2. Byly vyneseny vysoké

³³⁶ K politickým procesům či přímo církevním procesům srov. KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu* (dále jen *Komunistický režim a politické procesy*). Brno 2001; HALAMOVÁ, Veronika: *Politické procesy v Československu 1949–1953. Nástroj legitimizace komunistického režimu a homogenizace společnosti*. Ostrava 2014; STRÍBRNÝ, Jan (ed.): *Církevní procesy padesátých let. Sborník příspěvků z konference*. Kostelní Vydří 2002; VAŠKO, V.: *Dům na skále* – převážně 2. a 3. díl.

³³⁷ ABS, fond V/HK, sign. V–1023, Skupinový vyšetřovací spis, *Akce „Marie“ – II. trestní oznámení, 30.7.1952.*

³³⁸ Jednalo se o ne příliš jasnou výpověď informátora o tom, že V. Jelínek při návštěvách v kanceláři Kulturní služby pracujících Pardubice s ním mluvil o náboženství a že další lidé, kteří do kanceláře docházeli, pomlouvali státní zřízení. Příslušník StB zprávu vyhodnotil takto: „Do kanceláře KSP v Pardubicích docházejí různé osoby, jako Jelínek, vikář baptistů, [...] kteří se zaměstnanci KSP vedou tajné řeči a pomlouvají naše lid. dem. zřízení.“ ABS, fond V/HK, sign. V–1023, Operativní podsvazek, *Úřední záznam, 2 listopadu 1951.*

³³⁹ ABS, fond V/HK, sign. V–1023, Osobní spis proti Vladimíru Jelínkovi, *Návrh na zatčení, 8. března 1952.*

tresty vězení, včetně trestů doživotních. J. Žemla dokonce dostal v nepřítomnosti trest smrti. Skutečný vrah nebyl nikdy odhalen.³⁴⁰ Jedná se o důležité okolnosti, protože v případě baptistů se obě témata, Žemlova údajná konspirace a vražda L. Krátkého, rovněž vyskytují.

Podle *Zápisu o výpovědi* s Vladimírem Jelínkem se vyšetřovatelé během výslechů nejprve dotazovali právě na toto „spolčení“ se Žemlou. Dne 24. března se v zápise objevilo nové téma, osoba Jana Řičaře, který dle protokolu měl V. Jelínkovi v letákové akci pomáhat a bavit se s ním o Žemlovi.³⁴¹ Výroky z Jelínkova výslechu zdůvodňovala Státní bezpečnost následné zatčení J. Řičaře.³⁴²

Okolnosti zadržení Jana Řičaře byly velmi dramatické. On sám své zatčení, které proběhlo 26. května 1952, líčil ve svých vzpomínkách tímto způsobem: falešným telefonickým vyzváním mu bylo přikázáno rychle odjet ze svého bydliště a působiště v Pardubicích do Prahy za ministrem a též předsedou SÚC Zdeňkem Fierlingerem. Už ve vlaku s ním cestoval člověk, který jej po výstupu v Praze zatkl, Jan Řičař pak musel nastoupit do vozu Státní bezpečnosti, který jej přivezl zpátky do Pardubic na místní stanici StB. Proč jej pardubičtí příslušníci StB nezatkli přímo v Pardubicích, ale volili tento komplikovaný způsob zadržení? Jan Řičař to vysvětloval tím způsobem, že on sám byl ve městě známou osobou a StB nechtěla způsobit v místě jeho působiště velký rozruch.³⁴³ Toto líčení potvrzují informace ze zápisu o pozorování bezprostředních reakcí na Řičařovo zmizení mezi jeho blízkými, které StB prováděla: O Řičařově zatčení nebyl nikdo z blízkých několik dní informován, ti se tedy v zoufalé situaci snažili zjistit cokoliv, co by jim pomohlo odhalit, co se stalo. Jeden z pardubických baptistů se snažil získat nějaké informace u církevního tajemníka Krádra. Řičařova dcera odjela

³⁴⁰ PULEC, Martin: *Příspěvek k pozadí „pardubických procesů“*. In: *Securitas imperii* 12. Sborník k problematice 50. let. Praha 2005, s. 133–171. Dostupné také z: <<http://www.policie.cz/clanek/publikace-securitas-imperii-01-14.aspx?q=Y2hudW09MTI%3D>> [cit. 2018-07-18].

³⁴¹ ABS, fond V/HK, sign. V-1023, Podsvazek číslo 1, *Zápis o výpovědi, 7.3.1952*; srov. ŠÍP, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*, s. 41.

³⁴² ABS, fond V/HK, sign. V-1170, Osobní spis proti Janu Řičařovi, *Návrh na zatčení, 8. května 1952*.

³⁴³ ŠÍP, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*, s. 41.

28. května do Prahy na SÚC, kde jí však sdělili, že otce na úřad nevolali. Stejnou odpověď dostala i Řičařova manželka v Praze druhý den od náměstka SÚC Josefa Plíhala. Zmizení nahlásila na kriminální službu v Praze i v Pardubicích a sama pokračovala v pátrání. Zpráva rovněž konstatovala, že v okolí bydliště nebylo o zmizení kazatele nic známo.³⁴⁴ Řičařova rodina se tedy ocitla ve velmi těžké situaci, několik dní nedostala o zatčeném žádnou informaci.³⁴⁵ Ze zprávy rovněž vyplývá, že StB skutečně měla zájem na tom, aby zatčení proběhlo hladce a bez pozornosti. Zmizelého Jana Řičaře hledal i člen Ústředí Cyril Burget, který se také šel dotazovat na SÚC, a to 2. června.³⁴⁶

V následujících dnech přišlo další zatýkání a domovní prohlídky. Trestní oznámení sepsaná v dubnu a květnu 1953 zhodnocovala ukončovaný proces vyšetřování a ukazovala, kolik dalších osob „akce KAZATEL“³⁴⁷ postihla. Dne 3. června byl zadržen Jindřich Procházka, 11. června Michal Kešjar, 18. června Jan Mikulenčák, 25. června Cyril Burget.³⁴⁸ Všichni byli drženi ve vazbě v pardubické věznici a zde též procházeli výslechy. Všichni jmenovaní byli kazateli a až na Jana Mikulenčáka také lidé z Ústředí (M. Kešjar byl předsedou Ústředí na Slovensku). O měsíc později od posledního zatčení k nim 26. července přibyli Vilém Volanský a Vilém Jersák, 30. července Martin Nahálka, 19. srpna Vladislav Mareš a Ludvík Bureš, 20. srpna Jan Kováč a po několika měsících, 6. prosince, i Pavel Čáni. Vyšetřování

³⁴⁴ ABS, fond V/HK, sign. V-1170, Operativní podsvazek, *Úřední záznam č. 1, 30. května 1950.*

³⁴⁵ Nejdéle do 2. června, kdy proběhla v bydlišti Jana Řičaře, v kancelářích a modlitebně sboru domovní prohlídka ABS, fond V/HK, sign. V-1170, Osobní spis proti Janu Řičařovi, *Protokol o domovní prohlídce, 2. června 1952.*

³⁴⁶ KUCOVÁ, L.: „*Odsuzují se...*“, s. 6.

³⁴⁷ Jako o „*akci KAZATEL*“ se o případu mluví např. v ABS, fond V/HK, sign. V-1170, Osobní spis proti Janu Řičařovi, *Žádost o prodloužení výkonu vazby, 7.4.1953.*

³⁴⁸ Ohledně data zatčení Cyrila Burgeta se zprávy různí. Záznam o převzetí zatčeného do vazby na Krajském velitelství StB Pardubice, připojený ve spise hned za rozkaz k zatčení C. Burgeta, je psán na 25. června, ovšem na neznámé jméno „Cyril Soták“ (mohlo jít o překlep při zápisu jména?) Tamtéž, Osobní spis proti Cyrilu Burgetovi, *Rozkaz k zatčení, 25. června 1952.* Žádost o ponechání ve vazbě z 27. června uvádí datum zatčení 25. června. Tamtéž, *Žádost o ponechání ve vazbě, 27.6.1952.* L. Šíp píše též 25. června, Šíp, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*, s. 41. Naopak trestní oznámení z roku 1953 píše datum 26. června ABS, fond V/HK, sign. V-1170, Skupinový spis, „*Procházka Jindřich a společníci*“ – *trestní oznámení, 25.5.1953.* Přikláníme se k termínu 25. června, uvádí jej též publikace VYCHOPEŇ, J. – SMÍLEK, J. – POSPÍŠIL, V.: *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, s. 30.

na svobodě probíhalo s Adamem Straponěm a Františkem Janebou.³⁴⁹ Posledně dva jmenovaní přibyli do skupiny až v dubnu 1953.³⁵⁰ Jako vyslychaní svědkové figurovaly další osoby. Případ vyšetřovali příslušníci pardubického krajského útvaru StB.³⁵¹

Hned od počátku vyšetřování můžeme sledovat hlavní leitmotivy celé operace. V návrzích na zatčení prvních pěti osob se jako nejzásadnější přečin uváděla rozsáhlá a koordinovaná špionážní činnost baptistických kazatelů a jejich Ústředí ve prospěch Američanů, konkrétně pro představitele amerického baptizmu, a to již od roku 1945. V návrzích z května a června 1952 se vyrýsovalo schéma, podle kterého měli Američtí baptisté přislíbit Jednotě v Československu finanční podporu výměnou za špionážní informace o stavu hospodářství. Síť se měla sestávat z kazatelů, kteří informace preposílali vedení církve, a to je předávalo dále Američanům. U konkrétních lidí vyšetřovatelé zpřesňovali obvinění podle role oné osoby v církvi. Jan Řičař, český předseda, měl být hlavou spiknutí. V návrhu se naznačovaly i další možné zločiny, které se mu měly připsat, například že měl získávat špionážní zprávy i pro J. Žemlu, že měl povědomí o ilegální činnosti svého vikáře V. Jelínka, že byl propojen s událostmi kolem vraždy syna úředníka ONV v Pardubicích.³⁵² Jindřich Procházka byl hned zpočátku podezřelý pro svůj pobyt v USA v době války, využívalo se také jeho bývalé funkce vedoucího baptistického teologického semináře, kde měl na seminaristy působit v protistátním duchu.³⁵³ Michal Kešjar coby hlava baptistů na Slovensku měl organizovat špionážní činnost v této části země a už v návrhu na zatčení se uvádělo, že k tomu

³⁴⁹ ABS, fond V/HK, sign. V-1170, Skupinový spis, „*Procházka Jindřich a společníci*“ – trestní oznámení, 25.5.1953; Tamtéž, sign. V-1020, Skupinový spis, „*Mareš Vladislav a spol.*“ – trestní oznámení, 25.4.1953.

³⁵⁰ Tamtéž, Osobní spis proti Adamu Strapoňovi, *Návrh vyšetřování na svobodě*, 2.4.1953; Tamtéž, Osobní spis proti Františku Janebovi, *Návrh vyšetřování na svobodě*, 7.4.1953.

³⁵¹ Šíp, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*, s. 41; nebo též obálky k osobním vyšetřovacím spisům se jmény vyšetřovatelů. Krajský orgán StB – oficiálně označovaný jako Krajské velitelství Státní bezpečnosti, od 30. června 1952 jako Krajská správa Státní bezpečnosti (změna názvu viz *Seznam útvarů SNB složky státní bezpečnosti a jejich organizační řády* [online]. Archiv bezpečnostních složek [cit. 2018-01-25]. Dostupné z: <<https://www.abscr.cz/prameny-zdroje-podklady/seznam-utvaru-snb/>>>).

³⁵² ABS, fond V/HK, sign. V-1170, Osobní spis proti Janu Řičařovi, *Návrh na zatčení*, 8. května 1952.

³⁵³ Tamtéž, Osobní spis proti Jindřichu Procházce, *Návrh na zatčení*, 2.6.1952.

účelu měly sloužit návštěvy amerických baptistů na Slovensku v prvních poválečných letech.³⁵⁴ Cyril Burget se dostal do hledáčku StB patrně proto, že rovněž patřil mezi členy Ústředí, a to v roli sekretáře.³⁵⁵ Jan Mikulenčák, který se nepodílel na správě celé církve v Ústředí, byl v návrhu popisován jako kazatel, který pro vedení shromažďoval potřebné špionážní informace.³⁵⁶ Čtyři z pěti osob této první vlny zatýkání, tedy od 26. května do 25. června, bylo začleněno do první skupiny „*státněbezpečnostního vyšetřování proti Jindřichu Procházkovi a společníkům*“.³⁵⁷ Šlo o J. Procházku, J. Řičaře, M. Kešjara a C. Burgeta, tedy o klíčové osobnosti církve, tři z nich byli součástí českého Ústředí, M. Kešjar zase Ústředí slovenského, proto je logické, že je StB perzekvovala jako první.

Kazatel Jan Mikulenčák byl zařazen do druhé skupiny „*státněbezpečnostního vyšetřování proti Marešovi Vladislavu a společníkům*“.³⁵⁸ Šlo o kauzu dalších, alespoň z větší části, duchovních. Většina z nich byla zatčena na konci července a během srpna. Zadržení těchto lidí odůvodňovaly návrhy na zatčení jejich zapojením do celostátní špionážní sítě baptistických kazatelů, vyzrazováním hospodářských a politických informací, účastí na instruktážích od J. Řičaře a J. Procházky o způsobech získávání a předávání informací, a někdy též tvrzením, že absolvovali výchovu v nepřátelském duchu vůči lidově demokratickému zřízení na baptistickém semináři. Dvě osoby byly od dubna 1953 vyšetřovány na svobodě – Adam Strapoň jako bývalý správce sirotčince v Čeklísi (Bernolákovo) měl být Řičařovou spojkou ke zde působící „americké agentce“ Márii Selody, František Janeba údajně o Řičařově činnosti věděl.³⁵⁹

³⁵⁴ ABS, fond V/HK, sign. V–1170, Osobní spis proti Michalu Kešjarovi, *Návrh na zatčení*, 9. června 1952.

³⁵⁵ Tamtéž, Osobní spis proti Cyrilu Burgetovi, *Návrh na zatčení*, 16. června 1952.

³⁵⁶ Tamtéž, sign. V–1020, Osobní spis proti Janu Mikulenčákovi, *Návrh na zatčení*, 9.6.1952.

³⁵⁷ Tak zněl titul Skupinového spisu ABS, fond V/HK, sign. V–1170.

³⁵⁸ Tak zněl titul Skupinového spisu ABS, fond V/HK, sign. V–1020.

³⁵⁹ Viz osobní spisy proti zmiňovaným osobám, ve kterých jsou uloženy i návrhy na jejich zatčení. ABS, fond V/HK, sign. V–1020.

František Janeba byl Řičařovým příbuzným. ŠÍP, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*, s. 43.

Návrhy na zadržení nových a nových lidí se odkazovaly na „usvědčující“ výpovědi již zatčených osob, nicméně znalost vyšetřovacích postupů StB nám dává tušit, že výslechové protokoly, ve kterých se výpovědi vyšetřovaných osob zapisují v první osobě jako jejich vlastní řeč, jsou ve skutečnosti řečí vyšetřovatelů, kteří případ konstruují a vynucují si na zadržených vhodná přiznání.³⁶⁰ Přímo z materiálů StB je tedy obtížné objektivně vyčíst, zda se ze strany vyslýchaného jednalo o vědomé udání, které mu mělo ulehčit situaci, nebo zda danou osobu jmenoval proto, že šlo o pravdivou informaci, nebo zda si udání nového jména vynutil vyšetřovatel. Brutalita výslechových metod StB a překrucování faktů celým komunistickým vyšetřovacím a soudním systémem je však prokázána a vede k uznání třetí možnosti, tedy že smyšlené výpovědi byly získány s pomocí psychického nátlaku a násilí. Některé perzekvované osoby výslechy popisovaly v dopisech z jara roku 1968, v tomto roce totiž využily svobodné atmosféry a možnosti zažádat o rehabilitaci. Ludvík Bureš v dopise líčil, že v pardubické vyšetřovací vazbě „*nastalo to strašné utrpení, které trvalo 11 měsíců,*“ které zahrnovalo fyzický i psychický nátlak: „*10 hodin denně jsem musel stát v pozoru u stěny a když jsem neměl co mluvit a nechtěl mluvit co mi vyšetřující referent poroučel, vždy přiběhl ke mne, chytil mne pod krkem a mlátil mnou o stěnu, u které jsem stál. Když ani to nepomohlo, byl jsem dán na 24 hodin do temnice. Když ani to nepomohlo, 4 osoby, jako orgány vyšetřující, na mne žádají, že je již vydán zatykač na moji manželku a moji jedinou dceru [...].*“ Od vyšetřovatelů se mu dostávalo krutého posměchu: „*[...] cloumal mnou po schodech do druhého poschodí [...], přitom si dělal nehorázný posměch ze mne, jako by odříkával náboženskou liturgii.*“ Svá obvinění, za která byl odsouzen, odmítal: „*Že jsem podával špionážní správy pro Američany. Prohlašoval jsem nescíselněkrát během vyšetřování a poznovu prohlašuji, že jsem nikdy nikým o to nebyl žádán a také bych se k něčemu podobnému nikdy nesnížil [...].* Vzdor tomu všemu

³⁶⁰ Obecně k vyšetřovacím metodám srov. KAPLAN, K. – PALEČEK, P.: *Komunistický režim a politické procesy*, s.184–193.

*jsem byl, jak je shora uvedeno, odsouzen.*³⁶¹ Podobně se vyjadřoval Vladislav Mareš, jehož jméno se dostalo do titulu druhého procesu, „proti Marešovi Vladislavovi a společníkům“: *„Já jsem byl postaven do čela lidí, z nichž některé jsem vůbec neznal, a přece jsem byl uveden ‚Mareš a spol‘.“* I on popíral pravdivost obvinění: *„Obvinění bylo předem vykonstruované, které se vůbec nezakládalo na pravdě. Vzpomínám si na začátek vyšetřování, kdy mi jeden z vyšetřovacích orgánů řekl: ‚Jaká je ta stěna?‘ ‚Bílá,‘ jsem odpověděl. ‚Ne, já říkám, že ta stěna je černá a černá bude‘.“* *„Když jsem věc nedoznal, byl jsem poslán na 48 hodin do temnice a za krátký čas mne tam poslali i s hladovkou.“* Ohledně účelového upravování výslechových protokolů a známé praxe nuceného učení se jejich textům z paměti V. Mareš vzpomínal takto: *„Neslýchaný způsob, protokoly byly asi po třikrát přepisovány a vždy jsme se je museli učit z paměti. Avšak nejdůsledněji jsme se museli učit posledně napsaný protokol k hlavnímu líčení, abychom si dobře zapamatovali a dle napsaného protokolu vypovídali, pod pohrůžkou, že jsme v jejich rukou a že by nás stihl trest mnohem větší, kdybychom vypovídali jinak.“*³⁶² Další dokument, který budeme citovat, je pramenem přímo z doby popisovaných událostí, a tedy bez velkého časového odstupe. Jedná se o dopis bývalého kazatele K. Vaculíka, který je svědectvím osobního zápasu a odvahy. K. Vaculík formuloval základ dopisu v říjnu 1952, v témže měsíci připojil první dodatek, druhý dodatek dopsal v červnu 1953 a ve stejném měsíci dopis i odeslal. Stěžoval si v něm ministru národní bezpečnosti na překrucování své výpovědi u výslechu vyšetřovatelem. K výslechu byl volán dvakrát, v září a říjnu 1952. O požadavku dosvědčit, že se kazatelé domlouvali na získávání špionážních zpráv, napsal, že *„nikdy som nič takého nepočul a takéto jednanie bolo a je mi cudzie. Preto som to nemohol dosvedčiť. Nakonec pán vyšetrujúci sám zostavil do zápisnice takého priznanie a žiadal,*

³⁶¹ Archiv VV BJB, kart. 13, složka Žádosti o rehabilitaci – r. 1968, *Žádost o revisi procesu, Ludvík Bureš, Čj. 098/68, 23.3.1968.*

³⁶² Tamtéž, *Žádost o revisi procesu, Vladislav Mareš, Čj. 104/68, 25.3.1968.*

K vyšetřovacím metodám v baptistickém případě srov. KUCOVÁ, L.: *„Odsuzují se...“*, s. 7–8. Zde cituje část rehabilitační žádosti Jana Mikulenčáka a vzpomínky Jana Řičáře.

aby som to podpísal. [...] Sľubmi a vyhrázkami a mojimi skutočnými alebo pripísanými chybami donútil ma, takmer 74 ročného starca, nemocného po infarktu [...], vyčerpaného dvojdenným výsluchom a zostrašeného duševným terorom, že som zápisnicu podpísal. Bol som prepustený a dotackal som sa domov. Od tých čias nemám pokojnej chvíľky. Nechcem, aby mojím vynúteným podpisom bol súd zvedený k chybnému rozhodnutiu.“ O smyšlených špionážních zprávách předávaných do zahraničí uváděl: *„Pánu vyšetrujúcemu som vysvetlil, že inkriminované zprávy, ktoré ústredie od kazateľov žiadalo, boli čisto interné a týkali sa len náboženskej služby kazateľov a statistiky sborov a nemaly vôbec nič spoločného so špionážou.“* Poválečnou finanční a materiální pomoc ze Severní Ameriky, které komunistické orgány přisoudily význam úplatků za dodávané zprávy, vysvětloval ve smyslu upřímné podpory od souvěrců: *„Osvedčil som, že dary lásky, ktoré sme dostávali od baptistov z Ameriky, maly nám pomôcť v povojnovej situácii, že byly legálne a že nás k ničomu nezaväzovaly a nemaly politického pozadia.“*³⁶³ I přes explicitně vyjádřené obavy z možného podstoupení dalších výslechů a po odkládaném odeslání dopisu poslal K. Vaculík svou stížnost v červnu 1953, tedy krátce před prvním ze soudních procesů, ministru K. Bacílkovi.³⁶⁴

Nelidské zacházení dokládá též fakt, že jeden z vyšetřovaných, Vilém Jersák, se z podmínek vyšetřovací vazby psychicky zhroutil a byl v dubnu 1953 převezen do psychiatrické léčebny.³⁶⁵

V dubnu až květnu roku 1953 ukončovali příslušníci Krajské správy StB v Pardubicích své vyšetřování a sestavili dokumenty nutné k uskutečnění soudního procesu. Bylo podáno

³⁶³ O účelovém překrucování faktů komunistickými činiteli v rámci celé kauzy srov. ŠÍP, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*, s. 42–43.

³⁶⁴ ABS, fond A 2/1, sign. 1635, složka Návrh na zbavenie funkcie kazateľov Baptistickéj cirkvi, *Doznanie, Karol Vaculík*; část dopisu otištěna v KUCOVÁ, L.: *„Odsuzují se...“*, s. 8.

K. Vaculík obdržel na svůj dopis ze sekretariátu ministra národní bezpečnosti ostrou odpověď, z ní např.: *„[...] urážajúce našu štátnu bezpečnosť [...]“*. ABS, fond A 2/1, sign. 1635, složka Návrh na zbavenie funkcie kazateľov Baptistickéj cirkvi, *KM-1378/138-53, 23. júla 1953*.

³⁶⁵ KUCOVÁ, L.: *„Odsuzují se...“*, s. 7; ABS, fond V/HK, sign. V–1020, Osobní spis proti Vilému Jersákovi, *Příkaz k eskortě č. 40/1953, 24. dubna 1953*.

trestní oznámení na skupinu „*Procházka Jindřich a společníci*“, a na skupinu „*Mareš Vladislav a spol.*“³⁶⁶ Trestní oznámení lze považovat za závěrečný dokument StB. Dle svědectví stíhaných obětí zachycených v rehabilitačních i jiných zprávách, citovaných výše, i podle hodnocení jiných badatelů³⁶⁷ můžeme konstatovat, že všechny státní dokumenty líčí pouze vyfabulovanou konspiraci.

Text trestního oznámení na první a hlavní skupinu (J. Procházka, J. Řičař, M. Kešjar, C. Burget) byl podrobnější a obviňoval tyto osoby z vyzvědačství a velezrady. StB zapojovala případ do kontextu světového dění, Američané údajně ke svým cílům využívali náboženství více než jindy, jak má dokazovat řada procesů s katolickou hierarchií a aktivita Vatikánu. V podobném smyslu jsou využívány i protestantské církve, například skrze organizaci Světová rada církví. V tento moment převedl pisatel pozornost trestního oznámení na domácí půdu – materiály získané z vyšetřování baptistů mají být důkazem právě tohoto využívání náboženství ze strany Spojenými státy. Podle Státní bezpečnosti byli baptisté pod vlivem amerických kapitalistů již v roce 1919, v době vzniku 1. republiky, kdy se šířily „*ideje VŘSR*“, přičemž měli za úkol těmto tendencím zabraňovat. Během druhé světové války baptisté kolaborovali s nacisty (Jan Řičař a další označeni za agenty gestapa) a v zahraničí, v USA, připravovali s výhledem na poválečnou situaci boj proti SSSR. Jindřich Procházka, který pobýval za války ve Spojených státech, obdržel instrukce, jakým způsobem po válce ve vlasti provádět spiklenecké aktivity. Text pokračoval rozbořem konspiračních schůzek a zapojováním dalších členů církve do špionážní sítě. Jan Řičař měl provádět nábor baptistických kazatelů do této sítě, která v ČSR působila už od roku 1945 a odesílala do zahraničí zprávy hospodářské a politické. Z dalších motivů obvinění zmiňme tyto: přijímání amerických zahraničních návštěv (Edwin A. Bell, Oscar Johnson, Arnold T. Ohrn) a konspirace s nimi, podpora

³⁶⁶ Citace obou trestních oznámení viz poznámka č. 349.

³⁶⁷ O dalších textech týkajících se procesů viz poznámka č. 335.

Marschallova plánu, nenávist vůči lidově demokratickému zřízení, výchova k takové nenávisti na baptistickém semináři, štvavá kázání a časopisecké články, podpora misionářů, kteří měli být „ve skutečnosti“ americkými špiony (J. J. Pavelda, J. P. Piroch, K. Bohatec, A. P. Tell, dále též „ruská belogvardějská emigrantka“ Mária Selody, kterou „Řičař a jeho společníci skryli [...] do funkce správkyně baptistického sirotčince v Bernolákově“), vyhledávání kontaktů s dalšími ilegálními skupinami a agenty, u Jana Řičaře podíl při matení stop po vraždě L. Krátkého. To vše s jediným cílem otevírat cestu Spojeným státům ke světovládě: „Byli ochotni připravit novou krvavou lázeň lidstva k uskutečnění cílů amerických imperialistů a dobytí světa.“

Druhé a méně podrobné trestní oznámení, směřované proti povětšinou kazatelům, rozvíjelo myšlenku jejich spolupráce s hlavními organizátory špionážní sítě. Provinili se vyzvědačstvím a spolčováním proti republice.

Na Hlavní správu StB v Praze byl 9. dubna zaslán návrh na průběh soudního procesu se čtyřmi hlavními osobnostmi baptistické církve, materiál nesl název *Akce „Bratrská jednota baptistů“ – souhlas k veřejnému přelíčení*. Zpráva navrhovala pořadí obviněných, pořadí svědků, popisovala průběh trestné činnosti tak, jako v dokumentech zmíněných výše. Podle StB se všichni doznali a „lze očekávat, že i při hlavním líčení budou vypovídati, tak jak jest uvedeno v administrativních protokolech“. Toho se mělo docílit metodou denních udržovacích výslechů, jak o ní informoval oddíl zprávy nazvaný „Přípravy k hladkému průběhu procesu“. Oddíl „Koho a z čeho budou svědci usvědčovat“ dával najevo předem připravený průběh soudního jednání, o jehož výsledku se již rozhodlo: „Přesto, že obvinění se navzájem usvědčují ze své trestné činnosti, bude použito dalších obviněných jako svědků k dokreslení nebezpečnosti celé protistátní baptistické skupiny a k odhalení charakteru čtyř hlavních viníků“. Oddíl „Politický účel“ pak shrnoval, čeho se mělo veřejným soudem dosáhnout – ukázat veřejnosti na příkladu baptistů, že si Spojené státy vydržují církve a sekty jako nepřátelská centra, učinit

z procesu výstrahu pro věřící, kteří s komunistickým režimem nesouhlasí: „*Veřejný proces v pardubickém kraji, který jest hnízdem náboženských reakčně zaměřených elementů, bude výstrahou pro další nepřátelsky smýšlející osoby, které by chtěly nastoupit obdobnou, zrádcovskou a zločineckou činnost.*“³⁶⁸

Všechny následné dokumenty ke dvěma soudním procesům – žaloby, zápisy ze soudních líčení, rozsudky – obsahovaly většinou stejná témata a formulace jako již zmiňovaná trestní oznámení. Za zmínku stojí důraz, který žaloba přikládala tématu sbližování katolicismu s protestantismem: „*Katolická církev není však jedinou církví, jež se zabývá podvratnou činností ve službě amerického imperialismu. V jedné řadě s ní hájí zájmy imperialistů i řada církví protestantských. Patří právě k smutné zásluze amerických vládnoucích kruhů, že dovedly spojit katolicismus a protestantismus na platformě společného boje proti pokroku a mírovému úsilí v jednotlivých zemích.*“³⁶⁹ Rétorika komunistické ideologie spatřovala nepřítele na každém kroku, dokázala jednotlivá témata vhodně kombinovat a vytvářet obraz velkolepého spiknutí.

Hlavní a veřejné přelíčení s prvními čtyřmi baptisty se konalo u Krajského soudu v Pardubicích a probíhalo 26.–27. června 1953 v Chrudimi, průběh měl ve své režii krajský prokurátor Ferdinand Goldšmíd. Zdá se, že skutečně došlo k „hladkému průběhu procesu“, obvinění se neodchylovali od protokolů, ve všech otázkách přiznávali svou vinu. Prokurátor

³⁶⁸ ABS, fond A 2/1, sign. 1635, složka Návrh na zbavenie funkcie kazateľov Baptistickéj cirkvi, Akce „Bratrská jednota baptistů“ – souhlas k veřejnému přelíčení, Č. j. B/4–V–847/601–53, 9.4. 1953.

Reprezentativní ukázky z tohoto pramene a z výslechového protokolu viz též PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr.

³⁶⁹ ABS, fond V/HK, sign. V–1170, Skupinový spis, Žaloba, KPt 24/53, 16. června 1953, s. 3–4.

předkládal písemné důkazy (většinou korespondenci), které je měly usvědčovat,³⁷⁰ došlo na předvolání tří svědků.³⁷¹

V rozsudku byly obžalovaní uznáni vinnými, a to z vyzvědačství podle § 86 trestního zákona č. 86/1950 Sb.,³⁷² odst.1,2, písm. a), b), u Jana Řičaře podle § 86 odst. 3 písm. e) (za přečin pod tímto odstavcem tr. z. mohl být udělen trest smrti), k tomu ještě z velezrady podle § 78 odst. 1 písm. c), odst. 2 písm. a). Udělené tresty byly nakonec následující: tresty odnětí svobody J. Procházka 12 let, J. Řičař 18 let, C. Burget 7 let, M. Kešjar 5 let, propadnutí majetku (u J. Procházky a J. Řičaře majetku celého, u dvou ostatních z poloviny) a dočasná ztráta občanských práv. Rozsudek se obsahově držel již popisovaných dokumentů, za zmínku stojí některé další motivy: Jan Řičař měl zneužívat skutečnosti, že až do hospodářského zabezpečení církve státem byli kazatelé BJB finančně závislí na Ústředí; rozsudek se též krátce dotkl poválečného přijímání baptistů reemigrantů, kterým nebyl komunistický režim příznivě nakloněn,³⁷³ tendenční text komentoval příchod reemigrantů negativně a Jana Řičaře obviňoval z domáhání se souhlasu u prezidenta E. Beneše „*k místní koncentraci kulackých živlů z Volyňska, za účelem vytvoření střediska odporu proti socialisaci vesnice.*“ Rozsudek, stejně jako i dřívější texty, rovněž útočil na morální vlastnosti obžalovaných. Protistátní činnosti se v rozsudku označovala za „*spolčení*“. Kauza byla opět zasazována do kontextu boje

³⁷⁰ Historik J. Piškula si ve vyšetřovacím spise všimá nedostatečnosti důkazních materiálů, která byla kompenzována vynucenými výpověďmi u výslechu. PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr. Podobně též L. Šíp: „*V průběhu líčení nebyl proveden žádný důkaz, který by potvrdil tvrzení, že Světový svaz baptistů je cizí mocí v jejímž zájmu obžalovaní pracovali. Obvinění nebylo podepřeno žádnými znaleckými posudky. Soud ani nezkoumal, jaký obsah měli zprávy obžalovaných zasílané do USA. Usvědčující důkazy nebyly předloženy. Soud je však nevyžadoval, ale opíral se o vynucená a nacvičená přiznání.*“ ŠÍP, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*, s. 44.

³⁷¹ ABS, fond V/HK, sign. V-1170, Skupinový spis, *Protokol o hlavním líčení, T9/53.*

³⁷² Zákon viz *Trestní zákon ze dne 12. července 1950* [online]. Ústav pro studium totalitních režimů [cit. 2018-01-25]. Dostupné z: <<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon86-87-1950.pdf>>.

³⁷³ HLAVÁČEK, P.: *Vzájemné přínosy českomoravské a exulantské větve českého baptistického hnutí*, nestr.; NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 135.

Východu („*tábor míru*“) se Západem („*tábor imperialismu a války*“), kdy BJB měla v ČSR hrát úlohu „*páté kolony*“.³⁷⁴

Druhý proces se konal 17. července v Pardubicích u tamního Krajského soudu. Žalobu sestavoval a úlohu prokurátora během líčení vykonával opět krajský prokurátor Ferdinand Goldšmíd. Žaloba předkládala k posouzení dva trestné činy: Vladislav Mareš, Ludvík Bureš, Vilém Volanský, Vilém Jersák, Jan Mikulenčák, Martin Nahálka, Jan Kováč a Adam Strapoň byli obžalováni za sdružování proti republice podle § 79, Pavel Čáni a František Janeba za neoznámení trestného činu podle § 165 tr. z. Vysvětlení mezinárodního kontextu (boj proti imperialistům, zneužívání náboženství ze strany USA apod.) a činnosti BJB (konspirační schůzky, předávání zpráv apod.) se shodovalo s obsahem textů prvního procesu. Dokumenty žaloba, protokol o hlavním líčení a rozsudek se zde více zaměřovaly na způsob předávání informací od obžalovaných, většinou kazatelů, k církevnímu vedení, zpravidla J. Řičařovi. Zohledňovaly též zázemí obžalovaných – některé označovaly za osoby pocházející z kulackého prostředí (V. Mareš, L. Bureš), některé za průmyslníky a třídní nepřátele (M. Nahálka, J. Kováč), u některých zdůrazňovaly jejich reemigrantský původ či pobyt v zahraničí (V. Mareš přišel z Volyňska, L. Bureš z Polska, Vilém Volanský byl původně také kazatelem v Polsku, J. Mikulenčák a A. Strapoň pobývali v USA), u některých zmiňovaly zhoubný vliv výchovy na baptistickém semináři (V. Jersák, P. Čáni). Celkově však obžalování „*pomáhali zrádným piklům a rejdům amerických imperialistů*“.³⁷⁵

Objevily se též zcela nové motivy, nebo alespoň motivy vyzdvihované více než v předchozím případě. Lze si povšimnout zdůraznění nebezpečí ze strany poválečných reemigrantů, explicitně byli jmenováni lidé z Volyňska, kteří byli považováni za problém

³⁷⁴ ABS, fond V/HK, sign. V-1170, Skupinový spis, *Rozsudek, T9/53, 27. června 1953.*

³⁷⁵ Tamtéž, sign. V-1020, *Žaloba, KPt, 22/53, 3. července 1953; tamtéž, Protokol o hlavním líčení, T12/53; tamtéž, Rozsudek, T12/53, 17. července 1953.*

pro jejich údajný odpor proti JZD.³⁷⁶ Jinde autoři dokumentů do „komplotu“ důrazněji začlenili i již zesnulého bývalého sekretáře církve Jana Novotného, který měl být spolu s ostatními vedoucími jednou z klíčových osob „spiknutí.“³⁷⁷

Všechny texty, ať už k prvnímu nebo druhému procesu, uváděli ještě další témata, která měla perzekvované osoby dehonestovat a vylicít je jako zaryté nepřátele komunismu a socialistického státního zřízení.

Kazatel Vilém Jersák se soudního přelíčení nezúčastnil, nacházel se totiž v psychiatrické léčebně poté, co se zhroutil po dlouhodobém nátlaku vyšetřovatelů. Hlavní líčení probíhalo opět tím způsobem, že obžalovaní přiznali svou vinu a opakovali své výpovědi zachycené již dříve v protokolech. Odvážnou výjimku představoval kazatel Jan Mikulenčák, který odmítl vinu a tvrzení, že by nějaké informace podával.³⁷⁸ Obžalovaní dostali tyto tresty: odnětí svobody V. Mareš 4 roky, L. Bureš 3 roky, M. Nahálka 3 roky, V. Volanský 2 roky, J. Mikulenčák 2 roky, F. Janeba 2 roky, J. Kováč 2,5 roku, P. Čáni 1,5 roku, A. Strapoň 1 rok, k tomu vedlejší tresty dočasné ztráty občanských práv a propadnutí jmění. Rozsudek uvažoval o kvalifikaci trestného činu, zda jej označit za vyzvědačství, nebo za mírněji trestané spolčování proti republice podle § 79, za které obžalované soud nakonec odsoudil a které ostatně navrhovala už obžaloba. Nejprísnější trest pro Vladislava Mareše byl odůvodněn jeho původem z kulacké rodiny, prováděním trestné činnosti až do začátku zatýkání a těž zasiláním zpráv o vojenských zařízeních. Pavel Čáni a František Janeba dostali trest nikoliv za poskytování špionážních informací, ale především za neoznámení této trestné činnosti, o které podle soudu věděli. Pavel Čáni měl nad to ještě spolupracovat s Vladimírem Jelínkem při distribuci

³⁷⁶ ABS, fond V/HK, sign. V-1020, *Rozsudek*, T12/53, s. 4.

K tomuto nařčení Ludvík Bureš v dopise ke své rehabilitaci poznamenal: „*Že jsem odrazoval zemědělcům vstoupit do JZD. Pozoruhodně, měli jsme asi 20 rodin zemědělců v našem sboru, které byly osídleny v 9 obcích v okolí Lovosic a ty v 52 roku vesměs všichni byli v družstvu.*“ Archiv VV BJB, kart. 13, složka Žádosti o rehabilitaci – r. 1968, *Žádost o revisi procesu, Ludvík Bureš, Čj. 098/68, 23.3.1968.*

³⁷⁷ ABS, fond V/HK, sign. V-1020, *Žaloba, KPt, 22/53*, s. 4.

³⁷⁸ KUCOVÁ, L.: „*Odsuzují se...*“, s. 7–8.

protistátních letáků a po začátku zatýkání na pokyn C. Burgeta zničit část baptistického archivu.³⁷⁹

Později, 24. října, byl u samostatného soudního přelíčení v Pardubicích odsouzen i Vilém Jersák ke dvěma letům vězení a dalším trestům.³⁸⁰ Stejný den byl ale soudem propuštěn na svobodu.³⁸¹ První ze zatčených duchovních, vikář Vladimír Jelínek, byl odsouzen 15. července 1953 v jiném procesu k odnětí svobody na 7 let a dalším trestům, zejména za účast v protistátní skupině J. Žemly a za distribuci protistátních letáků, která se měla dít po dohodě s J. Řičářem. Kvůli protistátním tiskovinám bylo odsouzeno Krajským soudem v Pardubicích celkem 11 lidí.³⁸² I tento proces měl silně politický podtext a řadil se mezi účelově konstruované kauzy, což dokládá například fakt, že v roce 1967 byl jeden z odsouzených rehabilitován – Krajský soud v Hradci Králové uznal, že jej vyšetřovatelé vyslýchali pod nátlakem.³⁸³ Z dokumentů však nevyplývá, zda V. Jelínek a ostatní lidé skutečně rozdávali letáky obsahující politickou kritiku, což by svobodná společnost nemohla hodnotit jako trestný čin, nebo zda byly tyto letáky výmyslem a provokací Státní bezpečnosti.

StB si učinila širší závěry ohledně všech baptistických kazatelů. Také zbývající kazatelé se podle ní měli na protistátní činnosti podílet. Podle StB byli o špionážní akci pro USA informováni, účastnili se jí, nebo se do ní zapojili alespoň okrajově. Nedošlo však k vypracování trestního oznámení, mělo se jednat jen o menší trestnou činnost. Místo toho StB souhlasila s plánem SÚC z poloviny roku 1953 tyto zbývající kazatele zbavit duchovenských

³⁷⁹ ABS, fond V/HK, sign. V–1020, *Protokol o hlavním líčení, T12/53*; tamtéž, *Rozsudek, T12/53*.

³⁸⁰ Tamtéž, Osobní spis proti Vilému Jersákovi, *Rozsudek, T16/53*.

³⁸¹ ABS, fond V/HK, sign. V–1020, *Protokol o hlavním líčení, T16/53*; tamtéž, *Žádost o zaslání vojenské knížky, Vilém Jersák*.

³⁸² Tamtéž, sign. V–1023, Skupinový vyšetřovací spis, *Rozsudek T11/53, 15. července 1953*.

³⁸³ Tamtéž, *Rozsudek, T4/67, 9.6.1967*.

funkcí a zařadit je do výroby.³⁸⁴ Jak popíšeme v následující kapitole, k provedení tohoto plánu nakonec nešlo.

Analýzou zmiňovaných materiálů docházíme k podstatným závěrům. První proces proti čtyřem členům ústředních církevních orgánů (tři členové Ústředí církve v českých zemích, jeden člen Ústředí baptistické církve na Slovensku) se vyznačoval shodnými rysy s velkými politickými procesy stalinistického období komunistického režimu v ČSR. Je možné jej zařadit vedle dalších vykonstruovaných procesů známých u jiných církví, zejména u ŘKC. Špionáž se zde neměla provádět ve prospěch Vatikánu, ale pro jinou zahraniční centrálu, se kterou církev udržovala vztahy, tedy s americkými baptisty. V období vyhocené studené války byli baptisté takřka „předurčení“ k tomu, že toto spojení církve s americkým baptismem režim zneužije. Všechny motivy zkoumaných textů zapadají do obecného diskurzu uvažování komunistické totality: nepřítelem je náboženství, kulaci, Američané, průmyslníci, odpůrci kolektivizace, ti, kteří mají vliv na mládež, ti, kdo nemají správný třídní původ apod. Státní orgány se snažily prohlubovat politický rozměr obvinění, například zavlčením perzekvovaných osob do případu s jinou ilegální skupinou, s dalšími agenty, či dokonce do vraždy syna komunistického funkcionáře. Příběh zrádné špionáže se zapojoval do kontextu již „*notoricky známého*“ mezinárodního spiknutí Američanů s římskokatolickou církví a Vatikánem, a to tak, že i protestantské církve měly stejným způsobem sloužit imperialistickým zájmům.³⁸⁵ Proces proběhl veřejně a doprovázela jej rozsáhlá protibaptistická kampaň v novinách³⁸⁶ s cílem naplno odhalit „nepřítele“ před veřejností. Jedna z nejtvrdějších forem perzekuce – komunistický „lágr“ – postihla vedoucí činitele církve, aby se tak docílilo paralyzování celého společenství. Nátlak

³⁸⁴ ABS, fond A 2/1, sign. 1635, složka Návrh na zbavení funkcie kazateľov Baptistickéj cirkvi, *Věc: Návrh na zbavení funkcie kazateľů Baptistické církve, 17. července 1953.*

³⁸⁵ Např.: ABS, fond V/HK, sign. V-1170, Skupinový spis, *Žaloba, KPt 24/53*, s. 3–4; tamtéž, sign. V-1020, *Žaloba, KPt, 22/53*, s. 3.

³⁸⁶ Srov. PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr. Novinové výstřižky viz NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, podsložka Proces s představiteli BJB v Chrudimi 1953.

na zatčené osoby byl ze strany StB neúnosný. Padly vysoké tresty, Janu Řičařovi, který dostal 18 let vězení, hrozil i trest smrti.³⁸⁷

Druhý proces se v motivech a rétorice od prvního příliš nelišil, rozdíl byl spíše v důsledcích pro jednotlivé perzekvované osoby. Tresty soud udělil daleko nižší. Tím se proces podobal spíše soudům s adventisty nebo věřícími z Křesťanských sborů (darbisté) z podobné doby.³⁸⁸ Soud tedy nesledoval ani tak záměr tyto osoby zcela eliminovat, jako spíše odstranit je z kazatelských funkcí a omezit tím jejich vliv na věřící, zároveň též útokem na podstatnou část duchovních zastrašit celou církev. Každopádně je zřejmé, že oba procesy tvořily v podstatě jednotný celek.

Všechny citované komunistické dokumenty ukazují, jak ideologickou a nepravdivou rétoriku komunisté proti svým obětem používali. Fyzické a psychické násilí vyšetřovacího řízení bylo doprovázeno agresivním psaným a u soudů pronášeným slovem.

Způsob zatýkání, rozčlenění vyšetřovaných do dvou skupin a také dvojí soudní proces ukazují, jakým způsobem státní orgány k celé akci přistupovaly. Pomineme-li zatčení vikáře Vladimíra Jelínka a kazatele Jana Mikulenčáka, prvními zadrženými byli ti, které režim považoval za nejvýznamnější osobnosti v církevní hierarchii. Tito lidé také dostali exemplárně vysoké tresty. Druhou skupinu zatýkaných a souzených tvořili z většiny „pouze“ kazatelé, kterým byla připsána role lidí shromažďujících zprávy pro osoby z vedení.

Takto rozebraná struktura represí proti baptistům kopíruje představu komunistických orgánů o hierarchickém uspořádání institucí, o rozdělování závazné zodpovědnosti – nejprve vedení, poté kazatelé, následně věřící. Takto přísně hierarchicky ovšem baptistická církev nikdy předtím, až do nástupu komunistického režimu, nefungovala. Jak bylo již vysvětleno, církev

³⁸⁷ Neuplatnění trestu smrti rozsudek zdůvodňoval ohledy k Řičařově pokročilému věku a jeho doznáním. ŠÍP, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*, s. 45; ABS, fond V/HK, sign. V-1170, Skupinový spis, *Rozsudek*, T9/53, s. 20.

³⁸⁸ PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr.

se řídila zásadou rovnosti věřících, kazatelů a vyšších představitelů, dále zásadou nezávislosti sborů, kdy ústřední orgán sloužil spíše k reprezentaci a koordinaci. Toto správní uspořádání (které odráželo náboženský rozměr prožívání křesťanské víry) režim v době po únorovém převratu, zvláště pak v období po vydání církevních zákonů, narušoval a snažil se jej nahradit systémem jednoznačné nadřazenosti a podřízenosti jednotlivých složek církve. Tuto představu uplatnil právě během perzekuce baptistů.

Nabízí se též jedna paralela, a to perzekuce římskokatolické církve. Během pronásledování ŘKC postupoval režim také hierarchicky (ostatně ŘKC sama o sobě takovou strukturu má) – nejprve izolace nejvyšších představitelů, biskupů, poté dva velké soudní procesy s vysokými církevními činiteli, na Slovensku včetně biskupů,³⁸⁹ následně procesy se spolupracovníky biskupů.³⁹⁰ Zdá se tedy, že zúčastněné státní složky použily v případě baptistů schémata a metod, které se již dříve osvědčily.³⁹¹ V konkrétních aspektech jim dodaly dílčí specifikace, aby lépe odpovídaly realitě života baptistické církve.

Nejspíš celkem významným faktorem při zatýkání kazatelů byla též ta okolnost, zda kazatel pocházel z poválečných reemigrantů nebo v Československu sloužil na sboru vystavěném z přesídlenců. Prameny z vyšetřování a ze soudního procesu se o reemigrantech jakožto o nepřátelích zmiňují. Rovněž Petr Hlaváček ve svém článku upozorňuje na tuto souvislost. Z devíti odsouzených českých kazatelů bylo pět reemigrantských (Ludvík Bureš, Vilém Jersák, Vladislav Mareš, Vilém Pospíšil a Vilém Volanský), Jan Řičař a Jan Mikulencák přesídlencům v jejich usazování se v Československu aktivně pomáhali. Reemigrantské sbory,

³⁸⁹ Byly to procesy „Zela a spol.“ v listopadu – prosinci 1950 a „Vojtaššák a spol.“ v lednu 1951. Stanislav Zela byl světícím biskupem a generálním vikářem olomoucké arcidiecéze, Ján Vojtaššák byl spišským biskupem.

³⁹⁰ KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu*, s. 139.

K procesům „Zela a spol.“ a „Vojtaššák a spol.“ srov. tamtéž, s. 185–224 a VAŠKO, V.: *Dům na skále 2*, s. 247–296. K různým procesům s „pomocníky biskupů“ srov. tamtéž, s. 339–352.

³⁹¹ Ke stejným závěrům dochází i L. Šíp: „Z obžaloby se lze domnívat, že StB v obviněních vycházela ze způsobu organizace církví s hierarchickým zřízením, což však v BJB neplatí. Proto nelze přijmout argumentaci, že by obžalovaní řídili církev a její kazatele, ve snaze rozvrátit lidově demokratické zřízení ČSR.“ ŠÍP, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*, s. 44.

nyní bez svého duchovního, měly v následujících letech velký problém získat státní uznání pro nového řádného kazatele.³⁹²

Poměrově bylo mezi odsouzenými více osob působících v českých zemích, z celkového počtu 13 lidí (a k tomu V. Jelínek, pardubický vikář odsouzený v jiné kauze) v procesech figurovali čtyři Slováci: M. Kešjar, M. Nahálka, J. Kováč, A. Strapoň.

Ne zcela zodpovězenou otázkou zůstává, odkud iniciativa k takto radikálnímu pronásledování baptistů přišla. Šlo v prvopočátku o rozhodnutí vysokých činitelů KSČ, o nařízení Státního úřadu pro věci církevní, nebo o akci regionálního útvaru Státní bezpečnosti? Některé okolnosti naznačují třetí možnost: 1) Ministr a předseda SÚC Zdeněk Fierlinger dal souhlas k Řičařovu zatčení až 2. června,³⁹³ sedm dní poté, co StB Řičaře zadržela. 2) SÚC, který již delší dobu stupňoval tlak proti menším církvím, se nejpozději od července 1952 připravoval na zásadní zákrok proti nim, ale s použitím jiné metody – administrativní zákaz. Ten se chystal i proti baptistům. 3) Celou akci kolem zatčených baptistických kazatelů prováděla pardubická StB, přičemž právě v Pardubicích působil předseda BJB J. Řičař i první zatčený, vikář V. Jelínek. 4) V dokumentech StB lze sledovat propojování baptistického případu s jinými politickými kauzami, jejichž centrem dění byly Pardubice – smyšlená konspirace J. Žemly a vražda L. Krátkého. StB označila V. Jelínka a další osoby z Jelínkova případu za spolupracovníky J. Žemly. Jan Řičař byl obviněn z toho, že o akcích svého vikáře věděl a podporoval je. Oba pardubičtí duchovní měli též mást stopy v případě vraždy L. Krátkého.³⁹⁴

³⁹² HLAVÁČEK, P.: *Vzájemné přínosy českomoravské a exulantské větve českého baptistického hnutí*, nestr.

³⁹³ PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr.

³⁹⁴ Srov. ABS, fond V/HK, sign. V-1023, Skupinový vyšetřovací spis, *Akce „Marie“ – II. trestní oznámení, 30.7.1952*; tamtéž, sign. V-1170, Skupinový spis, *„Procházka Jindřich a společníci“ – trestní oznámení, 25.5.1953*.

Na druhou stranu, na SÚC byl už v dubnu 1951 vypracován posudek na BJB, který konstatoval Řičařovu „vychytralost“, „reakčnost“ některých baptistů, nepoužitelnost církve v pokrokové činnosti a nutnost provést „neutralizaci“.³⁹⁵ Pokud by tedy začátek perzekuce baptistů v roce 1952 byl výsledkem spíše permanentního vyhledávání třídního nepřítele, které měla pardubická StB v popisu práce, je nutné k tomu dodat, že její postup se kryl s vůlí SÚC. Ostatně badatel J. Piškula procesy klade do souvislosti se stupňujícím se tlakem na svobodné církve ve snaze provést v těchto denominacích personální změny.³⁹⁶

Velká část odsouzených obdržela amnestii, zejména osoby z druhého soudu ze 17. července 1953. Někteří byli propuštěni nedlouho po soudním jednání – dne 4. srpna Pavel Čáni, Vilém Volanský, Jan Mikulenčák a Adam Strapoň.³⁹⁷ O zkrácení trestu víme také u Ludvíka Bureše (o 1 rok), Vladislava Mareše (třetina trestu), Jana Kováče (třetina trestu), Martina Nahálky (třetina trestu).³⁹⁸ Viléma Jersáka soud z 24. října nejprve odsoudil, vzápětí jej však nechal propustit na svobodu.³⁹⁹ Z osob prvního, ústředního, procesu byl v roce 1954 zkrácen trest Jindřichu Procházkovi z 12 na 5 let,⁴⁰⁰ a to ze zdravotních důvodů.⁴⁰¹ Nakonec J. Procházka opustil vězení v roce 1955 na základě podmíněčného propuštění. Do záležitosti podmíněčného Procházkova propuštění se koncem roku 1954 zapojil J. L. Hromádka, Procházkův přítel z pobytu v USA a kolega z Komenského bohoslovecké fakulty, a toto propuštění bylo na vyšších stranických postech schváleno v srpnu 1955.⁴⁰² Jan Řičař se dočkal propuštění až na amnestii v roce 1960.⁴⁰³ Tragický byl osud Cyrila Burgeta. Během nacistické

³⁹⁵ Viz s. 75–76.

³⁹⁶ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 130–132; PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr. – zde a v práci L. Šípa (ŠÍP, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*, s. 41) jsou též další interpretace otázky iniciátora akce. Všechny studie Státní úřad pro věci církevní za přímého iniciátora spíše, nebo vůbec, nepovažují.

³⁹⁷ Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1953 7–12, dopis *V Pardubicích*, 5. srpna 1953.

³⁹⁸ Tamtéž, kart. 13, složka Žádosti o rehabilitaci – r. 1968, *Záležitost rehabilitace*, Čj. 129/68, 12.4.1968.

³⁹⁹ Viz poznámka č. 381.

⁴⁰⁰ PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr.

⁴⁰¹ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, podsložka Proces s představiteli BJB v Chrudimi 1953, *Světová bapt. aliance – omilostnění baptistů*, 6572/55–S, 4. srpna 1955.

⁴⁰² PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr.

⁴⁰³ ŠÍP, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*, 137.

totality se aktivně podílel na odboji,⁴⁰⁴ ale až věznění dalším totalitním režimem jej připravilo o život. Zemřel 4. února 1954 ve Valdicích. Amnestován byl i Michal Kešjar.⁴⁰⁵

Ze zahraničních reakcí na uvěznění baptistů víme o žádosti Světového svazu baptistů z roku 1955 o omilostnění věřících zaslané prezidentu republiky.⁴⁰⁶ Protestovala též Evropská evangelická aliance.⁴⁰⁷

4.4.3 Krize v církvi

4.4.3.1 Situace uvnitř církve

Z archivních pramenů na Ústředí BJB z roku 1952 lze vyčíst, že až do května, kdy odstartovalo hromadné zatýkání v církvi, pokračovala vyjednávání s úřady o církevních aktivitách a o podobě církevní správy, dále se řešily různé vnitrocírkevní události a praktický chod denominace. Ke konkrétním tématům projednávaným s SÚC patřila zejména diskuze o nové církevní ústavě, o spolupráci českých a slovenských baptistů, též o vyřešení otázky laických kazatelů.⁴⁰⁸ Dne 16. května 1952, tedy 10 dní před svým zatčením, řešil Jan Řičař například povolení červnového teologického kazatelského kurzu spojeného s brigádou.⁴⁰⁹ Nicméně kromě neustálého úředního vyjednávání a sžívání se s „novinkami“ života církve v totalitním státě, se kterými se vedení i sbory musely od roku 1948 potýkat, zaznamenala korespondence z první poloviny roku 1952 také nový typ zkušenosti, novou situaci, která se velmi rychle stala základním tématem pro nadcházející rok a půl. Jan Řičař v dopise

⁴⁰⁴ VYCHOPENĚ, J. – SMÍLEK, J. – POSPÍŠIL, V.: *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, s. 29.

⁴⁰⁵ KUCOVÁ, L.: „*Odsuzují se...*“, s. 8.

⁴⁰⁶ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, podsložka Proces s představiteli BJB v Chrudimi 1953, *Světová bapt. aliance – omilostnění baptistů*, 6572/55–S, 4. srpna 1955.

⁴⁰⁷ MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 132.

⁴⁰⁸ Např. Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, *Brigáda – kurs kazatelů – laic. kaz. – ústava – kontrola*, 24. dubna 2.

⁴⁰⁹ Tamtéž, *Žádost o souhlas s konáním brigády a theol. kursu*, 16/5. 2; tamtéž, *Lesní brigáda a theol. kurs*, 16. května 2.

pro členy výboru Jednoty z 11. března oznámil zatčení svého vikáře v pardubickém sboru Vladimíra Jelínka, ke kterému došlo 7. března.⁴¹⁰ Kromě konstatování, že je to „*velmi nemilá záležitost*“, zdůrazňoval, že případ se netýká záležitostí církve, a dále, že o jakékoliv Jelínkově protistátní činnosti neměl tušení. Spekuloval rovněž o tom, že mohlo jít o falešné udání. Ujistění, že jde o „*věc mimo církev*“ a že o ní neměl tušení, opakoval i v osobním dopise ze 14. března.⁴¹¹

Dne 26. května došlo k zatčení Jana Řičaře. Na SÚC se na něj po jeho zmizení dotazoval mimo jiné i sekretář Cyril Burget. 5. června, dva dny po zatčení Jindřicha Procházky, napsal C. Burget dopis předsedovi slovenských baptistů Michalu Kešjarovi, ve kterém ho informoval o zatýkání, o domovních prohlídkách u J. Řičaře doma v Pardubicích a o odvážení písemností z prostorů zdejšího Ústředí. Realisticky vyhodnotil situaci, když naznačil obavy, že „*já osobně čekám podobnou návštěvu, protože se zdá, že je to namířeno na církevní funkcionáře.*“ V dopise též organizoval další postup – nezasílat poštu do Ústředí v Pardubicích, ale na sekretariát v Praze, nedávat nikde jeho osobní adresu (obava z cenzurování pošty), dopisovat si co nejméně: „*Prosím, abyste co nejméně psali, a to to nejnnutnější, protože není radno příliš psát.*“ Pár dní na to, 7. června, byl volán na SÚC, kam se dostavil spolu se členem ústředního církevního výboru Václavem Tomešem. V dalším dopise M. Kešjarovi konstatoval, že „*situace naší církve [...] je katastrofální. Jde o naše bytí a nebytí.*“ Podle pokynu SÚC svolal zasedání ústředního výboru, a to na 10. června. Zde se probírala situace církve, přičemž přítomní byli na popud SÚC nuceni vydat odsuzující prohlášení o zatčených spoluvěřících. Ve dnech 17.–18. června se z příkazu SÚC konala širší schůze s účastí českomoravského kazatelského sboru, kde se prohlášení z 10. června rovněž projednávalo. C. Burget se stal dočasným

⁴¹⁰ Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, dopis *Pardubice 11/3. 1952.*

⁴¹¹ Tamtéž, dopis *Pardubice, 14/3.52.*

předsedou.⁴¹² Nicméně do konce června seděl již v pardubické vazbě jak C. Burget, tak i M. Kešjar a kazatel Jan Mikulencák. České Ústředí bylo zatýkáním značně oslabeno a ze zbylých členů pouze Václav Tomeš působil v Čechách, v Praze, ostatní na Moravě.⁴¹³ SÚC si zvolil k jednání s církví právě laika Václava Tomeše jako zástupce baptistického Ústředí a nejpozději od druhé poloviny srpna si jej zval k poradám.⁴¹⁴

Zdecimování členstva Ústředí a kazatelského sboru, především v českomoravské části republiky, v květnu až srpnu způsobilo praktickou potíž se zajištěním chodu církve a problém s tím, kdo nyní církev zastupuje. Zároveň to vyvolalo atmosféru nejistoty a obav o osud Jednoty. Tuto atmosféru poodhalují některé dopisy jednoho ze zbylých kazatelů zasílané Václavu Tomešovi. Dne 26. srpna mu psal o zvěstech o rozpuštění církve, přičemž vyzýval ke snaze tomu zabránit.⁴¹⁵ Jinde psal: „*Pak to stále zatýkání kazatelů. Někteří si myslí, že nás připojí k některé církvi, jiní se obávají, že nás rozpustí.*“⁴¹⁶ Václav Tomeš se snažil dotyčného kazatele i jiné osoby uklidňovat, že o trvání církve se není třeba obávat.⁴¹⁷ I tak dostal 2. října skeptický dopis o tom, zda totiž SÚC při jednáních s V. Tomešem netají některé informace, protože: „*Jak u nás, tak na Slovensku, je rozšířená zpráva, že budeme rozpuštěni v nejbližších dnech. My a adventisté.*“⁴¹⁸ Na atmosféru v církvi tak kromě rozsáhlého zásahu proti baptistickým kazatelům spolupůsobila i gradující situace Církve adventistů sedmého dne, zakázané 1. října.

⁴¹² Prohlášení ze schůze: *Zápis ze schůze výboru Ústředí BJB 10.VI.1952* [online]. Notabene-HydePark baptistů [cit. 2018-01-25]. Dostupné z: <<http://notabene.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=1638>>. L. Kucová uvádí, že šlo o vynucené prohlášení. Skutečně si lze jen těžko představit, že by blízcí spolupracovníci zatčených z vlastní vůle formulovali takto ostré vyjádření, a to ještě v době, kdy, jak L. Kucová příhodně poznamenává, vyšetřování stálo teprve na začátku. Ostatně jak schůze výboru Ústředí, tak širší kazatelské setkání se konalo na pokyn z SÚC a z Burgetovy korespondence je patrné, že tušil, co je skutečným jádrem události: „[...] zdá [se], že je to namířeno na církevní funkcionáře.“ KUCOVÁ, L.: „*Odsuzují se...*“, s. 6 (zde je otištěna též fotografie jednoho z Burgetových dopisů).

Zápis z kazatelské schůze 17.–18. června viz Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, Zápis ze schůze kazatelů B.J.B., 17–18 června 1952.

⁴¹³ KUCOVÁ, L.: „*Odsuzují se...*“, s. 6–7.

⁴¹⁴ Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, dopis *Praha 28.VIII.1952*.

⁴¹⁵ Tamtéž, dopis *Vsetín–Rokytnice, dne 26/8 – 1952*.

⁴¹⁶ Tamtéž, Č. j.: *87/52; 2. září 1952*.

⁴¹⁷ Tamtéž, dopis *Praha 28.VIII.1952*; tamtéž, dopis *Praha, 4.IX.1952*; tamtéž, *Vyžiadanie informacie o laických kazateľoch, Číslo: 488/1952, 6.IX.1952*.

⁴¹⁸ Tamtéž, dopis *Vsetín–Rokytnice dne 2. října 1952*.

Ostatně obavy ze zákazu baptistické církve byly vcelku oprávněné. Připomeňme již výše diskutovanou okolnost, že kromě plánu na zrušení CASD z 20. srpna došlo o pět dní později k vypracování další zprávy o zákazu baptistů a metodistů.⁴¹⁹

Správa církve se nyní značně zkomplikovala, a to jak na úrovni celé denominace, tak na úrovni jednotlivých sborů. Na velkém počtu míst chyběli kazatelé, do konce srpna zůstalo 8 z 18 sborů v Čechách a na Moravě bez svého duchovního, do konce roku přibyl ještě sbor jeden.⁴²⁰ Církev tento náhlý úbytek duchovních správců vyplňovala službou laických kazatelů. O tom, jaké mají sbory stavy laických pracovníků, se nechával V. Tomeš počátkem října informovat.⁴²¹ Uvěznění klíčových osobností církve znamenalo potíže také v administrativních záležitostech – nyní například chyběli lidé znalí sestavování církevního rozpočtu.⁴²²

Jednou z reakcí na tento stav nejistoty a „stagnace“, který některé dokumenty naznačují,⁴²³ byla iniciativa slovenského baptisty Karola Makovíniho. Ten se od srpna 1952 snažil v církvi vytvořit akční výbor (Akční výbor Jednoty baptistů) a o této záležitosti jednal na SÚC i na SLOVÚC.⁴²⁴ Úlohou akčního výboru, jak ji charakterizovalo memorandum rozesílané k podpisům na baptistické sbory, mělo být dokončení procesu přípravy a schválení nové ústavy (statutu), čímž by se demonstrovala snaha církve o uspořádání svých vztahů se státem, dále příprava voleb nových čelních představitelů církve.⁴²⁵ K. Makovíny v průvodním listu nejvyššímu představiteli SÚC Z. Fierlingerovi z 10. října, přiloženém k zaslaným podpisům memoranda, rozváděl úkol akčního výboru i na zodpovědnost za chod církevní administrativy a za výkon bohoslužebných shromáždění, alespoň tedy do schválení

⁴¹⁹ Viz s. 76–77.

⁴²⁰ Srov. KUCOVÁ, L.: „*Odsuzují se...*“, s. 6–7; 9.

⁴²¹ Viz poznámka č. 304.

⁴²² Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, dopis *Vsetín–Rokytnice, dne 26/8 – 1952*

⁴²³ Tamtéž, dopis *Vsetín–Rokytnice dne 2. října 1952*; tamtéž, *Vymenovanie zmocnenca, Číslo: 606/1952, 9. decembra 1952*; tamtéž, podsložka Akční výbor jednoty baptistů, dopis *Bratislava, dne 12.IX.1952*.

⁴²⁴ Tamtéž, složka Korespondence Ústředí 1952, podsložka Akční výbor jednoty baptistů, *Štátny úrad pre věci cirkevné, Rimavská Sobota, 10.X.1952*.

⁴²⁵ Tamtéž, *VZOR, Štátnemu úradu pre věci cirkevné*; srov. tamtéž, *Štátny úrad pre věci cirkevné, IX.1952*.

ústavy a do voleb.⁴²⁶ Tato iniciativa člena církve se na úrovni kazatelů, převážně slovenských, projednávala 12. září v Bratislavě, a to i za přítomnosti Václava Tomeše, který v té době už za církev docházel na SÚC k jednáním. Makovíniho akce byla přijata a rozhodlo se, že přítomní kazatelé urychleně sesbírají pod memorandum podpisy na sborech.⁴²⁷ Tato schůze rovněž upravila Makovíniho původní text memoranda – co se týče obsahu jednotlivých bodů, s těmi se souhlasilo, nové formulace spíše místy zmírňovaly slovník typický pro komunistickou ideologii užitý v původní verzi.⁴²⁸ Nicméně poté, co V. Tomeš projednal celou věc s výbory pražských sborů, padlo rozhodnutí těchto sborů Makovíniho návrh nepodpořit.⁴²⁹ S tím se však neztotožňovala slovenská církev – podpisová akce, jak se ujednala na kazatelské schůzi v Bratislavě, na Slovensku už běžela. Reakce ze Slovenska rovněž naznačovala, že odvolání nápadu na založení akčního výboru, tedy v myšlení komunistických držitelů moci pokrokového nástroje, by mohlo na baptisty vrhnout další nepříznivé světlo: „*Uvedomte si, že Akčný výbor znamená pokrokovosť vo smýšľaní členstva a negovanie Akčného výboru reakciu se všetkými dôsledkami.*“⁴³⁰ K. Makovínimu se nakonec podařilo sesbírat velké množství podpisů, uváděl, že shromáždil celkem 24 memorand s podpisy. Memorandum s průvodním dopisem odeslal 10. října na SÚC.⁴³¹ Toto množství považoval za „*podpisy zástupcov absolutnej väčšiny*

⁴²⁶ Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, podsložka Akční výbor jednoty baptistů, *Štátny úrad pre věci cirkevné, Rimavská Sobota, 10.X.1952.*

⁴²⁷ Tamtéž, složka Korespondence Ústředí 1952, *Zápisnice napísaná na schôdzi kazateľov, 12.IX.1952.*

⁴²⁸ Z porovnání obou textů, původního Makovíniho memoranda (tamtéž, složka Korespondence Ústředí 1952, podsložka Akční výbor jednoty baptistů, *Štátny úrad pre věci cirkevné, IX.1952*) a přeformulovaného memoranda z bratislavské kazatelské schůzky, (tamtéž, *VZOR, Štátnemu úradu pre věci cirkevné*) je patrné, že se u nového textu nejednalo o zcela jiný dokument, že řada výrazů a motivů z původní verze vycházejících z dobové komunistické rétoriky byla zachována (např.: „*hlasovaní za mier*“, „*prospěch ľudu*“, „*úspešné plnenie 5 RP*“). Nicméně i tak text z kazatelské schůze důrazu ideologického jazyka oslabil, například vypuštěním frází o vděčnosti za prezidenta K. Gottwalda, který je „*verný syn robotníckej triedy*“, o boji proti „*tmárstvu a bludom*“ či omezením použití slova „*ľud*“. Srov. též závěrečné pasáže obou memorand – původní: „*V politických otázkách neznáme inej politiky [...] jako politika československej vlády*“; pozdější: „*[...] aj v politickej [otázce] podriad'ujeme sa [...] politike československej vlády*“ [zvýrazněno autorem]. K. Makovíny změny přijal, i když konstatoval, že „*akciu oslabuje*“. Tamtéž, *Ústredie Jednoty baptistov na Slovensku, K číslu: 537/1952, 14.X.1952.*

⁴²⁹ Tamtéž, složka Korespondence Ústředí 1952, dopis Praha, 15. IX.1952.

⁴³⁰ Tamtéž, *Číslo: 519/1952, 22.IX.1952.*

⁴³¹ Tamtéž, podsložka Akční výbor jednoty baptistů, *Ústredie Jednoty baptistov na Slovensku, K číslu: 537/1952, 14.X.1952.*

členstva“;⁴³² což je dost dobře možné, protože obdržel vrácená memoranda z velkého počtu míst.

V memorandech, v původní i přeformulované verzi, se objevilo téma, který stojí za zmínku. Před slovenskými baptisty totiž vyvstal stín jejich zkušenosti z konce roku 1948, kdy došlo k zavírání celé řady slovenských modliteben. V memorandech se důrazně distancovali od následujících motivů: pod název baptistické církve se skrývají „rozličné elementy / Jehovisti... apod.“ s učením rozporným od baptistů,⁴³³ dále že baptisté nehlásají odpírání vojenské služby.⁴³⁴ Oba motivy se objevovaly v různých textech během případu uzavírání modliteben v roce 1948 a zatýkání z roku 1952 mohlo v baptistech tuto nepříjemnou vzpomínku vyvolat.

Rozuzlení do situace vneslo rozhodnutí SÚC. Úřad totiž 16. září oficiálně určil Václava Tomeše za zmocněnce baptistické církve,⁴³⁵ tedy za člověka, který nyní zosobňuje Ústředí. Tomeš si pak na základě tohoto zmocnění vyžádal schůzku na SÚC s V. Ekartem, která proběhla 26. září. Projednávala se záležitost církevního statutu a Makovíniho akce. V. Ekart Tomeše ujišťoval, že s baptisty se i nadále počítá jako se státem uznanou církví a že akční výbor je zbytečný.⁴³⁶ Stejným způsobem ujišťoval V. Ekart Tomeše i 16. října, poté, co na SÚC dorazilo Makovíniho memorandum s podpisy. SÚC i V. Tomeš vyzvali Makovíniho k upuštění od dalších aktivit,⁴³⁷ SÚC rozhodl, že bude ve věcech baptistů jednat pouze s V. Tomešem.⁴³⁸ Dne 9. října se sešel Ústřední výbor BJB (českých baptistů) a toto jednání bylo rozšířeno o další

⁴³² Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, podsložka Akční výbor jednoty baptistů, *Štátny úrad pre věci cirkevné, Rimavská Sobota, 10.X.1952.*

Podepisovali memorandum jen zástupci sborů, čili staršovstvo, nebo všichni věřící členové? Podle dvou dopisů šlo o „podpisy členov sborov“. Tamtéž. Stejně tak tamtéž, dopis *Rimavská Sobota, 2.IX.1952.*

⁴³³ Tamtéž, *VZOR, Štátnemu úradu pre věci cirkevné.*

⁴³⁴ Tamtéž, *Štátny úrad pre věci cirkevné, IX.1952.*

⁴³⁵ Tamtéž, složka Korespondence Ústředí 1952, *Opis Č.j.292.8-B-II/2, 3.X.1952*; NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Ustanovení kaz. Václav Tomeše zmocněncem, 292.8.-B-II/2.*

⁴³⁶ Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, *Pozvanice na poradu, Číslo: 493/52 mš, 9.IX.1952.*

⁴³⁷ Tamtéž, *K tam.č.564/1952 Král, 5.XI. 2.*

⁴³⁸ Tamtéž, podsložka Akční výbor jednoty baptistů, dopis *Praha, 17.X.1952.*

osoby – o české kazatele a dva kazatele ze Slovenska. Schůze uznala Tomešovo zmocnění, a to v rozsahu kompetencí bývalého předsedy J. Řičáře. Dohodlo se zasílání informací o činnosti Ústředí slovenských baptistů na Ústředí české. Jednalo se též o připomínkách SÚC k návrhu statutu.⁴³⁹ Ukončení Makovíniho akce bylo přijato i na Slovensku, jak dokládá dopis z 9. prosince – šlo o informaci jednomu ze sborů, který akci podepsal, že záležitost vyřešily úřady zmocněním Václava Tomeše za zástupce Ústředí v Praze, slovenské Ústředí mají zastupovat i nadále zdejší baptisté Šramo a Krajčí. Dopis končil poděkováním Makovínimu za jeho iniciativu.⁴⁴⁰

Záležitost kolem akčního výboru odráží neutěšenou situaci, ve které se církev od května 1952 ocitla. Připomeňme sled událostí: v květnu a červnu byly zatčeny důležité osobnosti církevního vedení, a to jak českomoravské části, tak slovenské. Ani nový, prozatímní, český předseda nezůstal na svobodě dlouho a na konci června se Jednota opět ocitla bez klíčové vedoucí osoby, která by zajišťovala kontakt s úřady. V atmosféře nejistoty se tak v srpnu objevil nápad na akční výbor, který mohl plnit dvě funkce. Jednak vytvořit uvnitř církve platformu pro komunikaci s úřady, především však je odrazovat od dalších radikálních řešení typu zákazu církve. Druhá funkce vyplývá z povahy akčních výborů, ty byly totiž v roce 1948 používány jako pro KSČ důvěryhodný nástroj „očisty“ různých institucí (od průmyslových podniků po kulturní organizace), akční výbor v kritickém roce 1952 mohl mít za účel vyslat signál o státní důvěryhodnosti církve. Do jaké míry šlo o spíše taktický manévr, a do jaké o akci myšlenou skutečně v duchu akčních výborů roku 1948, tedy o prosazení osob loajálních ke komunistickému režimu do vedoucích pozic, nelze s definitivní jistotou soudit. Z pramenů lze vyčíst určité náznaky: jazykové formulace iniciátora návrhu na zřízení akčního výboru

⁴³⁹ Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, *Zápis schůze Ústředního výboru, 9. října 1952.*

⁴⁴⁰ Tamtéž, *Výmenovanie zmocnenca, Číslo: 606/1952, 9. decembra 1952.*

Karola Makovíniho v původním textu memoranda⁴⁴¹ a v osobní korespondenci⁴⁴² odpovídala dobovému komunistickému slovníku. Na druhou stranu schůze kazatelů na Slovensku, která akci schválila, zároveň zmírnila takto zabarvené původní znění memoranda a K. Makovíniho o tom informovala: „[...] nie sme privyknutí v rámci našich cirkevných vecí na podobný spôsob vyjadrovania, jako si tam použil. Preto myslíme, že nebude od věci, ak memorandá, ktoré dostaneš, nebudú doslovne zniet' podle Tvojho návrhu, ale tak, aby vyjadrovaly nie len vôľu ľudu – našich členov – ale aby boli napísané aj slovami, ktorými sú oni [členové cirkve] navyknutí hovoriť a ktoré im idú naozaj od srdca.“⁴⁴³ Široká podpora akce, tím myslíme hlavně sesbírané podpisy, se dá vysvětlit spíše obavami baptistů o budoucnost své církve a nedostatkem alternativ, jak krizi řešit, než jako touhu o zcela doslovný výklad memorand a tedy oddaný postoj. Později se například jeden z kazatelů omlouval V. Tomešovi za to, že výzvu podpořil, a odvolával se na nejasnosti a nevědomost – nebylo jasné, kdo církev vlastně zastupuje.⁴⁴⁴

Tato důležitá otázka byla tedy vyřešena – s laikem V. Tomešem začaly úřady jednat nejpozději od druhé poloviny srpna, v září ho oficiálně jmenovaly zmocněncem a do konce roku zmizely stopy po Makovíniho iniciativě konsolidovat církve skrze vytvoření akčního výboru. Výbor Ústředí, oslabený po vlně zatýkání o své členy J. Řičaře, J. Procházku a C. Burgeta, fungoval i nadále. Na schůzi 9. října, kde se schválilo Tomešovo zmocnění, zasedal výbor ve složení Josef Dvořák, Vilém Pospíšil a Josef Tomeš, dále Václav Tomeš jako zmocněnec a k tomu další hosté.⁴⁴⁵ Později, od konce února 1953, se objevily zprávy

⁴⁴¹ Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, podsložka Akční výbor jednoty baptistů, *Štátny úrad pre věci cirkevné, IX.1952.*

⁴⁴² Tamtéž, *Ústredie Jednoty baptistov na Slovensku, K číslu: 537/1952, 14.X.1952.*

⁴⁴³ Tamtéž, dopis Bratislava, dne 12.IX.1952.

Jazyková analýza textů memorand viz poznámka č. 428.

⁴⁴⁴ Archiv VV BJB, složka Korespondence Ústředí 1952, *Adresy slouž.bří., Č. jedn.: 180/52, Zn.: Ba., 6. října 1952.*

⁴⁴⁵ Tamtéž, *Zápis schůze Ústředního výboru, 9. října 1952.*

Tato jméno, včetně Václava Tomeše, odpovídají osobám z výboru v době před zatýkáním, a to až na osobu Josefa Rotha, který zemřel v březnu roku 1952 (VYCHOPEN, J. – SMÍLEK, J. – POSPÍŠIL, V.: *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, s. 107) a Viléma Dyby, u kterého není jasné, jestli v říjnu 1952 už členem výboru nebyl, nebo se pouze

o chystaném ustanovení nového orgánu, tzv. poradního sboru, který by zastával funkci Ústředního výboru.⁴⁴⁶ SÚC definoval nové pozice tímto způsobem: mělo jít o „*členy poradní[ho] sboru při úřadu zmocněnce Bratrské jednoty baptistů*“.⁴⁴⁷ Žádost o schválení konkrétních osob do poradního sboru byla zaslána 14. dubna 1953 (celkem tři lidé podle zemí – jeden za Čechy, jeden za Moravu, jeden za Slovensko, a k tomu návrh rozšířit výbor o dalšího zástupce za Čechy).⁴⁴⁸ SÚC tento návrh 10. května odsouhlasil s jednou personální změnou, dále povolil rozšíření poradního sboru o žádaného jednoho člena.⁴⁴⁹ V. Tomeš v několika dopisech připojoval poznámku, že poradní sbor se vytvářel po předchozím projednání na SÚC.⁴⁵⁰ Samotné ustanovení poradního sboru oznámil úřadu 4. června.⁴⁵¹ V dopise ze 17. června informoval baptistické sbory o založení poradního sboru a zároveň vysvětloval jeho hlavní poslání: jde o prozatímní orgán do doby schválení statutu církve, což bude i hlavní předmět první schůze poradního sboru na SÚC plánované na 20. červen 1953. Až dojde ke schválení statutu, budou se podle těchto nových norem konat volby.⁴⁵² Poradní sbor měl jednat o budoucím vzniku jednotného Ústředí církve pro celé Československo.⁴⁵³ Měl tedy být platformou k přípravě organizačního sjednocení české a slovenské větve, proto jeho součástí byl i zástupce za Slovensko. Kromě zmocněnce V. Tomeše byl poradní sbor obsazen jinými osobami, než jaké působily v bývalém českém výboru Ústředí.

Otázka postavení baptistů v ČSR, struktura církve a její ústava, se projednávala průběžně již několik let. I v období probíhajícího vyšetřování zadržených věřících

nedostavil na schůzi (srovnáno se seznamem členů výboru Ústředí z června 1951. Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1951, *P. titl. Státní úřad pro věci církevní, 19/6. 1951*. Stejný dokument viz NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54).

⁴⁴⁶ Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1953 1–6, *Členství v poradním sboru, 24.II.1953*.

⁴⁴⁷ Tamtéž, *Schválení poradního sboru, Č. j.: 394/53–II/2, 10. května 1953*.

⁴⁴⁸ Tamtéž, *Hlášení členů porad. sboru, 14.IV.1953*.

⁴⁴⁹ Tamtéž, *Schválení poradního sboru, Č. j.: 394/53–II/2, 10. května 1953*.

⁴⁵⁰ Tamtéž, *Členství v poradním sboru, 24.II.1953*; tamtéž, *Poradní sbor BJB, 19.V.1953*; tamtéž, *Ustavení poradního sboru, 17.VI.1953*.

⁴⁵¹ Tamtéž, *Ustanovení poradního sboru, 4.VI.1953*.

⁴⁵² Tamtéž, *Ustavení poradního sboru, 17.VI.1953*.

⁴⁵³ Tamtéž, *Poradní sbor BJB, 19.V.1953*.

se o ní mluvilo – apel na vyřešení těchto záležitostí v Makovínově memorandu, rozhovory V. Tomeše na SÚC s V. Ekartem a M. Pourovou. V projednávání těchto bodů se pokračovalo i nadále v roce 1953. Po ustanovení poradního sboru ovšem zazněly nesouhlasné hlasy ze Slovenska, z 8. června pochází dopis z Ústředí slovenských baptistů, ve kterém byl kritizován fakt, že Slovensko má v poradním sboru zastupovat pouze jeden člověk. Dopis tuto věc hodnotil jako nespravedlnost a odkazoval se na skutečnost, že baptistických věřících je na Slovensku více než v Čechách a na Moravě, uváděl, že by mohli mít 3–4 své zástupce, tedy v porovnání s českomoravskými baptisty paritní zastoupení, že zdejší Ústředí zůstalo kromě M. Kešjara kompletní a že baptisté na Slovensku svůj vlastní statut už mají z dřívější doby. Dopis zdůrazňoval hlavně paritu zastoupení ve společném centrálním orgánu. Naopak s tím, že se bude vytvářet nová ústava, podle které se zvolí nové celostátní Ústředí, čímž se slovenské Ústředí v Bratislavě zruší, pisatelé počítali.⁴⁵⁴

V roce 1953 se oproti předchozímu roku posunula nepříjemná záležitost ohledně chybějících kazatelů. V Pardubicích byl 1. února ordinován kazatel nový.⁴⁵⁵ Dalším způsobem řešení nedostatku duchovních bylo ustanovení administrátorů na sbory, které o své kazatele přišly.⁴⁵⁶ Za zmínku stojí jeden konkrétní případ, který odhaluje i obecnější principy při postupu ustanovení administrátorů: liberecký sbor s touto snahou nesouhlasil a žádal od vedení vysvětlení, proč má na jejich sbor přijít nový kazatel (s platností od 1. března), aniž by si ho vyžádal a aniž by už proběhl soud s vlastním kazatelem Vilémem Volanským.⁴⁵⁷

⁴⁵⁴ Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1953 1–6, *Týka sa poradného sboru, Číslo: 123/1953, 8.VI.1953.*

⁴⁵⁵ Tamtéž, *Přidělení administrátora, 9.III.1953.*

⁴⁵⁶ U těchto sborů máme o administrování k dispozici podrobnosti: k administraci sboru ve Vysokém Mýtě byl ustanoven nový pardubickým kazatel Artur Jersák, k administraci libereckého sboru broumovský kazatele Jan Veselovský, k administraci žateckého sboru kazatel Josef Pospíšil z Teplé u Mariánských Lázní, sbor lovosicko-litoměřický administroval Václav Tomeš (tamtéž, *Ustanovení administrátorem, 27.IV.1953*; údaje k dubnu 1953) a kroměřížský sbor kazatel ze Zlína Václav Zbořil (tamtéž, složka Korespondence Ústředí 1953 7–12, *Osazení místa kazatele, Zn.: N., 17.7.1953.* – dopis o ukončení administrace a nástupu nového kazatele P. Titěry). Viz též žádosti na Krajské národní výbory o schválení administrátorů z 15. ledna 1953: tamtéž, složka Korespondence Ústředí 1953 1–6, *Ustanovení administrátora, Jersák*; tamtéž, *Ustanovení administrátorem, Veselovský*; tamtéž, *Ustanovení administrátora, Pospíšil.*

⁴⁵⁷ Tamtéž, dopis *Bratr Václav Tomeš, Liberec, 4. března 1953.*

V. Tomeš věc vysvětloval: nejedná se o přidělení pracovníka místo vlastního kazatele, ale o práci administrátora, správce sboru za nepřítomnosti vlastního duchovního. Jeho funkce je taková, že spolupracuje s místními laickými kazateli, je spoluzodpovědný za vedení sboru, vykonává církevní úkony (Večeře Páně, křest, sňatky apod.). Klíčem k výběru takové osoby byla geografická blízkost kazatelova hlavního působiště s nově administrovanou oblastí. Dle Tomešova sdělení se tento krok prováděl na popud SÚC⁴⁵⁸ a po dohodě s Ústředím.⁴⁵⁹

V osobním dopise podal nový pardubický kazatel Artur Jersák zprávu o průběhu druhého soudního procesu s baptisty. Psal též o tom, že na některé odsouzené se bude vztahovat amnestie.⁴⁶⁰ Skutečně už 4. srpna 1953 se na svobodu dostal Pavel Čáni, Vilém Volanský, Jan Mikulenčák a Adam Strapoň.⁴⁶¹ V tuto chvíli se řešilo, co s těmito navrátilivšími se kazateli, zda mohou obnovit svou práci na sborech. U některých se žádalo o nové zapojení do duchovenské služby, ale regionální církevní oddělení tyto kazatele vyrozuměla v tom smyslu, že duchovními být nemohou.⁴⁶² Nakonec to byla celá řada míst, kterým nebyl na dlouhá léta povolen řádný kazatel – Litoměřice (resp. Lovosice) získali nového kazatele až v roce 1955,⁴⁶³ Liberec čekal 5 let, Vikýřovice 10 let, Kroměříž a Cheb 15 let a Žatec dokonce 30 let. Kromě Kroměříže se jednalo o sbory z poválečných reemigrantů.⁴⁶⁴

Z korespondence se dále dozvídáme o různých místních případech bezpráví a tlaku, který komunistické orgány na věřící vyvíjely. Protože bylo ve vězení velké množství kazatelů, ti zbylí se museli po právu obávat i o svůj vlastní osud. Vždyť ještě v prosinci 1952, tři a půl měsíce od posledního zatýkání, si bezpečnostní složky přišly pro kazatele Pavla Čániho. Jiný

⁴⁵⁸ Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1953 1–6, *Přidělení administrátora*, 9.III.1953.

⁴⁵⁹ Tamtéž; dále také tamtéž, *Ustanovení br. kazatele Artura Jersáka*, 9.III.1953; tamtéž, *Ustanovení administrátorem*, 27.IV.1953.

⁴⁶⁰ Tamtéž, složka Korespondence Ústředí 1953 7–12, dopis *V Pardubicích*, 18. července 1953.

⁴⁶¹ Tamtéž, dopis *V Pardubicích*, 5. srpna 1953.

⁴⁶² Tamtéž, dopis *Liberec dne 20.8.1953*; tamtéž, dopis *Vysoké Mýto 20.8.1953*; tamtéž, dopis *J. Mikulenčák*, 4. září 1953.

⁴⁶³ NEŠPOR, Z. R. – VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví*, s. 144.

⁴⁶⁴ HLAVÁČEK, P.: *Vzájemné přínosy českomoravské a exulantské větve českého baptistického hnutí*, nestr.

kazatel psal koncem roku o výsledku v Pardubicích⁴⁶⁵ a o svém zoufalém psychickém stavu.⁴⁶⁶ Zmocněnec Václav Tomeš se ocitl pod ostrou kritikou táborského OCT za své kázání bez ideologických důrazů.⁴⁶⁷ Volný kazatelský byt po zatčeném duchovním z Kroměříže měl obsadit nejprve příslušník SNB, nakonec se o jeho zisk snažil církevní tajemník.⁴⁶⁸

Je patrné, že zatímco věřící ve vazbě zpracovávali vyšetřovatelé, o církvech mimo brány věznic se zase intenzivně „staral“ SÚC, popřípadě regionální církevní tajemníci. SÚC určil nového zmocněnce a zamítl Makovíniho akci, propuštění kazatelé nezískali úřední souhlas k obnovení své duchovenské praxe. I nad dalšími záležitostmi církve si SÚC udržoval kontrolu – příprava ústavy, obsazování poradního sboru, dosazování administrátorů – a je možné, že některá z těchto opatření vzešla z jeho iniciativy.

4.4.3.2 Plány státních orgánů

Poté, co proběhly soudní procesy, se opět vynořila myšlenka na rozpuštění církve.⁴⁶⁹ Ve sledovaných návrzích se o baptistech uvažovalo v celostátním smyslu. Po prvním procesu popsal SÚC 4. července 1953 novou situaci církve takto: vedení církve a kazatelé organizovali špionážní činnost, v čemž jim pomáhali („byť nevědomky“) i věřící; příčiny je nutné hledat v kořenech církve v USA a ve vlivu západních baptistů, zároveň s tím byla církev po válce posílena o množství reemigrantů nepřátelských vůči SSSR; církev prováděla intenzivní práci s mládeží a „kolem kazatele vytváří se pevně stmelený kolektiv

⁴⁶⁵ Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, dopis 18/12 – 1952.

⁴⁶⁶ Tamtéž, dopis 9.prosince 1952.

⁴⁶⁷ „Předpokládám, že příště bude ve vašem shromáždění i čisté, upřímné srdce vůči lid. demokratické republice. Tentokrát tomu tak nebylo. [...] o těžkém zápase za mír, o příměří v Koreji, o pronásledování skutečných obránců míru na západě, i upřímně věřících – o tom pochopitelně nevíte ničeho. [...] Na západě jsou ti, kteří vedou lidstvo na nové jatky a při tom se ohánějí Bohem. To byste měl především vidět. Mír do budovatelské práce rozhodně nepřinášíte.“ Tamtéž, složka Korespondence Ústředí 1953 7–12, Zn. j.: 295.1–IX.53–Mi, 7. září 1953.

⁴⁶⁸ Tamtéž, Zn.: I/c–293.4–1953.

⁴⁶⁹ Srov. PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr.

fanaticky věřících lidí“. Zpráva konstatovala, že učení církve je, až na větší důraz na křest, totožné s jinými protestantskými denominacemi – na rozdíl od výše zmiňované zprávy SÚC z roku 1952⁴⁷⁰ to v tomto textu nebyla specifika křesťanské věrouky, kterými SÚC zdůvodňoval zdroj konfliktu mezi církví a státem, ale za příčinu označoval hlavně americký původ, poválečné přistěhovalectví, důslednost ve víře („fanatismus“). Tato zpráva byla návrhem, jak s baptistickou církví naložit poté, co soud odsoudil její členy za protistátní činnost. Nabízela dvě varianty, přičemž SÚC vycházel též ze zkušeností s administrativním zákazem adventistů v roce 1952 (tj. úřední rozpuštění, zrušení státních souhlasů kazatelům, propadnutí majetku státu), který se neosvědčil, jak si komunisté sami uvědomovali. Vehnal totiž adventisty do stavu, kdy pokračovali ve svém fungování jako podzemní církve, která se dále šířila.⁴⁷¹ Přechodu baptistů do ilegality, kde by se církve utvrzovala v náboženském životě a v odporu proti státu, a to s pocitem „*mučednictví pro víru*“, se SÚC obával.

Podle první varianty mělo vedení církve, v jehož čele stál zmocněnec Václav Tomeš, vyzvat věřící k dobrovolnému přestupu do jiných církví. Toto opatření by se zdůvodnilo zradou baptistických kazatelů vůči státu, ke které tito kazatelé měli pobízet i ostatní členy církve. Současní kazatelé by byli zbaveni státního souhlasu a zařazeni do výroby. Majetek by se předal té církvi, do které by daný sbor vstoupil. „*Tímto způsobem by se příslušníci baptistické církve nenásilně rozplynuli do jiných protestantských denominací.*“ SÚC tuto variantu podporoval, sliboval si od ní, že by věřící neměli potřebu působit v ilegalitě. Poznámka o tom, že „*bychom umožnili věřícím této církve nadále se nábožensky vyžívat [...]*“, svědčí, kromě jiných formulací, o arogantním uvažování úřadu. Konečný záměr se totiž nelišil od cíle při zásahu proti adventistům. I v baptistickém případě mělo jít o likvidaci církve, avšak jiným provedením, které by umenšilo možnosti odporu. Návrh opatření se podobal postupu proti drobným

⁴⁷⁰ Viz s. 75–76.

⁴⁷¹ MARTINEK, B.: *Vývoj vztahu československého státu k tzv. náboženským sektám*, s. 410.

náboženským spolkům v počátcích komunistické totality. Tyto skupiny, které stát rozpustil, se mohly legalizovat pouze přičleněním k některým uznaným církvím.⁴⁷² V případě baptistů by se však jednalo o větší, několikatísícové, společenství, které by se mělo rozpustit mezi více denominací. Nicméně i s rozsáhlejším přesunem věřících, a to v řádech statisíců, měl režim už své zkušenosti, totiž s připojením řeckokatolické církve k církvi pravoslavné v roce 1950.⁴⁷³

Druhou navrhovanou variantu představovala myšlenka církev nelikvidovat, ale prosadit nové vedení (v čele s V. Tomešem) a na sbory dosadit nové prověřené kazatele vybrané z řad věřících, z laiků. Dosavadním kazatelům pak odebrat státní souhlas a poslat je do výroby, udržovat nad církví svou kontrolu. Tuto alternativu hodnotil návrh jako nedostatečné potrestání církve: „*Realisace druhé varianty by vlastně znamenala, že církev by nebyla nijak postižena za svou protistátní činnost.*“ Autor návrhu zde přehlížel fakt, že církev už celý rok prožívala krizi, kdy její elita byla zavřena ve vězení a vedle toho se zbytek denominace potýkal s problémy zajištění vlastního chodu způsobenými náhlou ztrátou velkého počtu lidí z kazatelského sboru, nehledě na pocity napětí, tlaku a nejistoty z budoucnosti.⁴⁷⁴

První varianta návrhu, likvidace církve rozpuštěním do jiných denominací, se nesečkala s další podporou. Ministr pověřený řízením SÚC Zdeněk Fierlinger, ministr národní bezpečnosti Karol Bacílek a ministr zahraničí Václav David stáli za druhou, mírnější variantou.⁴⁷⁵ V případě ministerstva zahraničí hrála roli případná mezinárodní reakce – baptisté

⁴⁷² MARTINEK, B.: *Vývoj vztahu československého státu k tzv. náboženským sektám*, s. 407–408.

⁴⁷³ KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu*, s. 114.

⁴⁷⁴ NA, fond SÚC, kart. 4, sign. 54, *Návrh na opatření proti baptistické církvi, Příloha k čj. T 718/53–S., 4. července 1953.*

⁴⁷⁵ PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr.

Ministr národní bezpečnosti K. Bacílek se o věci radil se Státní bezpečností. Náčelník Hlavní správy StB J. Miller mu „*postoupil*“ vyjádření k červencovému návrhu SÚC (o tomto vyjádření hovoříme též na s. 92–93), které se vyslovilo k přijetí druhé, mírnější, varianty, tj. církev nelikvidovat, ale zbavit dosavadní kazatele funkcí a dosadit nové a prověřené duchovní. Zpráva rekapitulovala odsouzení řady baptistických vedoucích a kazatelů a pojednávala o tom, že i zbytek kazatelského sboru se na špionážní činnosti podílel. Avšak z toho důvodu, že šlo o „*menší trestnou činnost*“, upustilo se od vypracování trestního oznámení. Následně zpráva doporučovala mírnější alternativu postupu proti církvi. Bohužel tedy není ze zprávy zřejmé, proč doporučovala druhou variantu. Není z ní patrné ani to, která složka StB vyjádření sepsala. ABS, fond A 2/1, sign. 1635, složka Návrh na zbavenie funkcie kazateľov Baptistickéj cirkvi, *Návrh na zbavenie funkcie kazateľů Baptistické církve, 17. července 1953.*

představovali celosvětově velmi rozšířenou denominaci a radikální postup proti ní podle první možnosti návrhu by mohl být v zahraničí využit k protikomunistické propagandě.⁴⁷⁶

Stejný motiv obavy z nepříjemné mezinárodní pozornosti obsahovala i následná verze návrhu SÚC na postup proti baptistům z 5. srpna – církev je početná na Západě i v SSSR a je možné, že by zásah byl propagandisticky využit, proto se nedoporučovala likvidace církve. SÚC tak reflektoval připomínku ministerstva zahraničí. Pozoruhodné je, že v textu se již otevřeně použilo termínu „likvidace církve“. Nové doporučení SÚC se krylo s tezemi druhé varianty předchozího návrhu. Podrobněji se rozebírala role nově dosazených kazatelů, ze které je na první pohled patrné, o jak obtížnou kazatelskou službu by se v praxi jednalo. Nově ustanovení kazatelé z řad laických kazatelů měli duchovenskou službu vykonávat paralelně se svým civilním zaměstnáním a prozatímne bez státního platu. Zaměstnanecký poměr by byl zřízen „*individuálně podle toho, jak se ten který kazatel ve své funkci osvědčí, což bylo by provedeno ovšem pouze v měřítku nejnutnějším*“. Plánovalo se rovněž uspořádání konference s volbou vedení a přijetím ústavy.

SÚC kalkuloval s faktem, že uvnitř církve panovaly obavy z jejího zrušení – ze svých pozorování vyvozoval předpoklad, že „*veškerá opatření, která přijdou, přijmou s povděkem, jen když nebude církev rozpuštěna*“.

Tato zpráva z 5. srpna byla předložena vládě a návrh na závěrečné vládní usnesení obsahoval tři body: 1) všem baptistickým kazatelům odebrat státní souhlasy a zařadit je do výroby, „*kde by nemohli škodit*.“ 2) dosadit na sbory prověřené laické kazatele z řad věřících. 3) založit nové Ústředí pro celou republiku s poměrným zastoupením Slovenska.⁴⁷⁷ Vznikl rovněž dokument s názvem *Operativní plán postupu v Bratrské jednotě baptistů*,

⁴⁷⁶ NA, fond SÚC, kart. 4, sign. 54, Č. 11.062/53–I/1., 28. července 1953.

⁴⁷⁷ Tamtéž, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Návrh nových opatření v Bratrské jednotě baptistů*, Č.j. T 767/53–S, 5. srpna 1953.

ve kterém se podrobně rozepisovalo, jakým způsobem ve spolupráci s bezpečnostními orgány a krajskými církevními tajemníky má k výměně kazatelů dojít.⁴⁷⁸

Nakonec se však vláda 26. srpna usnesla v jiném smyslu, než jak navrhoval SÚC, a to s vypuštěním příkazu k hromadnému převedení kazatelů do výroby a jejich nahrazení laiky.⁴⁷⁹

SÚC, respektive autor návrhů postupu proti baptistům z 4. července a 5. srpna náměstek na SÚC Josef Plíhal, tlačil od počátku k ostřejšímu postupu, ten byl ale nadvakrát zmírněn. Z variant buď církev likvidovat rozpuštěním do jiných denominací, nebo reorganizovat vedení a dosavadní kazatelský sbor nahradit kontrolovanými duchovními z řad laických kazatelů, vzešlo po konzultacích s dalšími složkami státní struktury (min. zahraničí a min. bezpečnosti) doporučení Státního úřadu pro věci církevní provést druhou variantu. I přepracovaný návrh, kladoucí důraz na to, že noví kazatelé z řad laiků budou paralelně provozovat své civilní zaměstnání a placenými duchovními se stanou jen v nejnútnejších případech, byl nakonec zredukován. Mělo dojít pouze k uspořádání konference, zřízení nového Ústředí, sjednocení české a slovenské části a přijetí církevní ústavy. Proč k tomuto zmírňování došlo? V prvním případě se ministerstvo zahraničí odvolávalo na riziko mezinárodní odezvy,⁴⁸⁰ u ministerstva národní bezpečnosti není důvod jeho mírnějšího stanoviska zřejmý.⁴⁸¹ Dále mohlo hrát roli i zhodnocení neuspokojivého výsledku zákazu adventistické církve. Ve druhém případě, kdy z vládního usnesení vypadl prvek odstavení dosavadních kazatelů, tedy ten, který lze považovat za silně represivní, jsou motivy neznámé.

⁴⁷⁸ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, podsložka Návrh nových opatření v Bratrské jednotě baptistů, *Operativní postup v Bratrské jednotě baptistů*.

⁴⁷⁹ Tamtéž, kart. 4, sign. 54, *Opatření proti baptistické církvi, K čj. T 718/53–8, 1. září 1953*; srov. MARTINEK, B.: *Vývoj vztahu československého státu k tzv. náboženským sektám*, s. 410.

⁴⁸⁰ NA, fond SÚC, kart. 4, sign. 54, Č. 11.062/53–I/1., 28. července 1953.

⁴⁸¹ Viz poznámka č. 475.

4.4.3.3 Konference 1953

Ve druhé polovině roku 1953 se velká pozornost věnovala přípravě celostátní baptistické konference. Mezi hlavní cíle patřilo odhlasování nové ústavy, spojení české a slovenské větve baptistů, volba předsednictva. SÚC s tím, že ke sloučení dojde a že se církev bude organizačně chovat jako jedna celostátní instituce, už dopředu počítal. Například ve věci financí se již od října 1953 dožadoval zaslání jednotného církevního návrhu rozpočtu na rok 1954.⁴⁸²

Přípravy konference probíhaly pod dohledem SÚC. Úřad si žádal ke kontrole osnovu referátu, který měl na konferenci zaznít,⁴⁸³ potvrzoval,⁴⁸⁴ nebo i navrhoval řečníky,⁴⁸⁵ kontroloval osnovu úvodního kázání,⁴⁸⁶ schvaloval navržené kandidáty k volbě výboru Jednoty⁴⁸⁷ a k volbě předsedy,⁴⁸⁸ předem schvaloval ústavu,⁴⁸⁹ kterou měla konference odhlasovat.

Samotné konferenční jednání se uskutečnilo v sobotu 12. prosince 1953 v Praze ve sboru Vinohrady,⁴⁹⁰ a to od 9:00. Zúčastnilo se jej přes 50 lidí, tento počet zahrnoval většinou kazatele a delegáty jednotlivých sborů a také sedm hostů, vrcholné zástupce některých protestantských církví – za ČCE senior synodní rady Miloslav Hájek, za JB biskup Karel Reichl, za JČB předseda rady František Zdychynec, za metodisty superintendent církevní rady

⁴⁸² Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1953 7–12, *Rozpočet*, 12.X.1953; tamtéž, Č.j. 128, 22.X.1953.

⁴⁸³ Tamtéž, kart. 3, složka Konference rok 1953 12.12. na Vinohradech, *Konference – projev*, 147, 18.XI.53. Mělo jít o referát *Poslání církve s mírovým zaměřením*. O tomto a ještě o jiném referátu na téma *Vznik a vývoj denominace v ČSR až do dneška* se píše také v návrhu na program (tamtéž, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1953 7–12, *Návrh na program konference*), neuvádí se však v pozvánce s programem (tamtéž, kart. 3, složka Konference rok 1953 12.12. na Vinohradech, *Pozvánka – program*) a v záznamu průběhu konference, zápisnici, (Tamtéž, *Zápisnice*) a nejspíš se tedy nerealizovaly.

⁴⁸⁴ Tamtéž, *Konference – projev*, 147, 18.XI.53.

⁴⁸⁵ Tamtéž, *Konference*, 146, 18.XI.53.

⁴⁸⁶ Tamtéž, *Jmenování předsedy – návrh*, 155, 26.XI.53.

⁴⁸⁷ Tamtéž, *Návrh Rady starších*, 172, 5.XII.53.

⁴⁸⁸ Tamtéž, *Jmenování předsedy – návrh*, 155, 26.XI.53; tamtéž, *Návrh předsedy*, 163, 30.XI.53.

⁴⁸⁹ Tamtéž, *Evangelisace*, 136, 11.XI.53.

⁴⁹⁰ Adresa dříve Stalinova 68, dnes Vinohradská 68.

Václav Vančura, za Kostnickou jednotu⁴⁹¹ zástupce Timoteus Č. Zelinka – a dva zástupce SÚC – Josef Plíhal a tajemnice drobných protestantských církví Miloslava Pourová.⁴⁹² Počet osob mohl být ještě vyšší, množství baptistických hostů ne-delegátů nebylo omezeno.⁴⁹³ Na sobotu odpoledne měl přichystanou přednášku J. L. Hromádka. Ze skladby přítomných církevních i státních zástupců i z návštěvy J. L. Hromádky je patrné, o jak důležitou událost se jednalo.

V úvodu konference převažovaly křesťanské prvky programu – píseň, modlitba, biblické kázání. Následovala jednací část. První projev pronesl Josef Plíhal, poté všichni zástupci církví. Následně proběhla ta část setkání, kdy se četla a jednohlasně schválila nová ústava a podle ní se zvolili představitelé do církevních funkcí (Ústřední rada starších, Rozhodčí výbor, Revizoři účtu). Co se týče nejdůležitější volby, do Ústřední rady starších, což byl název hlavního církevního výboru podle nové ústavy, byli zvoleni Václav Tomeš jako předseda, Pavel Kondač jako místopředseda a další členové: Václav Čermák, Ondřej Betko, Rudolf Petr, Vilém Dyba, Josef Malát. Staronový čelní představitel církve, dříve jako zmocněnec, nyní již jako konferencí zvolený předseda, pronesl svůj projev. Konference se dále usnesla na zněních poselství konference sborům (zasílané i do zahraničí) a pozdravných telegramů prezidentu A. Zápotockému a předsedovi SÚC J. Havelkovi. Projednával se též rozpočet na rok 1954. Po sekci volných návrhů nechal V. Tomeš zakončit jednání písní a modlitbou, zasedání skončilo po třech hodinách.⁴⁹⁴ Dalším odpoledním bodem programu byla přednáška J. L. Hromádky *Poslání věřícího křesťana v dnešní době*.⁴⁹⁵ Úplný závěr představovalo slavnostní bohoslužebné shromáždění druhý den v neděli, na kterém byl Václav Tomeš ordinován na řádného kazatele.⁴⁹⁶

⁴⁹¹ Organizace sdružující protestantské církve.

⁴⁹² Archiv VV BJB, kart. 3, složka Konference rok 1953 12.12. na Vinohradech, *Presenční listina hostů*.

⁴⁹³ Tamtéž, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1953 7–12, *Konference. – delegáti, Č. jedn.: 161– Zn.: Tm., 27.XI.53*.

⁴⁹⁴ Tamtéž, kart. 3, složka Konference rok 1953 12.12. na Vinohradech, *Zápisnice*.

⁴⁹⁵ Tamtéž, *Pozvánka – program*.

⁴⁹⁶ Tamtéž, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1953 7–12, *Volba předsedy, 186, 30.XII.1953*.

Projevy zúčastněných obsahovaly v té době nezbytnou mírovou rétoriku, církevní zástupci konstatovali jednotné a přátelské vztahy mezi protestantskými církvemi, kromě toho přišla v projevech řeč i na křesťanské hodnoty, zejména lásku k bližnímu. Po kázání a na úvod jednací části udal tón celé schůzi reprezentant SÚC Josef Plíhal, jeho řeč se tematicky nedržela náboženského křesťanského rozměru, ale především rozměru politického. Z jeho úst opět zaznělo iluzorní ujištění o náboženské svobodě ve státě. Dále J. Plíhal vyslovil důležitou poznámku o baptistické církvi: „*Vyskytli se sice v jejich řadách někteří členové, ba vedoucí činitelé, kteří se dopustili něčeho, co s církevní činností nemá nic společného [...]*“ čímž narážel na zatýkání v církvi v roce 1952. Ve své řeči pokračoval a snažil se ubezpečit přítomné, že „*toto nemůže mít vliv na baptistickou církev. Čsl. stát a jeho vláda nepronásleduje nikoho pro jeho víru v Boha, a proto i církev baptistů bude žít dál svým náboženským životem*“. Tato slova byla účelovou taktikou, jak oddělit církev od své dřívější elity. Je z nich patrné, že z pohledu státních orgánů bylo jedním z cílů konference přimět baptisty k distancování se (buď skutečnému a upřímnému, či alespoň formálnímu) od událostí kolem odsouzených bratří, čímž by se předešlo oslavování mučedníků a pocitu pronásledování, a naopak se upevnilo přijetí pravidel života uvnitř totalitního státu. Smysl Plíhalových slov spočíval v definování činů členů církve jako individuálních, nenáboženských, nemajících se samotnou církví nic společného, a proto se církev nemusí obávat dalších represí. Jedná se zde o doklad promyšlené manipulace.

V podobném smyslu se nesl i projev předsedy V. Tomeše, který přednesl po svém zvolení. „*V zarmoucení musíme si říci, že někteří naši kazatelé, a to i takoví, kteří stáli v čele církve, zneužili důvěry, kterou jsme jim my a naše vlast projevili, zradili náš stát a propůjčili se činnosti, která neměla a nemá nic společného s náboženským a církevním životem.*“ Činnost církve, pokračoval dále, dotčena nebyla a představitelé státu jí projevují důvěru. Ještě ostřeji

se proti odsouzeným baptistům stavělo v zápise zaznamenané poselství konference sborům a do zahraničí.⁴⁹⁷

Je otázkou, kdo byl skutečným původcem těchto prohlášení. Z dochované baptistické korespondence o jiných referátech, které měly na konferenci zaznít, vyplývá, že SÚC si chtěl udržovat nad obsahem projevů svou kontrolu a předem je se zástupci církve projednával. Prameny hovoří o dvou referátech, které nakonec na konferenci nebyly předneseny,⁴⁹⁸ nicméně korespondence ukazuje na proces jejich vzniku. SÚC řečníky z řad církve schvaloval. Václav Tomeš se zmiňoval o svém pověření přednést jeden z referátů, přičemž „*Těž se musím zmínit o situaci naší církve vzhledem k nedávným událostem a jejím nástupu v práci do budoucna.*“⁴⁹⁹ Od schváleného řečníka druhého referátu žádal V. Tomeš zaslání osnovy projevu, kterou by následně na SÚC projednal.⁵⁰⁰ Stejným způsobem žádal o zaslání osnovy k úvodnímu kázání, aby ji předal na SÚC.⁵⁰¹ Takové zmínky jsou dokladem o dozoru SÚC u chystaných projevů. Je velmi pravděpodobné, že podobným způsobem kontroloval i Tomešův projev nebo text poselství sborům.

I na baptistické konferenci se projeví faktory, které známe už z řady jiných aspektů života uvnitř komunistické diktatury, například ze soudních líčení nebo z parlamentních voleb, totiž vytváření iluze demokracie u jevů, které jsou ve skutečnosti předpřipravené. Na konferenci se hlasovalo o předem povolené ústavě, volilo se dopředu odsouhlasené vedení, pronášely se předem kontrolované proslovy.

⁴⁹⁷ Archiv VV BJB, kart. 3, složka Konference rok 1953 12.12. na Vinohradech, *Zápisnice*.

⁴⁹⁸ Viz poznámka č. 483.

⁴⁹⁹ Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1953 7–12, *Konference*, 146, 18.XI.53.

⁵⁰⁰ Tamtéž, *Konference – projev*, 147, 18.XI.53.

⁵⁰¹ Tamtéž, *Jmenování předsedy – návrh*, 153, 26.XI.53.

V. Tomeš sice u těchto tří dopisů není podepsán, že však byl jejich pisatelem odvozujeme z kontextu okolních archiválií a z faktu, že připsané pisatelovy adresy se shodují s adresami uvedenými pod V. Tomeše v různých seznamech. NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *P. titl. Státní úřad pro věci církevní, 19/6. 1951*; tamtéž, *Schematismus sborů BJB pro potřebu sborů a kazatelů, 0 9 50 ks Tm/po*.

Ohlasy na odsuzující konferenční usnesení se objevují i v současné době. V roce 2013 napsal dnes již bývalý předseda BJB Milan Kern komentář k procesům a ke konferenci roku 1953 pro vzpomínkové setkání u příležitosti 60 let od perzekuce baptistické církve. Uvědomoval si tragiku oné doby, kdy představitelé církve stáli ve velmi těžké situaci, nepodvolení se tlaku by totiž mohlo vést k dalším represím. Zdůrazňoval, že vynucené prohlášení proti perzekvovaným muselo zasáhnout nejen je osobně, ale rovněž i jejich rodiny. Bolest a trauma v církvi dle něj způsobily oba faktory, jak pronásledování řady baptistů a znemožnění jejich služby, tak vynucené oficiální prohlášení konference proti nim.⁵⁰²

Čí stanovisko se tedy na konferenci prezentovalo? Stanovisko církve, nebo stanovisko režimu? Z pramenů nevysvítá, zda se státu podařilo, či nepodařilo baptisty skutečně přesvědčit o tom, že jejich vedoucí představitelé a kazatelé církvi uškodili. Podle konkrétně zaměřené práce o J. Řičařovi a jeho pardubickém sboru mohlo k alespoň částečnému podlehnutí komunistické propagandě docházet.⁵⁰³ Nicméně jisté je především to, že komunisté měli dostatek moci k tomu ovlivnit, co bude v oficiálních konferenčních prohlášeních řečeno. Na konferenci tak zazněla slova, která se kryla s tím, jak komunistický režim chtěl celou záležitost interpretovat.

Dodejme ještě, že baptistická konference v roce 1990 prohlášení anulovala.⁵⁰⁴

4.4.3.4 Ústava

Bratrská jednota baptistů, podobně jako jiné menší církve na začátku 50. let, připravovala ve spolupráci s SÚC svou novou církevní ústavu, tedy závazný organizační řád,

⁵⁰² KERN, Milan: *Vzpomínkové setkání u příležitosti 60. výročí vykonstruovaných procesů s kazateli BJB, 22. června 2013*. Archiv autora.

⁵⁰³ ŠÍP, L.: *Baptistický sbor v Pardubicích*, s. 47; 50.

⁵⁰⁴ Tamtéž, s. 38.

statut. Tato ústava byla odhlasována právě na vinohradské konferenci v prosinci 1953. Svobodné církve se předtím spravovaly podle vlastních vnitřních předpisů, nové pounorové církevní ústavy však vznikaly v kooperaci s úřady a kopírovaly tendence státní církevní politiky, které spočívaly ve vytváření závislého a dobře kontrolovatelného postavení církve ke státu. Šlo o složitá vyjednávání mezi zástupci denominací a úředníky SÚC.⁵⁰⁵

Vypracováním ústavy pro baptisty v celém Československu se církevní představitelé intenzivně zabývali již v letech před nejtěžší perzekucí. O úsilí ohledně společných stanov se psalo už od září 1950.⁵⁰⁶ Práce pokračovaly i v dalších dvou letech a návrh textu se zasílal též na SÚC,⁵⁰⁷ který jej mohl vrátit k opravám.⁵⁰⁸ I během období krize po zatýkání v roce 1952 se potvrzovalo, že šlo o důležitý dokument: potřebu ústavy vyzdvihovalo Makovíniho memorandum, V. Tomeš v září 1952 projednával ústavu (resp. statuta) na schůzce na SÚC,⁵⁰⁹ návrh SÚC z poloviny roku 1953 na postup vůči baptistům kladl důraz na uspořádání konference a vytvoření ústavy, „*kteřá bude odpovídat lidově demokratickým zákonům*“.⁵¹⁰ Pro Jednotu mohla ústava v té době představovat určitou záruku, že zatýkání v církvi nevygraduje v likvidaci celého náboženského uskupení, pro stát zase jeden z prostředků konsolidace poměrů v denominaci podle vlastních cílů.

⁵⁰⁵ Rada Jednoty československé ve zprávě pro svou konferenci v roce 1952 referovala o přípravách církevní ústavy takto: „*Bylo třeba dohodnout znění nové ústavy, především v návrhu. Jednání trvalo s jednou delší pauzou téměř rok. Bylo třeba vyjasnit stanoviska církve a SÚC k některým základním otázkám, bylo třeba hledat novou formulaci pro některé závažné věty a vykládat připomínky SÚC i církve navzájem. Diskuze o ústavě byla podnětem k častějšímu styku s SÚC [...]*.“ NA, fond SÚC, kart. 204, složka Jednota československá, Zpráva Rady Jednoty československé pro konferenci v Praze II, listopad 1952, s. 5.

⁵⁰⁶ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Oběžník ústředí*, 22/V, 8/9. 1950; tamtéž, kart. 11, složka 50, podsložka *Zřízení (organizace) baptistů v ČSR (návrh a jednání o něm) 1950*.

⁵⁰⁷ Tamtéž, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, *Ústava pro naši církev v ČSR*, 25. dubna 2.

Dále k jednáním českých a slovenských baptistů o ústavě např. tamtéž, 3/52–S1, 26/2. 2.; tamtéž, *Týká sa návrhu na Ústavu*, Číslo: 261/1952, 23. apríla 1952; tamtéž, *Vrátenie Ústavy s doplnkom*. Číslo 300/1952, 16.V.1952.

⁵⁰⁸ Archiv VV BJB, složka Oběžníky 1949–62, *Zápis ze schůzky kazatelů B.J.B.*, 17–18 června 1952.

⁵⁰⁹ Tamtéž, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, „*Na základě tohoto zmocnění...*“, V. Tomeš (druhá strana dopisu).

⁵¹⁰ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Návrh nových opatření v Bratrské jednotě baptistů*, Č.j. T 767/53–S, 5. srpna 1953.

Dochovalo se více podob této ústavy, vedle finálního textu⁵¹¹ též různé další verze a návrhy.⁵¹² Cenný materiál představuje *Návrh ústavy Církve baptistů v ČSR* v archivním fondu SÚC, a to z toho důvodu, že jde o návrh, který je na mnoha místech různými osobami proškrtaný a doplněný novými poznámkami. Z takto upraveného textu poté z větší části vycházela finální podoba ústavy. Vznikly tyto rukou provedené škrty cenzurou (pracovník SÚC sám provedl úpravu odevzdaného textu), autocenzurou (škrty vytvořili baptisté, aby zvýšili šanci na přijetí dokumentu), nebo společně během osobního vyjednávání na SÚC? V každém případě je jisté, že tyto dokumenty se formovaly ve spolupráci se státními úředníky a ústavu schvaloval SÚC, což znamená, že ve finální podobě uznal jen takový text, který považoval za přípustný.

Tento okomentovaný návrh můžeme porovnat s finální verzí. Dá se říct, že v původní, neproškrtané, vrstvě textu návrhu se otiskla podoba dosavadní praxe, jak se ustálila během prvních let komunistického režimu. U všeho důležitého se připomínal nutný státní souhlas či apel na dodržování zákonných předpisů: schvalování rozpočtu, oznamování sborové schůze, souhlas se svoláním konference, předchozí souhlas navrhovaným kandidátům do voleb ústředního církevního orgánu, nutná konzultace při zakládání sboru, souhlas ke jmenování kazatelů a podmínka složení slibu republiky, schvalování pastýřských listů. První z článků ústavy, jak návrhu, tak konečné verze, se odvolával na rovnoprávnost s ostatními církvemi a na požadavek rozvíjení náboženského života „v souladu s platnými zákony lidově-demokratického zřízení.“ Zajímavé je, že mnohé z těchto formulací o státním dohledu byly v návrhu přeškrtnuty a ve finální verzi chyběly, čímž v textu došlo k oslabení důrazu

⁵¹¹ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Ústava Bratrské Jednoty Baptistů v ČSR*; Archiv VV BJB, kart. 3, složka Konference rok 1953 12.12. na Vinohradech, *Ústava Bratrské Jednoty Baptistů v ČSR*.

⁵¹² NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Návrh ústavy církve baptistů v ČSR*; tamtéž, *Ústava církve Bratrská jednota baptistů /dř. Chelčického/ v Československu*; tamtéž, *Ústava Bratrské jednota baptistů v ČSSR (opis originálu)*; Archiv VV BJB, kart. 3, složka 1955 Program konference, *Návrh ústavy církve baptistů v ČSR*; tamtéž, složka Korespondence Ústředí 1953 7–12, *Návrh ústavy církve baptistů v ČSR*; tamtéž, kart. 11, složka 50, podsložka Zřízení (organizace) baptistů v ČSR (návrh a jednání o něm) 1950, *Vývoj organizace baptistů v ČSR a nutnost jednotného zřízení*.

na státní kontrolu. V zásadních bodech jako souhlasy pro kazatele nebo otázky hospodaření se tyto formulace ponechaly. Z navrhovaného uspořádání církve také zmizel koncept zřízení dvou seniorátů, pro větev českomoravskou a pro slovenskou, s vlastními seniorátními orgány (konference, rada starších, revizoři účtů), kterým by pak byly nadřizeny orgány celostátní. Šlo patrně o pokus takovýmto způsobem zachovat určitou zemskou autonomii obou větví československého baptizmu. V návrhu jsou zaškrtnuty a v konečné verzi vynechány i jiné pasáže. Buď se jednalo o další organizační změny – ze struktury duchovenského sboru zmizela funkce pomocného kazatele-vikáře, nedošlo k zavedení nového názvu „Církev baptistů v ČSR“⁵¹³ – nebo o změny spíše textové, kdy se oslabovalo křesťanské vyznění některých částí – z názvu IV. hlavy „*Činnost duchovní a misijní*“ se vypustilo slovo „*misijní*“; pasáž „*Duchovní výchovnou, pastorační, kazatelskou a misijní (evangelisační a pastorační) činnost*“ kazatelů nahradilo strohé „*veškerou duchovní činnost*“; v úkolech konference se v bodě „*Jedná o duchovním stavu církve, a dbá o duchovní prohloubení členstva*“ vynechala druhá věta o duchovním prohlubování členů apod. Na druhou stranu byla v konečné verzi ponechána řada čistě křesťanských tezí, například o čerpání svých zásad z Písma svatého, „*důraz na ryzost víry a čistotu života*“, členové „*vyznávají Ježíše Krista jako svého osobního Spasitele a na vyznání této víry křtí novozákonním křtem*“.

Konečná verze ústavy tak počítala s jednotnou církví pro celé území ČSR. Nejzákladnější principy správy z doby před nástupem komunistů k moci v ní zůstaly zachovány: dělení na sbory, dále staršovstvo a sborová schůze, centrální orgán (nyní jako Ústřední rada starších), konference jako nejvyšší orgán, volby kazatelů či Ústřední rady starších apod. Na druhou stranu se nepodařilo prosadit zemskou úroveň správy, tedy mezičlánek, který byl církvi vlastní v předválečném i poválečném období. Ústava také zaručovala, že k činnostem

⁵¹³ Jak by si přáli slovenští věřící. Archiv VV BJB, kart. 12, složka Korespondence Ústředí 1952, *Vrátenie Ústavy s doplnkom, Číslo 300/1952, 16.V.1952*. Byl zachován název „Bratrská jednota baptistů“, už se zcela vynechal přívlastek „Chelčického“.

církve se bude vyjadřovat stát, výslovně třeba k tak zásadním věcem, jako je souhlas s kazatelem nebo laickým kazatelem.

5. Srovnání s další zemí východního bloku: baptisté v Rumunsku

Baptismus se v Rumunsku začal rozšiřovat ve 2. polovině 19. století, tedy v podobné době jako v českých zemích a na Slovensku. Prvním sborem byl Bukurešťský německý sbor založený v roce 1856.⁵¹⁴ Později se baptistická víra rozšířila z německého prostředí i mezi Rumuny. Nicméně zde byla nejrozšířenější a nejvlivnější konfesí Rumunská ortodoxní církev, se kterou se baptisté dostávali do sporů, a to právě od doby, kdy jejich misie překročila hranice německých komunit a oslovila etnické Rumuny.⁵¹⁵ Zvláště pak po 1. světové válce, po ustanovení tzv. Velkého Rumunska, tedy po připojení Transylvánie a Besarábie, považovali stát i ortodoxní církev baptisty za své ohrožení. Stát baptisty pokládal za narušitele nové národní jednoty a nařkl je například z toho, že jsou placeni z Maďarska. Ortodoxní církev zase nevnímala nijak pozitivně narůstající počet baptistických věřících a obviňovala je z proselytismu. V zemi byla rumunská národní identita silně propojena s příslušností k ortodoxnímu vyznání, a tak baptisté už v tomto meziválečném období zažili mnohé střety se státem a s majoritní církví.⁵¹⁶ „Sekty“, myšleno včetně baptistů, nebyly zahrnuty do církevního zákona z roku 1926, který zaručoval náboženskou svobodu hlavním církvím.⁵¹⁷ Napětí se vystupňovalo až k rozhodnutí uzavřít všechny baptistické modlitebny – nebyly přístupné mezi prosincem 1938 a dubnem 1939. I během vlády fašistického diktátora a spojence nacistického Německa Iona Antonesca (u moci v letech 1940–1944) byla církev perzekvována, její modlitebny se uzavřely v roce 1942 a zpřístupněny byly až v roce 1944, někteří baptisté se dostali do vězení.⁵¹⁸ Po svržení Antonesca v roce 1944, kdy Rumunsko provedlo obrat ve válce a připojilo se na stranu spojenců, se situace baptistické církve zlepšila. V únoru 1944 byl vydán

⁵¹⁴ POPE, Earl A.: *Protestantism in Romania*. In: RAMET, Sabrina P. (ed.): *Protestantism and Politics in Eastern Europe and Russia, The Communist and Postcommunist Eras* (dále jen POPE, E. A.: *Protestantism in Romania*). Durham – London 1992, s. 157–208, zde s. 177.

⁵¹⁵ MAATESCU, Aurel: *Persecution in Romanian Baptist Life. From Early Years to Present Day* (dále jen *Persecution in Romanian Baptist Life*). Oradea 2007, s. 36.

⁵¹⁶ Tamtéž, s. 40–41.

⁵¹⁷ POPE, E. A.: *Protestantism in Romania*, s. 171.

⁵¹⁸ Tamtéž, s. 177.

nový zákon uznávající baptisty za legální denominaci. Léta 1945–1947 představovala pro baptisty období svobody.⁵¹⁹ Jedna ze statistik uvádí, že v roce 1939 bylo v Rumunsku 62 000 baptistů.⁵²⁰

Nicméně státní moc, která se dostávala do rukou komunistů, začala prosazovat politiku vůči rumunským církvím v mnoha bodech podobnou té v Československu. Vznikala nová legislativa: v roce 1948 byla přijata nová ústava (obsahovala i teze o náboženské svobodě),⁵²¹ v témže roce vyšel i církevní zákon, který oficiálně povolil celkem 14 náboženských komunit, a to včetně baptistů. Církevními záležitostmi se zabývalo Ministerstvo kultu, které ovšem neplnilo svůj původní záměr být prostředníkem mezi státem a církvemi a také mezi církvemi navzájem, a nakonec se stalo institucí nejvyšší kontroly všech církevních záležitostí. Byla vydána i další státní nařízení. Z legislativy vztahující se k církvím vyplýval celkový dojem o značném prostoru pro náboženskou svobodu, nicméně ve skutečnosti tyto zásady stát ignoroval. Uznané církve musely mít vyhovující stanovy, které schvaloval stát. Duchovní všech církví museli skládat přísahu, ve které slibovali chránit Rumunskou lidově-demokratickou republiku. Jeden z dokumentů, Dekret č. 57 z roku 1949, ustanovoval vládní kontrolu nad náboženskými otázkami, kdy vláda měla v praxi za úkol dohlížet nad všemi náboženskými skupinami, nad náboženskou výchovou, měla schvalovat ustanovení nových komunit, dozorovat nad náboženským uměním, dohlížet na církevní fondy a majetky.⁵²²

Komunistické zákony také nařizovaly, aby baptisté měli v jednom městě či vesnici pouze jednoho kazatele. Vznikl tak závažný problém pro místa, kde existovala jak rumunská,

⁵¹⁹ MAATESCU, A.: *Persecution in Romanian Baptist Life*, s. 71.

⁵²⁰ POPE, E. A.: *Protestantism in Romania*, s. 177.

⁵²¹ DAVIES, R. E.: *Persecution and Growth – A Hundred Years of Baptist Life in Romania* (dále jen *Persecution and Growth*). The Baptist Quarterly Journal of the Baptist Historical Society, roč. 33, 1990, č. 6, s. 265–274, zde s. 268. Dostupné také z: <https://biblicalstudies.org.uk/pdf/bq/33-6_265.pdf> [cit. 2018-07-18].

⁵²² MAATESCU, A.: *Persecution in Romanian Baptist Life*, s. 73–77.

tak maďarská baptistická komunita.⁵²³ V mnoha případech byl za kazatele pověřen Rumun, protože na daném místě žilo více Rumunů. Maďarský sbor nadále fungovat nemohl.⁵²⁴

Zdá se však, že baptisté v prvních letech komunistického režimu nezažili ze strany státu vážnější perzekuci,⁵²⁵ například stále fungoval samostatný baptistický bohoslovecký seminář, na kterém počet zapsaných studentů dosáhl vrcholu v roce 1951 – zapsáno 118 studentů.⁵²⁶ Až od poloviny 50. let začalo Ministerstvo kultu prosazovat nad církví silnější dohled a vytvářelo tlak na dosazení vyhovujícího vedení.⁵²⁷ Došlo k situaci, kdy Ministerstvo chtělo dosáhnout snížení počtu bohoslužeb a dalších církevních aktivit, ale baptisté státní požadavky odmítli. V důsledku toho stát v roce 1955 prosadil volby nových církevních vedoucích představitelů, volby manipulované ve prospěch osob povolnějších akceptovat režimní politiku.⁵²⁸ Státní tlak proti baptistům dosáhl vrcholu mezi lety 1959 a 1974, přičemž léta 1965–1971 představovala dobu určitého uvolnění.⁵²⁹ Ani baptistům se nevyhnula tvrdá perzekuce – na konci 50. let došlo k zatýkání mnoha věřících, převážně z oblasti Transylvánie, kteří byli obviněni z protistátní konspirace a z pro-maďarského nacionalismu.⁵³⁰ Státní restrikce dále zahrnovalo zavírání sborů a kazatelských stanic, odebírání státních souhlasů k duchovenské službě pastorům, omezení počtu studentů na bukurešťském baptistickém semináři (nyní jich mohlo studovat zpravidla méně než 10), kazatelé měli dovoleno kázat pouze ve svých sborech, nebyly povolovány návštěvy duchovních z jiných denominací, nemohla se provádět

⁵²³ V severní části Rumunska žila početná menšina obyvatelstva maďarské národnosti.

⁵²⁴ Rozhovor s panem Vilmos Kis-Juhasz, kazatelem maďarského baptistického sboru v Cluj-Napoca, Rumunsko. Dne 7. června 2018, Cluj-Napoca. Poznámky z rozhovoru a audio záznam jeho větší části viz archiv autora.

⁵²⁵ SCARFE, Alan: *Romanian Baptists and the State*. Religion in Communist Lands, roč. 4, 1976, č. 2, s. 14–20, zde s. 15. Dostupné také z: <https://biblicalstudies.org.uk/pdf/rcl/04-2_14.pdf> [cit. 2018-07-18].

⁵²⁶ DAVIES, R. E.: *Persecution and Growth*, s. 268.

⁵²⁷ POPE, E. A.: *Protestantism in Romania*, s. 178.

A. Scarfe píše o zvýšeném zájmu státu o baptisty od roku 1954, SCARFE, A.: *Romanian Baptists and the State*, s. 15. Jinde se uvádí rok 1955, DAVIES, R. E.: *Persecution and Growth*, s. 268.

⁵²⁸ MAATESCU, A.: *Persecution in Romanian Baptist Life*, s. 82–83.

⁵²⁹ Jednalo se o období určité celkové liberalizace Rumunska po úmrtí generálního tajemníka komunistické strany Gheorghe Gheorghiu-Deje a nástupu Nicolae Ceaușesca do této funkce, nicméně rok 1971 znamenal návrat ke komunistickému režimu stalinistického typu, jehož hlavním rysem se stal kult osobnosti diktátora Nicolae Ceaușesca. DAVIES, R. E.: *Persecution and Growth*, s. 268; 272.

⁵³⁰ SCARFE, A.: *Romanian Baptists and the State*, s. 15.

evangelizace nebo práce s dětmi a mládeží či speciální setkání pro ženy nebo muže, nebyla povolena charitativní práce prostřednictvím církevních fondů, seznamy vedoucích pracovníků církve musely být schvalovány, stejně tak seznamy kandidátů ke křtu. Pokřtěny mohly být pouze osoby s rodiči baptistického vyznání, v jiném případě se křest považoval za ilegální z důvodu proselytismu. Církev v těchto letech zažívala stagnaci a úpadek.⁵³¹

Tuto situaci popsal v roce 1973 jeden z vyučujících na baptistickém semináři Iosif Țon v kritickém článku, ve kterém též obviňoval vedení církve z toho, že státní regulace přijalo.⁵³² Dále v 70. letech i letech 80. pokračovaly různé baptistické osobnosti v otevřené kritice režimu, často v kontextu s porušováním lidských práv. Někteří baptisté byli zatčeni, někteří donuceni k emigraci.⁵³³ Na druhou stranu od poloviny 70. let se dá hovořit o velkém růstu církve. Ten souvisel mimo jiné jak se zvýšenou odvahou kazatelů a sborů, tak s určitými ústupky státu vyvolané kritikou přicházející zevnitř země i z mezinárodního prostředí.⁵³⁴

Z porovnání situace baptistů v Československu s další zemí východního bloku, s Rumunskem, vyplývá, že jejich postavení bylo jak v základních, tak i v některých konkrétních aspektech podobné. I v Rumunsku činnost církve sledovala státní instituce specializovaná na církevní záležitosti, byl vydán místní církevní zákon, baptisté patřili k církvím, které dostaly od komunistů oficiální potvrzení o tom, že mohou legálně fungovat, vyžadoval se slib duchovních a ti také potřebovali státní souhlas ke své službě apod. Rumunská baptistická církev se stala, stejně jako československá, pronásledovanou denominací, postiženou jak zavíráním

⁵³¹ DAVIES, R. E.: *Persecution and Growth*, s. 268; MAATESCU, A.: *Persecution in Romanian Baptist Life*, s. 78–81.

⁵³² POPE, E. A.: *Protestantism in Romania*, s. 179. O Țonově (v anglickém přepisu jména se užívá též „Tson“. Tato varianta odpovídá rumunské výslovnosti) důležitém článku hovoří či jej citují i ostatní již uvedení autoři: DAVIES, R. E.: *c. d.*; MAATESCU, A.: *c. d.*; SCARFE, A.: *c. d.* Jedná se o text ȚON, Iosif: *The Present Situation of the Baptist Church in Romania*. Religion in Communist Lands, supplementary paper no. 1, 1973.

⁵³³ POPE, E. A.: *Protestantism in Romania*, s. 180–182.

⁵³⁴ DAVIES, R. E.: *Persecution and Growth*, s. 269–270.

sborů, odebíráním státních souhlasů kazatelům či jinými administrativními restrikcemi, tak tresty vězení.

Na rozdíl od Československa v prvních letech komunistického režimu v Rumunsku nedocházelo k velké perzekuci církve (je nutné si též uvědomit, že komunistická strana ovládla Rumunsko už roku 1945), ale svoji pozornost zaměřili komunisté na baptisty až později, v polovině 50. let, především však od jejich konce. Jednu z příčin lze hledat ve faktu, že komunisté od převzetí moci věnovali prvořadou pozornost především likvidaci početné řeckokatolické církve (jejímu sloučení s ortodoxní církví).⁵³⁵ I v rumunském případě se dozvídáme o praxi státních zásahů do voleb církevního vedení. Nicméně nezdá se, že by nejvyšší církevní představitele zasáhla tak silná perzekuce, politické soudní procesy, kterou prošlo vedení a mnozí kazatelé v ČSR.

⁵³⁵ Rozhovor s panem Vilmos Kis-Juhasz, kazatelem maďarského baptistického sboru v Cluj-Napoca, Rumunsko. Dne 7. června 2018, Cluj-Napoca.

6. Závěr

S nástupem komunistů k moci v roce 1948 nastala nová diktatura, již druhá v relativně krátkém čase. Oba subjekty, stát i církve, hledaly v zakládajícím období komunistického totalitního režimu v letech 1948–1953 podobu, do jaké uspořádat své vztahy, a volily k tomu různé strategie.

Strategie státu vůči církvi se od února 1948 do roku 1953 proměňovala. Rok převratu ukázal, že režim neměl jasně definováno, kým vlastně baptisté jsou. Zatímco věřící v českých historických zemích, stejně jako větší církve, prozatím represivně nestíhal, baptistické společenství na Slovensku označil za sektu a pokusil se jej zakázat. Šlo o radikální zákrok namířený proti slovenským baptistům jako celku. Vyvolal také vlnu solidarity od různých celostátních osobností náboženské sféry, která byla jednou z příčin odvolání restriktivních opatření. V roce 1949 došlo k posunu, komunisté vydali církevní zákony. Jednotě přičkli (v této chvíli hlavně ještě neuznané české části) státní uznání, a to s tím, že s ní nyní budou jednat jako s ostatními církvemi. Oficiálně komunisté vydávali tento postup za spravedlivé zrovnoprávnění církví, ve skutečnosti to znamenalo, že i baptisty začlenili do celkové režimní proticírkevní politiky spočívající v postupném omezování náboženských aktivit a v podřízení činností církví státnímu dohledu. Je však pravdou, že státní uznání znamenalo i určitou prozatímní jistotu, že církve v této chvíli nepotká osud náboženských uskupení, které stát likvidoval (jehovisty, mormony, Armádu spásy, drobné náboženské spolky, řeckokatolickou církev). V letech 1949–1952 zaznamenáváme omezování náboženského života skrze administrativní restriktce. Ujištění a sliby, které menší církve od komunistických činitelů obdržely,⁵³⁶ byly jen iluzorní. Další vývoj ukázal, že stát neponechal baptistům jejich sociální zařízení ani samostatné bohoslovecké vzdělávání, znemožnil jim vazby na zahraničí, zrušil mládežnické organizace, zakázal vydávání časopisů, kladl ideologické požadavky na mírová kázání. Dále bylo nutné získat pro kazatele

⁵³⁶ Viz kapitola 4.2.2 Církevní zákony.

státní souhlas, žádat o povolení k jakémukoliv církevnímu kurzu, účastnit se politických školení pro kazatele, ukončit přísun hmotné podpory ze zahraničí a přijmout státní financování, se kterým souviselo každoroční schvalování rozpočtů, systemizací upravit počet sborů a kazatelů. SÚC směřoval své početné požadavky na církevní zástupce, Ústředí v čele s předsedou, a prisuzoval tím Ústředí větší důležitost, než jakou mělo v tradiční baptistické kongregacionalistické formě správy. SÚC se musel zabývat také dalšími rysy typickými pro menší a svobodnou církev, například otázkou laických pracovníků. Opět šlo o hůře kontrolovatelný prvek a stát tedy zavedl nutnost udílet státní souhlas i těmto pomocníkům kazatelů. Nestačila však pouhá akceptace stavu podřízenosti, stát od věřících vyžadoval aktivní zapojení do budovatelského úsilí – mírová kázání, protizápadní rezoluce, sbírky na podporu Severní Koreje atd.

V roce 1952 došlo ze strany totalitní moci ke změně přístupu, respektive k jeho vyhrocení. Administrativní omezení se změnila v zákrok, který se podobal frontálnímu útoku. Je otázkou, čím si českoslovenští baptisté vysloužili tak radikální represivní zásah. Roli samozřejmě hrálo více faktorů, stále se jednalo o období honu na skutečné, nebo jen domnělé, nepřátele, úvahy zodpovědných činitelů na SÚC směřovaly k celkově agresivnějšímu přístupu vůči menším církvím,⁵³⁷ některé prameny dokládají určitou nespokojenost SÚC s Jednotou a s jejím vedením,⁵³⁸ církev byla svou provázaností s křesťanskou tradicí typickou pro anglo-americkou oblast, zřetelně po válce demonstrovanou čilými kontakty s americkými baptisty, skoro předurčena k tomu dostat se na seznam potenciálních protivníků režimu, z hlediska typu zbožnosti se věřící navzájem vedli k osobní víře a k důrazu na individualitu. Není zcela zřejmé, odkud iniciativa k systematickému zatýkání přišla, zda z vyšších politických míst (např. SÚC), nebo spíše jako výsledek neustálého vyhledávání, popřípadě vymýšlení, třídních nepřátel Státní

⁵³⁷ Srov. PIŠKULA, J.: *Na pokraji propasti*, nestr.; MORÉE, P. C. A. – PIŠKULA, J.: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“, s. 130–131; 135.

⁵³⁸ Srov. s. 75–76.

bezpečností na regionální úrovni. Některé souvislosti naznačují spíše druhou možnost, nicméně je nutné dodat, že o ostrém kurzu, o „*neutralisaci*“, ⁵³⁹ uvažoval už v roce 1951 i SÚC. Tomuto úřadu se také krizové situace v letech 1952–1953 podařilo využít k nátlaku na církve. Alespoň dvakrát (srpen 1952, červenec 1953) se na stole objevily komunisty vypracované návrhy na její likvidaci. SÚC kalkuloval se strachem uvnitř církve z toho, aby nedošlo k jejímu zákazu. Přitom v roce 1953 SÚC navrhoval spíše přísnější opatření. Zapůsobila však zkušenost se zákazem adventistů, který se neosvědčil, dále také obava z mezinárodní odezvy, a nakonec se vláda usnesla na mírnějších opatřeních, než jaká předložil SÚC. V závěru celého procesu uspořádání vztahů církve a státu tak SÚC volil spíše taktické, o to však více manipulativní, metody – církve nelikvidovat, ale přinutit její konferenci a vedení k deklaraci loajality. Ze své perspektivy SÚC svých cílů patrně dosáhl, pozdější posudek na BJB totiž konstatoval, že se vedení snaží pro církve získat ztracenou důvěru. ⁵⁴⁰

Strategie komunistického režimu se tedy měnila v čase a zároveň se různila podle regionu a podle státních institucí. Pokud jde o proměnu v čase, v českých zemích lze sledovat určitý plynulý vývoj od relativně klidné fáze (1948–1949) přes stupňující se administrativní restriktce (1949–1952) až k násilné perzekuci (1952–1953), nicméně toto schéma se nedá plně vztáhnout na Slovensko. Narážíme tak na rozdíly z hlediska regionu, v určitých etapách se totiž režim choval jinak vůči baptistům v českých zemích a jinak vůči věřícím na Slovensku – na konci roku 1948 a na začátku roku 1949 perzekvoval hlavně slovenské věřící, v letech 1952–1953 se zatýkání a soudní procesy týkaly ve větší míře českomoravské církve. Z perspektivy institucí docházelo k těmto odlišnostem: SÚC a StB používali různé metody – administrativní opatření a chystaný oficiální zákaz, a naproti tomu fyzická likvidace klíčových

⁵³⁹ NA, fond SÚC, kart. 205, složka BJB 1949–54, *Zpráva o Bratrské jednotě baptistů (Chelčického)*, 24.4.1951.

⁵⁴⁰ Tamtéž, *Situační zpráva z Bratrské jednoty baptistů* – zpráva není jednoznačně datována, určitě pochází z 50. let, pravděpodobně z roku 1954, nebo 1955.

osob (nutno dodat, že tyto techniky se v podstatě doplňují). I konečné usnesení vlády o dalším postupu vůči baptistům v roce 1953 nebylo zcela shodné s návrhem SÚC.

Tato nejasněná politika režimu vůči baptistům naznačuje, že ve sledovaných letech k nim komunisté museli teprve hledat svůj postoj. Každopádně společným jmenovatelem téměř všech aktivit byla snaha podřídit církev státu. Strategie režimu můžeme ještě jednou shrnout takto: spíše nekonfliktní přístup (české země 1948–1949) označení za sektu, plošný zákaz činnosti a zavírání modliteben (Slovensko na přelomu let 1948–1949), nucené uznání a zapojení baptistů do všeobecné proticírkevní politiky, omezování činnosti a autonomie skrze administrativní příkazy, násilná perzekuce, neuskutečněné úvahy o úplné likvidaci, účelová a promyšlená manipulace s církví tak, aby se z ní stalo „bezproblémové“ společenství.

Programem baptistů bylo především naplňovat poslání křesťanské církve. Důkazem této snahy jsou léta svobodného rozvoje 1945–1948. Církev organizovala pomoc sociálně slabým, pořádala evangelizační akce, mládež byla vychovávána v duchu křesťanských hodnot, budoucí kazatelé se vzdělávali na obnoveném semináři, tiskly se baptistické časopisy, pořádaly se různé biblické kurzy a konference, na Slovensku věřící svépomocí vybudovali misijní a konferenční středisko, zprávy ze sborů referovaly o častých konverzích k víře a o křtech. BJB oživila své zahraniční kontakty, především se Západem, a ještě konkrétněji s baptisty ze Severní Ameriky. Do ČSR jezdili různí misionáři a vysoce postavené osobnosti světového baptistického hnutí, a to dokonce ještě v létě roku 1948, ze Spojených států proudila finanční i hmotná pomoc. Církev se rozrostla o velký počet nových sborů, do Československa totiž přišly stovky českých reemigrantů-baptistů. Tento dobrý „rozjezd“ dává tušit, v jakém duchu by život společenství pokračoval, nebýt nástupu komunistické totality.

Pokud církev musela aktivně vstupovat do procesu utváření vztahů s komunistickým režimem, snažila se situaci řešit tak, aby mohla dále pracovat na plnění svého křesťanského cíle. I po převratu byla v církvi patrná snaha pokračovat v rozpracovaných projektech. Nicméně

v porovnání s poválečným rozmachem připomíná období po únoru spíše ústupové boje. Ve chvíli, kdy byla v roce 1948 znemožňována činnost slovenským věřícím, reagovali na to jejich představitelé naplněním zákonných požadavků k oficiálnímu uznání. Církevní zákony, uznání církve státem, státní financování, zásahy do chystané ústavy a obecně nutnost přijmout stav, kdy církevní záležitosti ovlivňovali komunisté, to vše představovalo pro baptisty značné omezení suverenity, o to větší, když přihlédneme k jejich zásadě svobodné církve. I přes stupňující se restriktce pozorujeme úsilí o to udržet si co nejvíce ze svobodného církevního života, na který bylo společenství zvyklé. Baptistické vedení, především český předseda J. Řičař, pravidelně o různých záležitostech na SÚC jednal a prameny hovoří o snaze vyjednat církvi takový prostor, jaký jen bude možný. Programy církevních činností, které se zasílaly na SÚC, obsahovaly stejné aktivity, jaké církvev tradičně provozovala. Smlouvalo se o počtu studentů teologie, o počtu systemizovaných míst nebo množství laických kazatelů. Pokud se Jednota musela adaptovat na požadovaná omezení a vydávala rovněž prokomunistická prohlášení, spatřujeme v tom daleko více snahu neprovokovat a přežít, a tedy pokračovat v tom podstatném, než sympatie k režimu. V období největší krize, v letech 1952–1953, na baptisty dolehla reálná obava o další existenci. Církvev v této chvíli sledovala hlavně cíl zajistit, aby nedošlo k jejímu zákazu. Enormní tlak způsobený silnou vlnou perzekuce a vypočítavou taktikou státních složek způsobil, že církvev svůj záměr sice splnila, ale zároveň s tím se její konference v roce 1953 zřekla pronásledovaných kazatelů.

Ukázalo se, že v době krizí nebyli baptisté pasivní, ale snažili se situaci aktivně řešit, nenechat vše pouze v rukou státní moci, ale nabízet i vlastní řešení, a zmenšovat tak své ztráty. Dělo se tak na přelomu let 1948–1949, kdy slovenští baptisté, poté, co jim byly zapečetěny modlitebny, založili Náboženskou obec baptistů, aby svou činnost plně legalizovali. I v roce 1952, po vlně zatýkání, se objevila alternativa pocházející z iniciativy člena církve –

memorandum K. Makovíniho o akčním výboru. Ovšem v tomto případě chtěl mít SÚC věc už plně ve své režii.

Strategie církve lze shrnout takto: snaha nepřestávat v dobře nastartovaném poválečném rozvoji a pokračovat ve svém církevním křesťanském životě i nadále, akceptace vnuceného státního uznání (a tím i státního dohledu), aktivní přístup ke krizím a nabízení řešení, formální loajalita (např. sliby duchovních), snaha o zachování existence církve, nakonec přijetí požadavků státní moci (konferenční prohlášení z roku 1953).

Cíle komunistického režimu byly odlišné od cílů, které měla Bratrská jednota baptistů. Komunisté se snažili především získat plnou kontrolu nad společností, církve pro ně představovaly konkurenci, a to jak mocenskou (hlavně v případě římských katolíků), tak myšlenkovou – křesťanská víra nestaví na první místo komunistickou stranu. Baptisté usilovali o to plnit své křesťanské poslání, a ačkoliv neměli politické a mocenské ambice, vytvářeli tak jistou alternativu vůči režimu. Jejich způsob vedení církevního života jim dával určitou nezávislost. Komunisté se tedy snažili, stejně jako u všech ostatních církví, tuto nezávislost nahradit podřízeností režimu a jeho ideologii. Při posuzování hořkého závěru celého sledovaného období – prohlášení z baptistické konference 1953 – je nutné mít na paměti, že komunistická diktatura soustředila ve svém zakládajícím období obrovské množství moci a ovládala všechny klíčové pozice – bezpečnostní orgány, jurisdikce, zákonodárství, vysocí úřední činitelé formující celostátní proticírkevní politiku, regionální orgány se svými církevními pracovníky atd. Zdá se tedy, že ve chvíli, kdy totalitní moc s prakticky neomezenými možnostmi zaměřila svou pozornost na Bratrskou jednotu baptistů, neměla tato celkem malá denominace proti ní šanci.

7. Seznam pramenů a literatury

7.1 Prameny

7.1.2 Archivní

Archiv bezpečnostních složek v Praze

- fond V/HK
- fond A 2/1

Archiv Výkonného výboru Bratrské jednoty baptistů v Praze

Národní archiv v Praze

- fond SÚC
- fond Alexej Čepička

7.1.3 Časopisy

Rozsivač, ročníky 34–38, 1947–1951.

Slova pro život, ročníky 1–3, 1948–1950.

7.1.4 Internetové zdroje

Trestní zákon ze dne 12. července 1950 [online]. Ústav pro studium totalitních režimů [cit. 2018-01-25]. Dostupné z: <<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon86-87-1950.pdf>>.

Vládní nařízení 112/1950 Sb. [online]. Společnost pro církevní právo, © 1999–2018 [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/112-50.htm>>.

Vládní nařízení 223/49 [online]. Společnost pro církevní právo, © 1999–2018 [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/223-49.htm>>.

Zápis ze schůze výboru Ústředí BJB 10.VI.1952 [online]. Notabene – HydePark baptistů [cit. 2018-01-25]. Dostupné z: <<http://notabene.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=1638>>.

7.1.5 Rozhovory

Rozhovor s panem Vilmos Kis-Juhasz, kazatelem maďarského baptistického sboru v Cluj-Napoca, Rumunsko. Dne 7. června 2018, Cluj-Napoca. Poznámky z rozhovoru a audio záznam jeho větší části viz archiv autora.

7.2 Literatura

A Past, Present and Future as Bright as the Promises of God [online]. International Ministries, © 2017 [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: <www.internationalministries.org/history>.

BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

BALMER, Randall: *Encyclopedia of Evangelicalism. Revised and Expanded Edition*. Waco, Texas: Baylor University Press, 2004.

BEBBINGTON, David, W.: *Baptists Through the Centuries: A History of a Global People*. Waco, Texas: Baylor University Press, 2010.

BEBBINGTON, David, W.: *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*. London: Unwin Hyman, 1989.

BISTRANIN, Jan: *Vztah českých baptistů a státu* [online]. BJB v ČR, © 2018 [cit. 2018-01-22].

Dostupné z: <<https://www.bjb.cz/clanky/historie/629-vztah-ceskych-baptistu-a-statu-j-bistranin>>.

Cesta církve I–VII. Praha: Československá církev evangelická, 1999- .

ČAPKA, František – LUNEROVÁ, Jitka: *1948: Vítězný únor. Cesta k převratu*. Brno: Edika, 2012.

DAVIES, R. E.: *Persecution and Growth – A Hundred Years of Baptist Life in Romania*. The

Baptist Quarterly Journal of the Baptist Historical Society, roč. 33, 1990, č. 6, s. 265–274.

Dostupné také z: <https://biblicalstudies.org.uk/pdf/bq/33-6_265.pdf> [cit. 2018-07-18].

DEMEL, Zdeněk: *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.

DVOŘÁK, Vladimír – POSPÍŠIL, Vlastimil (eds.): *100 let života víry: jubilejní sborník Bratrské jednoty baptistů v ČSSR*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989.

ENNS, James, C.: *Saving Germany – North American Protestants and Christian mission to West*

Germany, 1945–1974 [online]. University of Cambridge – Faculty of history, 2012

(dissertation) [cit. 2018-01-22]. Dostupné z:

<<https://prairie.edu/ckfinder/userfiles/files/saving-germany.pdf>>. Knižně vydáno: ENNS, J.

C.: c. d. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2017.

HALAJ, Ján: *Baptisti na strednom a východnom Slovensku*. In: ŠALING, Ján – DVOŘÁK, Vladimír

(eds.): *Niesli svetlo evanjelia: 100 rokov baptistickej práce na Slovensku*. Bratislava:

Cirkevné nakladateľstvo, 1988, s. 149–187.

HALAMOVI, Veronika: *Politické procesy v Československu 1949–1953. Nástroj legitimizace*

komunistického režimu a homogenizace společnosti. Ostrava: Moravapress, 2014.

- HLAVÁČEK, Petr: *Vzájemné přínosy českomoravské a exulantské větve českého baptistického hnutí* [online]. BJB v ČR, © 2018 [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<https://www.bjb.cz/clanky/historie/619-vzajemne-prinosy-ceskomoravske-a-exulantske-vetve-ceskeho-baptistickeho-hnuti-p-hlavacek>>. Časopisecky vydáno: HLAVÁČEK, P.: *c. d.* Informační věstník o. s. Exulant, roč. 34, 2012, č. 2, s. 16–20.
- CHROMČÁK, Zdeněk: *Čtení o naší Církvi bratrské*. Ostrava: vydala Církev Bratrská pro vlastní potřebu, 2010.
- CHUTE, Anthony L. – FINN, Nathan A. – HAYKIN, Michael A. G.: *The Baptist Story. From English Sect to Global Movement*. Nashville, Tennessee: B&H Publishing Group, 2015.
- JANČUŠ, Ján: *Baptisti pod Tatrami*. In: ŠALING, Ján – DVORÁK, Vladimír (eds.): *Niesli svetlo evanjelia: 100 rokov baptistickej práce na Slovensku*. Bratislava: Cirkevné nakladateľstvo, 1988, s. 25–89.
- JOHNSON, Robert, E.: *A Global Introduction to Baptist Churches*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001.
- KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2009.
- KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno: Doplněk, 1993.
- KERN, Milan: *Vzpomínkové setkání u příležitosti 60. výročí vykonstruovaných procesů s kazateli BJB, 22. června 2013*. Archiv autora.
- KRÁL, Stano a kol.: *100 rokov rozsievania 1914–2014. Historický zborník o vývoji časopisu Rozsivač*. Brno: Brněnská tisková misie, 2014.

- KRÝSL, Michal: „*Církevní zákony*“ z roku 1949 [online]. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni – Fakulta právnická – Katedra právních dějin, 2012 (diplomová práce) [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: <<http://hdl.handle.net/11025/3232>>.
- KUCOVÁ, Lydie: „*Odsuzují se...*“. *Vykonstruované procesy s představiteli a kazateli BJB*. Rozsévač, roč. 80, 2010, č. 9/10, s. 6–9.
- KUČERA, Karel: *Dějiny sboru Bratrské jednoty baptistů v Sokolově od jeho počátků do konce 20. století* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita – Teologická fakulta – Katedra církevních dějin, 2011 (bakalářská diplomová práce) [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/na97a8>>.
- KVASNIČKOVÁ, Zdeňka: *Repatriace českých pobělohorských exulantů z Polska na Bezručicko po druhé světové válce* [online]. Praha: Pedagogická fakulta UK – Katedra dějin a pedagogiky dějepisu, 2015 (rigorózní práce) [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/143811/>>.
- LEONARD, Bill J.: *Baptist Ways: A History*. Valley Forge, Pennsylvania: Judson Press, 2003.
- MAATESCU, Aurel: *Persecution in Romanian Baptist Life. From Early Years to Present Day*. Oradea: Emanuel University Press, 2007.
- MARTINEK, Branislav: *Vývoj vztahu československého státu k tzv. náboženským sektám*. In: WOLF, Vladimír (ed.): *Sborník Acta universitatis reginaehradecensis, Facultas Paedagogica, Humanistica I*. Hradec Králové: Katedra náboženské výchovy a charitativní práce Pedagogické fakulty UHK, 2008, s. 399–423.
- MASARIKOVÁ, Daniela: *Historie baptistických sborů na Liptově* [online]. Praha: Univerzita Karlova – Husitská teologická fakulta, 2010 (magisterská diplomová práce) [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<http://hdl.handle.net/20.500.11956/32822>>.

- MATĚJKA, Ondřej: „*Správný komunista má také být správným křesťanem, jako byli křesťané první.*“ *Vztah českobratrských evangeliků ke Komunistické straně Československa 1921–1970.* In: KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.): *Český a slovenský komunismus (1921–2011).* Praha 2012, s. 284–296.
- MORÉE, Peter C. A. – PIŠKULA, Jiří: „*Nejpokrokovější církevní pracovník*“: *protestantské církve a Josef Lukl Hromádka v letech 1945-1969.* Benešov: EMAN, 2015.
- NEŠPOR, Zdeněk R. – VOJTÍŠEK, Zdeněk: *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice.* Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015.
- NEŠPOR, Zdeněk R.: *Modernizace českého evangelického prostředí: případ svobodných církví.* Český časopis historický, roč. 110, 2012, č. 1, s. 20–51. Dostupné také z: <<http://www.hiu.cas.cz/cs/download/casopisy-elektronicky-na-web/cch-1-2012-web.pdf>> [cit. 2018-07-18].
- NOLL, Mark A.: *Defining evangelicalism.* In: LEWIS, Donald – PIERARD, Richard V. (eds.): *Global Evangelicalism: Theology, History & Culture in Regional Perspective.* Downers Grove, Illinois: IVP Academic, 2014, s. 17–37.
- NORMAN, Stanton R.: *The Baptist Way: Distinctives of a Baptist Church.* Nashville, Tennessee: B&H Academic, 2005.
- PETRANSKÝ, Ivan A.: *Postavenie neuznaných kresťanských konfesii na Slovensku 1945–1949: Prípady baptisti.* Pamäť národa, roč. 9, 2013, č. 3, s. 15–31. Dostupné také z: <https://www.upn.gov.sk/publikacie_web/pamat-naroda/pamat-naroda-03-2013.pdf> [cit. 2018-07-18].
- PIŠKULA, Jiří: *Dějiny Církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Praha: Advent-Orion, 2009.

- PIŠKULA, Jiří: *Na pokraji propasti: Bratrská jednota Chelčického v letech 1952–1953*. Evangelický týdeník, roč. 93, 2008, č. 36-7, Příloha.
- PIŠKULA, Jiří: *Protestantské církve v prvním roce komunistického režimu*. In: Cesta církve III. Pavel Hlaváč, Peter C. A. Morée (eds.). Praha: Československá církev evangelická, 2011, s. 19–33.
- POPE, Earl A.: *Protestantism in Romania*. In: RAMET, Sabrina P. (ed): *Protestantism and Politics in Eastern Europe and Russia, The Communist and Postcommunist Eras*. Durham – London: Duke University Press, 1992, s. 157–208.
- POTMA, Mark: *Stanice Církve bratrské: minulost, současnost a budoucnost* [online]. Praha 2009 (ordinační práce) [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: <[https://portal.cb.cz/archiv-download/Zaj%C3%ADmav%C3%A9%20materi%C3%A1ly/Stanice%20CB%20-%20Mark%20Potma%20\(2009\).pdf](https://portal.cb.cz/archiv-download/Zaj%C3%ADmav%C3%A9%20materi%C3%A1ly/Stanice%20CB%20-%20Mark%20Potma%20(2009).pdf)>.
- POTOČEK, Josef – MACEK, Jiří – KŠÍKAL, Vladimír: *110 let sboru Církve bratrské v Hradci Králové*. Hradec Králové: Sbor CB v Hradci Králové, 2002.
- PULEC, Martin: *Příspěvek k pozadí „pardubických procesů“*. In: *Securitas imperii 12*, sborník k problematice 50. let. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005, s. 133–171. Dostupné také z: <<http://www.policie.cz/clanek/publikace-securitas-imperii-01-14.aspx?q=Y2hudW09MTI%3D>> [cit. 2018-07-18].
- REJCHRT, Oldřich: *Paprsky kalicha v letorostech Čechů z Volyně*. Praha: Sdružení Exulant, 2006.
- Rejstřík registrovaných církví a náboženských společností* [online]. Ministerstvo kultury, © 2002–2016 [cit. 2018-07-26]. Dostupné z: <http://www3.mkcr.cz/cns_internet/>.

RUSNÁK, Zdeněk: *Bratrská jednota baptistů v Šumperku* [online]. Brno: Masarykova univerzita – Filozofická fakulta – Historický ústav, 2007 (bakalářská diplomová práce) [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/gksp2>>.

STRÍBRNÝ, Jan (ed.): *Církevní procesy padesátých let. Sborník příspěvků z konference*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

VAŠKO, Václav: *Dům na skále 1, Církev zkoušená: 1945 – začátek 1950*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

VAŠKO, Václav: *Dům na skále 2, Církev bojující: 1950 – květen 1960*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

VAŠKO, Václav: *Dům na skále 3, Církev vězněná: 1950–1960*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.

VYCHOPENĚ, Jan – SMÍLEK, Jaroslav – POSPÍŠIL, Vlastimil: *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*. Brno: VV BJB v Čechách, 2005.

VYCHOPENĚ, Pavel – KUCOVÁ, Lydie – GONDÁŠ, Jáchym: *Baptistické zásady, jejich kořeny a okolnosti vzniku*. Praha: BJB v ČR, 2010.

SCARFE, Alan: *Romanian Baptists and the State*. Religion in Communist Lands, roč. 4, 1976, č. 2, s. 14–20. Dostupné také z: <https://biblicalstudies.org.uk/pdf/rcl/04-2_14.pdf> [cit. 2018-07-18].

Seznam útvarů SNB, složky státní bezpečnosti a jejich organizační řády [online]. Archiv bezpečnostních složek [cit. 2018-01-25]. Dostupné z: <<https://www.abscr.cz/prameny-zdroje-podklady/seznam-utvaru-snb/>>.

SCHNEEBERGER, Vilém, D.: *Metodismus v Československu (1918–1992)*. Praha: Evangelická církev metodistická, 2003. Dostupné také z: <<http://institut.umc.sk/materialy/knihy/Metodismus-v-CSR.pdf>> [cit. 2018-07-18].

- ŠALING, Ján – DVOŘÁK, Vladimír (eds.): *Niesli svetlo evanjelia: 100 rokov baptistickej práce na Slovensku*. Bratislava: Cirkevné nakladateľstvo, 1988.
- ŠALING, Jan: *Počátky baptistickej práce na Slovensku*. In: DVOŘÁK, V. – POSPÍŠIL, V. (eds.): *100 let života víry: jubilejní sborník Bratrské jednoty baptistů v ČSSR*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989, s. 83–88.
- ŠÍP, Luděk: *Baptistický sbor v Pardubicích v letech 1922–1989* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzita – Teologická fakulta – Katedra církevních dějin, 2011 (magisterská diplomová práce) [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/catrib>>.
- ŠTĚPÁN, Jan: *Babylónské zajetí církve*. Náchod: vydal autor vlastním nákladem ve studiu CreoPress Ing. V. Čejchana, 2015.
- ŠTĚPÁN, Jan: *Menší evangelické církve v období nacistické okupace 1939–1945*. In: *Rok 1942 v českém odboji*. Sborník příspěvků z vědecké konference. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 1999, s. 102–105.
- TRETERA, Jiří Rajmund: *Zákony o církvích ze 14. října 1949 a likvidace autonomie církví v Československu v letech 1948-1950*. *Revue pro církevní právo*, roč. 21, 2015, č. 2, s. 69–85. Dostupné také z: <http://spcp.prf.cuni.cz/42-56/61_revue_cela.pdf> [cit. 2018-07-18].
- ȚON, Iosif: *The Present Situation of the Baptist Church in Romania*. Religion in Communist Lands, supplementary paper no. 1, 1973.

8. Seznam použitých zkratk

ABFMS – American Baptist Foreign Mission Society

AKPR – Archiv kanceláře prezidenta republiky

Archiv VV BJB – Archiv Výkonného výboru Bratrské jednoty baptistů

BWA – Baptist World Alliance

BJB – Bratrská jednota baptistů

c. d. – citované dílo

CASD – Církev adventistů sedmého dne

ČCE – Českobratrská církev evangelická

ČSC(H) – Československá církev (husitská)

ČSR – Československá republika

ECM – Evangelická církev metodistická

JB – Jednota bratrská

JČB – Jednota českobratrská

JNV – Jednotný národní výbor

kart. – karton

KCT – Krajský církevní tajemník

KNV – Krajský národní výbor

KSČ – Komunistická strana Československa

KSS – Komunistická strana Slovenska

NA – Národní archiv

nedat. – nedatováno

nestr. – nestránkováno

NF – Národní fronta

NOB – Náboženská obec baptistov

OCT – Okresní církevní tajemník

ONV – Okresní národní výbor

sign. – signatura

SLOVÚC – Slovenský úrad pre věci cirkevné

SÚC – Státní úřad pro věci církevní

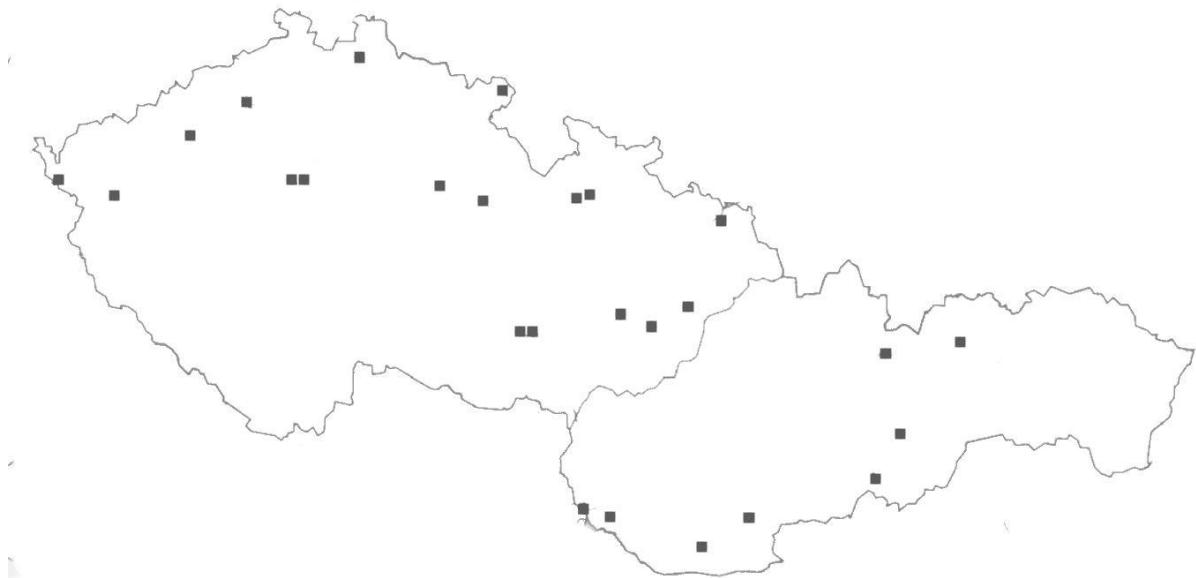
tr. z. – trestní zákon

ÚAV NF – Ústřední akční výbor Národní fronty

9. Resumé

The Baptist Union in Czechoslovakia was one of the smaller churches of a protestant evangelical type, which experienced a hostile atmosphere of a Communist totalitarian system. The Communists needed to redefine the relationship between the state and the churches, thus the first years of the new regime (1948–1953) meant a period of uncertainty for all religious communities in the country. The question is, what was the strategy of the Communist regime towards rather a small Christian community such as the Baptists and what was the strategy of the Baptists in these new conditions. The policy of the state aimed constantly towards the goal of having the Baptist church under control. Administrative restrictions made it harder for the church to continue in their traditional way of life. The situation escalated twice. Most of the Baptist churches in Slovakia were temporarily closed for a few months at the turn of 1948–1949. In the years 1952–1953 the Baptist leadership along with a great number of pastors were sentenced in the show trials to prison for fictional espionage for the USA. The desire of the Baptists was basically to preserve their Christian way of life, to continue in the activities, which they were used to (like evangelisation, social welfare, youth group meetings etc.). In the end, after the strike in 1952–1953 and following Communist manipulation of the church, the Baptist national conference submitted to a Communist pressure. However, it seems that at the moment, when the aggressive state used its massive and brutal power, the small church had almost no chance against it.

10. Přílohy

Mapa baptistických sborů v roce 1953.

Konferenční a misijní středisko Račkova dolina, Slovensko, 1948 (zdroj: *Rozsivač*).

ROZSIEVÁČ

Vyšiel rozsieváč aby rozsieval.
Mark 4, 3.

Semä je slovo Božie.
Luk. 8, 11.

Vezmi a čítaj!

Po prečítaní oddaj ďalej!

Kto čítaš rozumej!

Vychádza na 15-ho každého mesiaca. (V tomto roku mimo januára a februára.)

Rozsieváč.

První číslo časopisu Rozsieváč, 1914 (zdroj: ŠALING, J. – DVOŘÁK, V. (eds.): *Niesli svetlo evanjelia*).

časopis pre šírenie kráľovstva Božieho

ročník XXXVI., č. 3. 1949

Vychodí mesačne. Predplatné na rok v ČSR 60 Kčs. Do cudziny 70 Kčs. — Vydavateľ Jednota baptistov na Slovensku v Liptovskom Sv. Mikuláši. — Rediguje redakčný krúžok. — Zodpovedný zástupca časopisu Milan Šramo, Liptovský Sv. Mikuláš, ul. 1. mája č. 70. — Redakcia a administrácia v Liptovskom Sv. Mikuláši, ul. 1. mája č. 70.

Novinové výplatné povolené Pov. SNR pre pošty v Bratislave zo 17. októbra 1945 č. 65.462-I./1-1945.

Účet Rozsievateľa pri Poštovej sporiteľni: Časopis Rozsievateľ v Liptovskom Sv. Mikuláši, číslo šek. účtu S 3213.

OBSAH:

Prečo verím v Boha? V.	33
Zastavte sa na cestách! K.	35
Milosťou skrze vieru. Spurgeon	35
Mír a zase mír. —Leg—	36
Buďme strážcami svojich bratov!	37
Kam ve zmatech. Náš prímluvca	38
Zkušenosť. —X—	38
Maľované tváre. — Z pohraničí. R. Š.	39
Božie meno. — Moře nenávisti. K. P.	40
Zabil nepriateľa. — Poslední potěšení.	40
Rozdiely medzi Starým a Novým zákonom. V.	41
Kristus postací	41
Značka »Olga«. Div.	42
Úvod do Písma. V.	42
Pieseň. K. S.	43
Zemrel nám bratr ze všech nejmilovanější. —or.	43
Zprávy: Mengusovce	44
Setra Fabiková, — Brat Barot, — Svadby, — Bernolákovo, — Kisáč, — Zasnúbenie, — H. Saliby, — Mikuláš	45
Ses. Žiaranová, — Klenovec, — Do Čiech, — Noví presídlenci, — Fond pohanskej misie	46
Povera, — Nejstarší bapt. sbor v Ame- rice, — Světový kongres baptistov, — Baptisti v Německu	47
Obsáhlý nekrolog, — Rodina br. Jana Novotného	48
Literatúra, — Z redakcie.	48
OBÁLKA:	
Náboženstvá na svete	1
Sen. — Zkušenosť kolportéra	2

Náboženstvá na svete

Nie je možné zistiť presne štatistiku náboženských smerov na svete. Približný odhad je tento:

Protestantov	206,000,000
Rímsko katolikov	331,000,000
Koptov	10,000,000
Pravoslav. kat.	144,000,000
Mohamedánov	209,000,000
Konfucistov	350,000,000
Budhistov	150,000,000
Hindov	230,000,000
Židov	16,000,000
Šintoistov	25,000,000
Animistov	135,000,000
Ateistov	150,000,000
iných rôznych	51,000,000

Podľa tohto odhadu je 691 mil. príslušníkov kresťanských smerov a 1316 mil. nekresťanov.

Avšak tieto čísla nič nepovedia o skutočných kresťanoch. Štatistika ráta všetkých, ktorí žijú v tzv. kresťanských štátoch a patria do niektorej cirkvi; avšak mnohí z nich majú na meno »kresťan« práve toľko práva, ako pohan v Afrike, odchovaný modlárstvom. Obrovská väčšina ľud-

Křest v Labi, Lovosice, 1951 (zdroj: *Rozsivač*).

Křest v Labi, Lovosice, 1951 (zdroj: *Rozsivač*).